

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

141627

9.

Ukrajinske dume.

Česki spisal Edvard Jelínek. Posl. Podvidovski.

(Ponatis iz „Slovenskega Naroda“.)

V Ljubljani, 1888.

Samozaložba. — Natisnila „Narodna Tiskarna“.

141627

141627

N 293/1961

Spominu

ruskega podpolkovnika

Nikolaja Matvejeviča Ednogurova,

dobrotnika očetovega izza mladih let

posvečuje

E. J.

I.

Atamanov poslednji pozdrav zelene stepa.

Ataman Sički doživel je sto let! Devet in devetdeset spomladi pozdravljal je na stepi topli solčni povratek. Stoprv poslednji hladi in snegovi spravili so atamana v posteljo, na katerej je ležal potrt že tretji mesec. Slab je bil, a iz koče ni mogel iziti. Le še tako dvigal je dih junaške prsi.

Bratstvo kazaško zdihovalo je tožno, da jim batka ne okreva več.

Ali ko so v stotej spomladi mogile znova ozele, bilo je Kazakom hudo pozdraviti razcvelo stepo brez — atamana.

Šestdesetkrat vedel je Sički ataman slavno svojo deco na pozdrav spomladi na stepo, do šestdeset let bil jim je ataman!

Dolgo so se posvetovali Kazaki, premišljali in obotavljali, ali naposled šli so vendar k batki in tam pri postelji nagovorili ga takole:

„Atamane naš! Stepa je ozelenela, nečemo pozdraviti spomladne toplote brez tebe!“

In poklonila se je atamanova deca.

Atamanu je zatrepetala v očesu tiha solza. Da! Šestdeset let je vodil svoje verno udano bratstvo na stepo pozdravljat spomlad in tolč neverce; vedno so stali pri njem, ž njim peli, izza mladih let razsajali in nekrščansko kri prelivali. In danes? Samemu je bilo na postelji ostati, bratstvo svoje zapustiti?

Ataman se zamisli.

Zdaj mu je bilo, kakor bi mu nova plala topla kri po žilah in kakor bi mu žila močnejše bila. Pogledal je z okna — stepa je v resnici zelena, po zraku so goreli tisočeri žarki — ah, kakor za mladih let atamanovih. V očesu mu je zaiskrilo.

Tiho stoje Kazaki okolu.

Tu se dvigne ataman na ležišči in pogleda svojo deco. Za nekaj časa mahne s pomlajeno roko, dvigne glavo in vzdihne: „Povedem vas, gospodje

bratje, povedem vas. Osedlajte konja in pripeljite mi ga!“

In ataman spusti svojo staro glavo še na kratek počitek na oporo.

Bratstvo je zaplesalo.

Mej tem pripravijo se vsi. Privedejo krotkega konja, osedlajo ga s pripravnim sedlom, da bi bil starec v njem, kakor v zibelki, a jermena pripnejo arabska. Uzdo je imel atamanov konj zlato.

Za nekaj časa izide ataman iz koč. Do konja dovede ga najmlajši sin Taras. Starec vleče jedva nogi za seboj ter s težka drži sivo glavo kvišku. Še z večjo težavo položi nogo v jermena in se vrže na konja.

V tem trenutku vrže se tri sto molojcev kazaških na sedla — ti vsi so bili deca atamanova.

Kak ataman to, ponosen in junašk. I po sto letih v bolezni veren svojej družini!

Kakor sneg bela brada usipala se mu je resno do samega pasa; na glavi je imel dragocen kalpak, a na strani ob zlatem ročaji težko sabljo, dar poljskega kralja za zdatno prijateljstvo. Po ledjih padale so mu aksamitove gube z najdragocenejšo podlogo. To mu je podaril knez Moskovski . . .

Tako so izšli.

Ataman vedno kakih trideset korakov naprej, njemu sledi množica bratska, vse na iskrih konjih.

Stepa je bila takoj za kočami.

A ko so dospeli na travo in se je pred njim razprostrla ravnina kakor morje, mahnil je ataman na stran k torbancem.

Samo znamenje je zadostovalo; prične se pozdravljanje „zelene stepe“:

Po tihem vzduhu zadoni koračnica. Poje jo tristo ust kazaških. Iz pušek počijo gromoviti streli in se zasvetijo kakor blisk v dimu. K temu zabobne bobni in zazvone strune lir.

V čisti zrak zletele so kazaške čapke, družina je zavriskala in zopet pronikala v daljavo strel in godba. Zamahnili so tudi s turškim bunčukom. Leski sulic in sabel lomi se v žaru solnčnih žarkov.

Deklice, molodice in žene gledale so od koč.

Vse vre, vriska in kipi — le stari ataman gre tiho naprej. Niti jedenkrat se ne obrne k svojim otrokom, niti jedenkrat jim ne prikima, niti jedenkrat jih ne vspodbudi k veselosti. In zdelo se je, kakor da bi niti konja ne vladal.

To je bila modra žival, sama je šla in pot kazala po travi.

Tu ga dohiti še preje, nego se je atamanov konj vodnik obrnil, kazaška družina. Razprhne se tudi dim iz pušek in karabincev.

Stepa cvetela je ta hip v polnej svojej velebnosti. Cvetni sokovi opojali so vzduh z omamljivo vonjo in topel vetrec, prihajoč od kurganov, poljubjal je jezdecem vroča lica. Poslednji pari vzdignili so se že v višek, le v čašičah trepetali so še dijamanti rane rose.

Izplašene ptice vznesle so se k ukrajinskemu nebu, ter zapele himno v slovo in hvalo razcvele spomladi na stepi.

Tu mahne ataman nehote z roko in potegne uzdo. Zgodilo se je tako.

V okoliši vračala se je družina nazaj. Čim bolj se bližajo kočam, tem bolj in hlučnejše streljajo, pojo, vriskajo in igrajo na strune.

Jedini ataman se ne zmeni v svojej mirnosti. Tiho sedi v svojem sedlu, a konj vodnik vede ga nazaj h kočam, kakor ga je preje nesel na stepo.

In trideset korakov za atamanom vali se družina kakor bojni oblak.

Vrnitev vlekla se je neobičajno počasi.

Naposled ustavi se atamanov konj pred atamanovo kočo.

Niti pogiba!

Mej tem sešle so se poslednje vrste kazaške ter se tesno postavile v vrsto pri samem atamanu.

Jeden izmej njih dal je znak. S hrupnim krikom na slavo kazaško zletele so čapke v višek.

Dali so mu tako atamansko čast.

Toda ni se zahvalil gospodom bratom, tem vernim svojim otrokom stari, stoletni ataman.

Vsi se začudijo — in če jih je zato vsikdar hvalil.

Gospodine! Kaj se je zgodilo?

Ko pristopi starosta Kazakov s čašo medu k atamanu, odmakne se plah.

Preplašeno razstopi se vse bratstvo . . .

O prebolestno gorje!

Svojega atamana uzrli so na živem konji — mrtvega.

Junak izdihnil je dušo svojo v spomladnem pozdravu na stepi, preživevši atamanski pri svojej družini do poslednjega diha.

A duša atamanova poletela je kakor golobica za prvimi Kazaki stare, slavne Kazačine — — —

Takoj popoldne prevleklo se je nebo. Izginili so svetli solčni žarki, ostala je le ognjena, krvava krogla. Tu završi na stepi. Vihar besni z že davno neznano besnostjo. Trave legajo, drevesa so lomijo, a v kočah zviza vihar.

In preje nego je solnce v tretje izhodilo iz bagrene zarje rane zore in razmetalo po rosah svoje žarke, zbogatela je stepa za novo mogilo. Nasipale so jo roke kazaške, vlažile oči ukrajinskih dev in žen. Molela je nad vse ostale mogile in brzo ozelenela.

To je bila mogila Sičskega junaka — atamana!

II.

Bajda v Zankah.

Mladi Bajda je kruto črtil panstvo in prestopil zato k Sičskim Kazakom, kateri so bivajoč ob otoku Črtomlika v Dnjeper junaško živeli in čast delali svojemu „košu“.

Dobro je bilo tam Bajdi in on se je kmalu privadil uredbi proste kažaške družine. Tudi v tem „koši“ veljal je red vse ostale zaporoške Siči: atamana-batka so ubogali, sodnike, tajnike, tabornike, horužnike (prapornike) in pernačnike so si volili, radi se bili in v šolah se marsikaj učili. Inače v miru „ščo zarobljali, to propivali a jak zahuljali, muziky najmali“. K tomu pušili so iz pipic, plesali, vriskali — toda žene so malo ljubili, kajti velika ljubezen do žen — najhujši strup Sičske hrabrosti in prostosti.

Svidalo je to Bajdi, oproščenemu poniževanja in hlapčevanja; prijetno mu je bilo veseljačiti, prepevati in pušiti iz pipic.

Vsa Sič se je ondaj dolgočasila, mir je trajal dlje nego običajno. V žlebičih kazaških mečev posušila se je davno bisurmanska kri. Mej ženami kratkočasje ne iskaje pobijali so čas le v gostilnah.

Tu zakoprni Bajda nekega dne nenadoma zelo po ženskah. Kaj čuda! Bil je mlad in imel je nekdanj na dvoru ošabnega gospoda polno žen okolu sebe. Tako objedan z dolgočasenjem in nad to naduševan z vspominki mladih let, pričel je v resnici pripogibati svojo glavo na njedra krasne ženske, gledati globoko v njene oči, poslušati ljubeznjivi šepet njenih besed in uživati na svojih ustnicah krvave in vroče njene ustnice. O, hotel je zopet ženske goreče ljubiti . . .

To hrepenenje na Siči nehvaljeno javi o veselem trenutku in pri polnej časi svojim tovarišem.

Oj! Po sobi zazvenelo je pusto, da skoro zasmeovalno krohotanje vseh tovarišev, kateri so, na nič takega misleči, pozabili na čare ženskega radovanja. V njihovih dušah izmrla je davno ta misel

in poslednja iskra mehkužne ljubezni ugasnila je v njih nezmotljivo. Ljubili so ženske le tako, le tako . . .

Bajda je šel osramočen ven, tja bliže k stepi kam. Preklinjal je sam svoje hlastanje in sklenil, da ne bo nikdar več goreče premišljeval o ženskah, temveč da bo, hodeč po sledu svojih gospodov bratov, hrepenel le po tem, kako Sičsko slavo z udanostjo in hrabrostjo krepiti in po svetu širiti.

Ali Bajdova družina sodila je strogo to njegovo odpadljivo misel in sklenila v zboru, da ozdravi molojčevo unemo.

* * *

Ko so se za novo bitko zbirali oblaki, privedli so k Bajdi krasno ženo. Bila je kakor omamljivi cvet v starih pravljicah. Mlada je bila in čarobna. Bajda je pred tem le slišal praviti, pa so take ženske na svetu. Zdela se mu je kakor čarobna bajak neizkončne dovabnosti. Kar je kedaj Sičskega v se udihal, neljubezen k ženskam in moško navzdornost, izginilo je v njem pri pogledu na to krasno žensko. V prsi zavesile so se mu kakor nastava mreže ljubezni — sam ni vedel kako.

Pustili so ja sama.

Marisa — tako imenovala se je krasna žena — povzdignila je k njemu svojo belo roko in izgovorila njegovo sladko ime. Stresel se je po utisu, kakeršnega nikoli pred tem ni čutil tako zelo. Ni se ustavljal, razbila se je njegova volja.

Sklonil je glavo k njedrom krasne žene, ustnice svoje pritisnil k njenemu jasnemu čelu, poljubil jo je — in poljubil brez nasičenja.

Pozabil je na svojo družino, na Sičsko in svojo slavo.

Ali kaj, ko je bival v objetji žene tako povabne. Oči so se jej svetile kakor zvezde na nebu, in obličje njeno je gorelo z rdečico nezmagljive ljubezni. Ni bilo oslobojenja iz zank črnoobrve Ukrajinke!

Pozabil je Bajda na vse, pozabil . . .

Tu se oglasi nanagloma vojskini hrum. Sičhiti do zadnjega moža iz „koša“ proti sovražnemu neprijatelju. Spremljal je bojno množico pok orožja, grom bobnov in spevanje o junaškej slavi.

Ali Bajda zapleten v zankah, ne ve o tem ničesar. K njemu ni dospel niti jeden glas naud-

šene družine. Čim bolj se je glasil pok orožja, gromenje bobnov in spevanje o junaškeji slavi, tem strastneje stiskala je Marisa Bajdo k sebi, tem bolj goreče ga je poljubljala in ljubila. In tudi on je tem globočje utopil svoj pogled v njeno dušo in si igral ž njenimi bogatimi lasmi kakor dete. Tonil, utonil je do cela v razkošji. Stoprv, ko je čarobna Marusa, utrujena opojne ljubezni, zaspala v Bajdenem naročji, vspametoval se je nanagloma molodec. Položil je krasno glavo na mehko podglavnico, poljubil jo še na stokrat in pa šel ven pod zvezde.

Tu stoprv spozna in se zjasni. Vse ga straši. Da!

Mej tem, ko je ljubkoval, izpraznil se je ka-zaški „koš“. Junaški ljudje sprijeli so se davno z gnjusnim neprijateljem.

Kakor blazen beži Bajda k dverim — ali najde je zaprte. Tolče, vzdiguje zapah, prosi gospoda, ali zaman. Le od daleč zanosel je vetrec odmev hudega boja.

O groza nesrečna!

Molodec Bajda bil je zaprt v „koši“ — s slabo, plašno ženo.

Obupaval je Bajda.

Obupaval je in do rana izdihal tisoč vzdihov vročega kesanja.

* * *

Po srečnej bitki vračalo se je Sičsko bratstvo slavno k svojemu „košu“ pri utoku Črtomlika v Dnjeper.

Kaka ta slava!

Kako zmagovit ta uhod v „koš!“ Jahaje na slavnih, nevercem uplenjenih konjih. Vsak nese ponosno svojo grivno in dragoceni plen: krivo sablo, pozlačeno in z dragimi kameni obsejano. Vsem se žari na glavi venec junaške slave.

Vračali so se kakor velmožje obogačeni s častjo in plenom.

Le jedini Bajda je bil ubog. Na prsi, sicer ponosno napete, kaj mu je ostajalo, nego skloniti glavo? Niti slave, niti časti, niti plena ni bil deležen.

Za tem zbudi se tudi Marusa, in poizvedši o zmagovitem povratu hrabrih junakov, hiti s tovarišicami sipati cvetke junakom na pot. Bela njena roka maha sedaj proti vsem, kateri so z novim činom oslavili Sič.

Tu se prikaže pred njo Bajda nenadoma . . .
Prestrašena stopila je na stran.

O, žal, ni ga videla na slavnem konji, s krivo sablo, pozlačeno, z dragimi kameni obsejano, z žarom slave na glavi.

Videla ga je le ubogega, neprosavljenega, poleg ostalih ponižanega. In bilo jej je, kakor bi vsi ostali bolj godili njenej krasoti in ljubavnemu njegovanju.

Zato se je umaknil pogled čarobne žene z obličja Bajdinega, obrnil se, ostal ves na junakih. V zahvalo nesla jim je najkrasnejši smehljaj, in polno pergišče dišečega cvetja sipala zmagovalcem na pot.

Niti jeden teh cvetov ni padel in se zgubil k ubogemu Bajdi. — Tudi ljubimskega smehljaja ni več opazil.

Hudo čutil je Bajda v svojem srci grenkost, in sovražiti je jel vse, kar ga je pripravilo ob udeleženje na velikej časti in slavi.

* *

Od tega časa ni padel Bajda nikdar več v ljubimske mreže, ali bil je vedno mej prvimi pri

vsem izvrševanji Sičskega reda. Manj je ljubil žene in ob času miru je raje veseljačil, popeval in kadil iz pipic.

In dočakal je tudi on, da je prijahal na slavnem konji s krivo sablo, pozlačeno, z dragimi kameni obsejano, in na glavi lesketal se mu je venec junaške slave.

In žene so mu sipale cvetke najkrasnejše vonjave . . .

III.

Skrušenec.

Gospod ni blagoslovil drznega napada kazaške družine atamana Bozborodka.

To se je zgodilo tako!

Ko so vsplamenele v nočnej temi na čuvajnicah nenadoma opominjalne gromade, sklical je takoj brez odlašanja ataman gospode brate in jim naznanil, da se plazi po stepi zlovestnega kana lupežna druhal, dal jim sam geslo, naj bi padli kakor jeden mož na rod nekrščanskih psov. Baš je izbuhnil rdeč plamen za kurganom Slave, kjer so zmagovali od davna ukrajinski junaki nad neprijateljskimi tolpami. To trdilo je tudi praznoverstvo, da za kurganom Slave ni niti bede niti poraza za krščanske glave.

In udarili so še pred solnčnim vzhodom ven na step, na bujno planjavo. Bilo jih je krdelo ne veliko, ali bojaželjno, veselo in srčno.

Na pol pota zasvetila jim je jutranja zora in neso še dospeli do kurganov, že so se lomili solčni žarki o kazaških sablah.

V čarobnem lesku lesketale so rose kakor v bajkah in nad trstjem plavali so mirno pevajoči ptiči.

Tu se ustavi družina na jedenkrat . . .

Kamor je segel pogled, javljala se je množica Tatarov. Potegnili so se v stran . . .

Razven atamana otrpnili so skorj vsi. Videli so neprijatelja po številu morda desetkrat močnejšega. Kakor črna tolpa strupovitih mrhojedcev razšli so se po stepi, ne redkoma, marveč po gostem; glava pri glavi, sulica pri sulici. Tudi njihovo jeklo je lomilo solnčne žarke, bliščalo se in napovedovalo grozo.

Tu svetujejo nekateri iz atamanove družine, naj bi se ne rogali presili in raje odstopili. Svetujejo tako tem bolj, ker se je vlekel tatarski mrak vidno inam, ogibaje se kakor namenoma kurgana Slave.

Ali nasprotoval je tej misli ataman in ž njim nekoliko molojcev.

Pripominjali so, da bi bilo nehvalno vračati se h kočam, kakor plašni beguni.

In ko je zadonela na ustnicah atamanovih beseda nekako nelaskava, doneča skoro kakor zaničljiva graja — tu se je vnel takoj zopet v srcih vseh plamen odločnosti. Zmajevali so sicer nekateri s sivimi glavami, ali naposled udali so se i ti volji atamanovej in najmlajših gospodov bratov.

„Hajd, batko!“ odzvali so se glasovi, „povedi nas torej proti nevercem. S teboj naše glave in naša čast . . .!“

Ataman migne prijazno z glavo, mahne z buncukom in zakliče: „Za menoj gospodje bratje!“

Stopili so skupaj in v diru hiteli proti sovražniku. Step je zadonela.

* *

Beda! S strašno senco krvavega dne vračale so se grozovito porašene vrste vernih bojevnikov atamanovih h kočam. Do poslednjega svita nesrečnega dne ustrajali so pri mogilah, nastavljajoči junaške prsi neprijateljskim strelom. Bojevali

so se slavno, neprijatelju učinili mnogo škode — ali zmogli neso.

Stoprv sama nepredorna tema učinila je konec neprijetnemu boju — raztrgala vsak sebi obe zlovestni razbiti stranki. Neverci izginili se nekje v temi brezsledno, tudi krščani odmikali so se počasi nazaj.

Na vznožji kurganov Slave zaostali so le pobiti. Temno raztegnila se je nad njimi kakor peklo črna noč, in tihota grobovja motila je le včasih nemirno krilo nenasičenega krvosesa. Teh črnih ptičev krožilo je okolu kurganov več nego je bilo bojevnikov . . .

Tudi poslednji vzdih umirajočih utihnil je v stepovej tihoti . . .

Žalosten, prežalosten bil je povratek poražene družino atamana Bezborodka. Saj so se vračali brez najboljših orlov, brez poteh otcev in majk. Vlekli so se z vročim očitanjem na ustnicah k do mačim pragom. Žalost jih je spremljala, brez vesele zmagoslavne pesni.

Poslednji za njimi vlekel se je ataman. Tožnejši je bil od ostalih in kletev zakrivljenja legala

je s strašno tihoto na častna ledja nesrečnega vodnika.

Ko dospe na mesto, na katerem so za rana nekateri svarili, naj bi se ne rogali presili, ustavi se nanagloma ataman.

„Gospodje bratje!“ zakliče s ponižno solzo v očesu, „jaz sem kaznjiv. Povel sem vas v nepremišljen boj. Na meni leži krivda . . . Nečastno mi je biti vašim atamanom, tovarišem, služabnikom vašim . . . Prisega te mi nihče ne odvzame, kakor me nihče ne očisti. Glejte sodim se sam . . .

Za jedva izgovori ataman te besede obrne ostri meč proslavljen v tolikerih bitkah — proti sebi.

Toda o pravem času še — pridržali so ostrino in iztrgali s silo iz roke atamanu.

„Batko, batko!“ zakličejo vsi s skoro plakujočim glasom in obstopijo kakor otroci atamana: „Ne zvekšuj naše žalosti. Krivde tebi nihče ne pripisuje, ne bodi nemil. Ne ti, marveč Gospod je učinil tako. Za rana bile so naše glave s teboj . . . so tudi sedaj in ostanejo pri tebi vse dni. O, batko! . . . ne bodi, ne bodi nemil: . . .“

In v dokaz udanosti pritisnil je vsak izmejnji čelo na prsi atamanove.

Gorek tok solza, privrel je iz očíj atamanovih, vzdihoval je, toda govoril ni. Povesil je le glavo in srce tolklo mu je glasneje.

Stoprv za trenotek zašepeta mračno: „O, vrnite mi sablo! . . .“

„Vrnemo, ko nas zopet povedeš zoper negerce . . . Batko, ljubimo te, bolj nego kedaj.“ In glas njihov zvenel je zopet mehko in pristrčno.

Ataman nagne glavo.

„Idite otroci . . .“ šepne tiho.

Šli so počasi, tapajoči po temi. Nihče se ni ozval niti z glasom.

Ali o groza! Niso še dospeli h kočam, izginil jim je v visokem trstji vodnik — ataman.

Kličejo ga, razidejo se na vse strani po sledih ali — zaman.

Ataman je izginil brez sledu, skoro pred pragom rodnih koč.

Strašna misel prišla je v glavo Kazakom. Noč je stemnela, kakor neprozorna stena.

Popolnoma v zadregi so spoznali, da treba čakati jutra.

Sklenili so, da ko dan zasveti, poiščejo atamana, prosijo ga usmiljenja in skupno ž njim pokopljejo krščanski pri kurganu Slave padle brate.

*
*
*

Ataman sam je zaostal na neveselej, zatemnelej stepi. Ko so se izgubili njegovi koraki v daljavi družini in se ni bal, da stopinje njegove spoznajo, ozrl se je pozorno in — oddahnil se težko.

„Ne, ne . . . skrušenec ataman se ne vrača rad živ k rodnemu ognjišču “

Le za trenotek pritisne glavo k dlanim, da bi v nje ujel potok gorkih solz. Ali ataman vrže hitro od sebe stiskajočo ga tesnobo in gre odločno k mogili Slave . . . k padlim bratom, izgubljenim po njegovej krivdi.

Gnala ga je tja strašna zavest krivde in kazni.

Stokrat zadela je njegova noga ob pot, stokrat nagnilo se utrujeno telo k zemlji, a ataman vzdignil se je vedno znova in velel sam sebi neizprosno: „Dalje, dalje, ataman skrušenec dalje . . .“

Naposled dospe na bojišče, na pusto, grobno strašno. Davno je že utihnil tam poslednji stok umirajočih bratov, vzletele se že vse kazaške duše v kraljestvo večnosti.

Pogledavši k njim, osvetljenim po baš prebli-skajočem svitu mesečnem, povesi glavo in zašepeče tiho: „Pokopljem vas, pokopljem, bratje, glave krščanske! . . .“

Mahnil je močno s sabljo in razplašil črne ptice.

In kopal je veliki grob. Jama se je globila v mokrej zemlji pri mogili in globila se je bolj in bolj. Poleg pa je rastla nametana črna prst. Samo čudo pomagalo mu je pri tem delu.

Ali o žalost!

Ko pride, da položi v hladno ležiče poslednjega tovariša, opazi z grozo in neizrekljivo žalostjo da so ga neverci lupežno slekli. Le golo truplo ležalo je tu . . .

Ni se obotavljal, ni premišljeval dolgo!

Sam raz sebe je iztrgal atamansko obleko in oblekel v njo mladega Tarasa.

Bil je najmlajši sokol vse družine.

Dokončavši svoje delo, posvečeno vlastnej družini, pride k — neprijateljem. Tudi tam pozdravi ga sveti mir.

A pri pogledu na mračni posmeh Tatarjev stresejo se mu ustnice. Sklone se takoj k prvemu izmed njih in mu potegne nekrščansko obleko ž njega.

Preoblekel se je ataman v Tatarja. Telo je pokril z rudečim „halatom“ segajočim do zemlje, na glavo položil žolti „zmetek“, omadeževan s krvjo, a s krivo sablo, pripeto na neživi zapasek, opasal je samega sebe.

Tako se opravičivši in izpustivši iz sebe divji krik, postavi se pred mogilo Slave, kakor bi bil na straži.

Tam čaka v tatarskeji obleki solnčnega vzhoda in prihoda gospodov bratov.

Mej tem dvignil se je huragan mnogokrat k višku. Plakal je, zdihoval in tulil žalostno.

Toda ataman stoji kakor duh.

* * *

To noč neso spali tovariši atamana Bezborodka. Bdeli so v objetji tožne dumke in popreje, nego je zasvetila jutranja zarja, razdelili so se v dve četi n šli na trohljivo delo. Nekaterim je bilo naročeno

iskati atamana in prositi, drugim brate pokopati. Vsi so bili s puškami, meči in loki oboroženi, akoprām je plnil Tatar že davno na inih straneh tihe planjave

Step je bila še vsa zagaljena z meglami in solnce je spalo za nedogledno progo brezkončnih ravnin. Jedva na deset korakov je bilo možno prozirati naprej.

Nepregovorivši besede in povešajoči žalostno glave, krenili so po varnem potu po visokem trstji k mogili Slave.

Tu, Gospod! Skoro že pri samej mogili ustavili so se prestrašeni.

Oj, kako nepričakovana pošast!

V megli stoji resnično pred njimi Tatar. Kakor da bi bil sam Efendi ogernen s slano jutranjih ros. Imel je rudeč „halat“, segajoč do zemlje, na glavi žolt „zmetek“, omadeževan s krvjo in v roki držal je krčevito krivo sablo bisurmansko.

To je Tatar!

In stal je kakor duh velikanov — nepremakljiv, v zemljo zarit.

Vskipela je kazaška kri.

Preje, nego strelni udarec, pomeče krokarje na zemljo, letelo je v meglo k nerazumljivej postavi drznega Tartarja toliko pušic iz lokov in toliko strelov iz pušek, kakor dolgo se je kazala očem ta zlovestna prikazen.

Duh je padel v trenutku: kar je bilo njemu namenjenega, ni zgrešilo.

Ko so Kazaki dospeli k temu mestu, našli so okrvavljenega bojevnika. S poslednjim dihom je zašepetal: „Zahvaljujem se vam, gospodje bratje, zahvaljujem!“

In izpustil je dušo.

Tu se odpne „halat“ nenadoma sam, žolti „zmetek“ pade z glave in kriva sabla zarožlja žalostno.

Kazaki sklonejo se k njemu in spoznajo v njem svojega atamana — skrušenca.

* * *

Ta dan po tem je bil krasen. Solnce je sipalo od zapada po stepi zlate tople žarke in ptice os zopet zapele.

V rudečej, večernej zari svetila se je že najmlajša mogila atamana Bezborodka. Okolu stalo je tiho osamelo bratstva kazaško. Koprneči popevek letel je počasi k višinam . . .

Na step padale so zvezde . . .

IV.

V ljubimskem hrepenenji.

Bili sta dve vasi, bogata in uboga.

V bogati imeli so se ljudje dobro, vozili se na trge, prodajali in kupovali. Njihove koče skrivale so se v gozdu, ali za gozdom širil se je na vse strani rodoviten travnik in plodna ravnina, povlažena z veselim potokom. Bujne trave živile so govedino in čebele, imeli so torej obilico mleka in medu.

Tako je bilo do pol pota k mestu. Tam se je pričela pusta step, brez dreves in žive vode. Le tu in tam zanesle so se rose tiho v močvirja, v kojih so gnile bičje šibe in morda malo trstja. Nikjer ni bila step tako tožna in opuščena, nikjer ni divjal vihar tako žalostno.

Tam se ležale koče uboge vasice, prikrite dobrotam. Imeli neso niti cerkvice, niti popa, le siromašno životarjenje. Še pitno vodo imeli so slabo

Ljudje teh dveh vasij so se poznali malo, dasi so si bili najbližji sosedje.

Le beda hodi z bedo in pa zopet bogastvo z bogastvom. Bogastvo beži pred bedo in tudi ta ukrajinska beda se ni rada oprijemala bogastva. Izvestno bi jo to le zaničevalo.

In kaj! ni ga bilo pametnika, kateri bi mogel povedati, da so kedaj prišli svatje iz te bogate vasi v revno. Ali celo, da bi prišlo svatje iz uboge v bogato. Ne, ne, to se ni zgodilo in nikomur ni prišlo to niti na misel, dasi so tudi za plodno progo tega zemskega kota rastle krasne, čarobne Ukrajinke in molojci ne zanikrni.

Vedeli so o njih morda v bogati vasi, toda svatov vender neso pošiljali k njim. Sicer so imeli dosti svojih „črnoobrivek“ in molojcev . . .

Le jedenkrat se je zgodilo za davnih časov, kar se potem zopet ni zgodilo cele veke; vas bogata se je približala k ubogi!

Ali to ni šlo le tako.

V Golobcih — tako se je imenovala uboga vasica — prišel je na svet rajskomil, pripraven Kazak. V mladih letih pasel je konje, kateri so mu

neredko zašli v trstje k Ljubči — tako se je imenovala bogata vas. Ni torej čudno, da so v bogati vasi poznali deloma Ivanka in da so slišali njegovo zvikanje, izvabljeno iz male piščalke, po njegovem glasu so ga tudi poznali. Ali drugače neso bili nanj posebno pozorni, le da so kričali nad njim neuljudno svarilno besedo, kadar je pustil konje nemarno do samih vrtov.

Le jedna osoba bila je v ti bogati vasi, katera ni nikdar pošiljala za Ivankom neuljudnih besed, rada je poslušala njegove pesni in za to gladila včasih i njegove konje. Zdelo se jej je, kakor da niti v njenej vasi nemajo takega pripravnega Kazčka.

Ivanek se ni menil mnogo za to; razlagal si je bolj, da so njegovi konji tako lepi, in da jih zato ljubi. Veroval je, da jej ugaja njihov lesk, kakeršnega neso imeli gotovo niti konji s panskega dvora.

Ivanek je dorastel. Tudi črnoobrva Efimka je dorastla. Od tedaj videla sta se češče od blizu, ali za njune razmere menil se ni nihče. Videla sta se, videla — ali nič več. Niti prilike ni bilo pregovoriti

skupaj. Ivanek ni niti vedel, kakošen glas ima Efimka. Vedel je le, da je zelo lepa, in mislil si je tudi, da v njih — v ubogi vasi — ne rasto take bele golobice.

Ali kaj s tem?

V dan Gospejin, ko se je iz prostega cerkvenega zvonika zvoneči glas zvončka razlegal daleč za trstje k peščinam, doneč do uboge vasice, zbrali so se pod lesenim, z mahom pokritim krovom, posvečenim hvali Gospodovej. Bila sta tam i Efimka in Ivanek.

Ali kaj s tem?

Ivanek ni gledal smelo k njej in jedva si je upal dvigniti k njej svoje oči. Vsaj je stal tam v prostej košulji, malo vezanej in tudi čapke ni imel baš lepe.

Za to je bila Efimka polna cvetja in vablji-vosti, bela njena obleka svetila se je i v temi mračne cerkve. Imela je niz bogat, zvoneč, takov, kakerš-nega ne bode imela v njih nobena molodica.

Oj, oj, spoznal je Ivanek, da sta iz dveh vasij in da mu ne pristoja. Togotil se je v duši, da se

ni narodil v njih, toda kalil si zato ni posebno življenja.

Misel ta utrdila se je še bolj v njem, ko je opazil kočo, v katerej je bila Efimka doma. Da! Niti takih koč, belih in pripravnih niso imeli v njih. Šepetal si je, da je Efimčina kočja bolj podobna dvoru, nego njegovemu kazaškemu zavetju.

Ali kaj s tem? — — —

Tu se je zgodilo nekdanj, da je Efimka osirotela čez noč. Ivanek je poizvedel o tem stoprv v dan Gospejin pod lesenim krovom temne cerkve. Poznal je to na bledem obličji, po kojem so se usipale gorke solze srčne žalosti.

Užalilo se mu je in rad bi jo bil potešil z besedo utehe, ali okolu nje je bilo že polno inih moljcev, kateri so se razgovarjali ž njo tako, kakor bi bila njihova.

Bili bi se mu gotovo posmehovali.

Zato je raje odšel molče in nekje zvonaj na stepi izzival je na piščalki vse, česar reči ni znal in ni mogel . . .

Kdo ve, kam je zanesel pesen njegovo stepni veter.

Za nekoliko dnij gnal je Ivanek svoje konje k vodi. Megle so bile že padle in po protji bičevja splivale so poslednje dijamantne rane rose. Žgeče solnce je razmetalo jasne žarke po dalekejši stepi, katere nedosežni obzor je oživoval morda jedino le trepet božjih ptičev. Petja je bilo malo, ker popevalci so nesli svoj spev vedno v vrte k Ljubči.

Dušo Ivankovo mučila je ondaj nekaka čudovita sumnja. Nikedar mu ni prišlo na misel toliko bajk, kakor danes, nikdar ni čutil toliko veselja verovati jim. Zdelo se mu je, kakor da bi se moglo i njegovo življenje premeniti kedaj v bajko, polno namišljenih krasot in čarov.

Le bujno žebe ga je včasih budilo iz ljubimskih sanj. Sklonil je glavo zopet in zopet — in utapljal se rad v dela bajkinih sanj. Tu zašumi najedenkrat v trstji. Visoko protje se je razstopilo.

In glej!

Razsedino napolnila je ladijca — tiho kakor prikazen.

Kakor v bajčici ni vodilo te ladijce nobeno veslo, ali ladijca pronikla je vendar skozi trstje in priplavala k bregu.

Ivan je gledal nepremakljivo pred se s pazljivim očesom.

In na ladijci se je dvignila vitka bela postava.

Ivan se je stresel osupnen.

Bila je to Efimka.

Mislil si je Ivan včasih, da Efimka krasnejša niti biti ne more, ali povabnost njena sedanja pre-sega vse njegove predstave, ki so kedaj nastale v njegovej duši. Tako, kakeršno je bila Efimka, si je predstavljal največje razkošje in srečo sveta. Morda se mu je zdelo zato, da je preje prikazen, nego resnica, in prikazek njen imel je le za nov obraz čarokrasne bajke, katero je bil sanjal baš pred trenutkom. Kolena so se mu tresla, kakor bi se prostovoljno hotela skloniti k temu čarovnemu prikazku.

Efimka je gledala k njemu uljudno in mu migala prijateljski z roko.

Ali Ukrajinec si ni upal izgovoriti niti besede in stal je tiho. Dasi opojen s čutom goreče ljubezni, upiral se je in nasprotoval lastnej želji. Hotel je le gledati, le gledati . . . in nič več.

Čutil je v prsih bolestne zapreke, katere mu neso dale veselo vzkrikniti, radostno vzdihniti, z mesta se ganiti. A čim bolj je potapljal svoje oko v Efimčino obličje, čim bolj se je radoval z leskom njenih očij in z usmevom malininih njenih ustnic — tem ognjevitejše je svetilo in žgalo goreče v dušo njegovo devojkino okrasje, slepeč niz, bogata njena obleka, vezena z dragocenimi nitkami . . .

In ko se je tu njegovo oko nehote obrnilo k lastnemu rokavu, k tako siromašnemu in nelepemu, jedva je še zatajil v sebi solzo že plavajočo mu iz očesa.

Sklonil je molče glavo na prsi.

„Ivane!“ odzvala se je po trenutku Efimka.

Ivan, kakor z nova probujen, stresel je goreče z roko.

„Ivan!“ ponavljala je Efimka in odstranivši trstje sezajoče do nežnih stranij zašepnila je s čudovitim glasom: „Efimka te ljubi!“

Pri teh besedah zazibala se je ladijca in vznemirila tihe vode.

„Batka ni hotel, da bi te ljubila, ali sedaj leži batka že pod mogilo in njegova jedina volja je . . . Čuješ, Ivan? Ivan, čuj!“

Besede te zvenele so goreče in zaupljivo. Tako so pridonele tudi k bregu.

Ali, Gospod!

Ivan ni zaplesal, Ivan je sklonil le žalostno glavo, z roko zanikajoč, kakor bi hotel odpoditi od sebe temno prikazen.

In zopet za nekaj časa zadonelo je k bregu njegovo ime: koprneče, ganljivo, da proseče in nežno.

„Nikdar!“ izjavi po hudem boji iz sebe Ivan. „Nikdar, ne verujem Ti! Ni je devojke na tem svetu, katera bi iz bele, bogate kože resnično hrepenela iti pod krov bedne, siromaške ilnate golobičke. Ne, ne, ne verujem. Tu ne more biti odkritosrčnost. Nikdar, nikdar se ni tako zgodilo v Ljubči . . .“

To rekši, mahne Ivan zopet z roko, kakor bi hotel odpoditi od sebe temno prikazen. Ne upa si niti dvigniti očesa.

Še nekolikrat začuje zvok svojega imena, vedno bolj proseč in vabljev, ali Ivan spušča le globočše in globočše tožno glavo na kipeče prsi.

Tu zašumi naposled protje v trstji.

Skrivaje pogleda tja.

Dà!

Bičevja razsedina se je zaprla, ladijca je izginila. Izginila je tudi Efimka. Le voda se je še gibala, ali naposled utihnila je zopet tudi ta.

Efimka se je vrnila domov.

Ivan je ostal sam pri vodah.

* *

To noč po tej imeli so jasno v Ljubči, na krov Efimčine koče sedel je takoj po polnoči rdeči petelin.

V jednej uri dobil je rdeči plamen ves Efimčin imetek, od česar do prvega jutranjega svetanja ni ostalo ničesar razven kup pepela in gromada oglja.

Iz plameneče koče ušla je jedina Efimka. Njeno belo telo krila je le prosta obleka.

Vse ostalo izginilo je v pepelu; ne le bela, bogata koča, marveč i dragoceni niz, lesketajoča se oblačila, vse, vse . . .

Efimka zato ne obupa, niti ne plače, ne želi niti koče niti ostalega imetka, kakor da bi jej bilo dosti jedne stare obleke. Nesreče ne preklinja, požigalca ne išče . . .

Tudi sodišča ni zahtevala in ni iskala požigalca. Ljudje so le majali z glavami pomenljivo in šepetali divne reči.

Jedina stara Hana vzkriknila je glasno: „Oj, ta nespametnica!“

* * *

Pred večerom tega dne bdel je Ivan zopet v trstji. Ni sanjaril več o bajkah, premišljeval je le o resničnosti. Njegov pogled zastajal je ostro na onem mestu, kjer se mu je zjavila pred dnem in nočjo Efimka, in misel njegova pomikala je dalje, dalje k dobravam.

Tu najedenkrat, ko je legal večerni mrak na step in luna zasvetila na obzoru — zašumelo je zopet v trstji.

Ivan ustane plašen.

Kakor pred dnevom in nočjo zopet razstopi so visoko protje in razsedino napolni ladijca. Tudi bela, vitka postava prikaže se na ladijci.

„Efimka!“ zaklical je takrat Ivan prvi ime devojčino.

Ali Efimka je stala tiho in ni se odzvala z besedo. Le revna, stara obleka visela je na mehkih

njenih ramenih. Ni je krasilo več bogata tkanina niti svetli niz.

„Efimka!“ ponavljal je goreče Ivan.

Ali stoprv ko je tretjič začula svoje ime, vzdignila je devojka svojo glavo in uprevši jo k Ivanovej šepetala je ljubeznjivo: Izpremenila se je v pepel moja bela koča in v plamenih izginil je ves moj imetek. Reci, ali zdaj še ne veruješ?“

„Ti si ogenj sama podložila! Požigalka!“ izrekel je iz sebe Ivan kakor v polusnu.

Efimka je pokimala mirno z glavo. „Uboštvo ti nesem v doto! Tako te ljubim!“

Brzo pa je naslonil raztuženi molodec svojo glavo na njedra raztuženi devojke.

Vzdihnila sta: „Blagoslovi naju Bog!“

* *

Po treh nedeljah nesel je vesel glas iz lesenega stolpa vaške cerkve vest po širokej stepi, po dobravi in trstji, da ob stopnici žrtveniškeje kleči molodec z molodico: Ivan z Efimko.

In Gospod ni odrekel blagoslova.

V.

Hetmanov ljubinec.

Minil je čas radosti in prijetnega veselja v tihem zatišji ukrajinskega sela velikega hetmana Mikulaše Meleckega. Blagorodna gospa njegova, premilostna Malgorata, včasih zapeljivejša nego sam človeški greh in vesela in srečna, udajala se je tožnim mislim; tudi ponosni hetman kronini sklanjal je trudomiselno glavo v razprostrte dlani. Kar je časih oboževalo njuno življenje — izginilo je za temnim oblakom.

Dete ljubljeno, otroče zgovorno in smehljajoče, koje je oživljalo pansko bivališče, prenehalo je čez noč smehljati se, z ročicami tleskati, hetmana in njegove gospode razkošno tešiti . . . da tako se je zgodilo, da je najmlajši potomec mogočnega rodu in popreje nego je pricvel do polnega čara majnikovega živjenja, legel v odprti grob, in prst črne zemje

vzela je v hladno naročje belo telesce nadobudnega dediča kazaške slave.

Umrl je, umrl mladi Ščensni!

Tako nemilostno dotipavši rodbino hetmansko, pokoril je Gospod njeno blaženost in porazil svet povabnih nad v propad neskončne žalosti. Niso doživele izpolnjenja najtoplejših svojih želja . . .

Gradič, včasih gostoljuben in vesel, premenil se je takoj v pošastno duplo osamelosti, tožnosti in praznote. Vse je utihnilo, potujočim pevcem zaprle so se vrata, umolknile so strune ljubkozvonkih lir. Vse kakor bi se bilo v vsem gradu podušilo.

Stoprv bojni krik vzbudil je velikega hetmana in razgnal mračno njegovo žalost. Kralj Štepan Batori ga je poklical na vzetje Polocka in ga izvabil iz zatišja, kjer ga je vsaka ped stiskala in mučila s prebolestnimi vspominki. Radostno je torej pozdravil kraljevi ukaz in hitel mej vojnike. Ropotanje orožja, grom bobnov in glas trobent mirili so njegove misli bolj nego osamelost v očetovem gnezdu in ženine solze.

Hitel je naproti grozam, v katerih naročji je iskal pozabljenja.

Gospa hetmanova ostala je sama doma spremljajoča z molitvami vsak moževi korak . . .

V tej dobi, ko je veliki hetman zapustil grad, legla je še večja žalost na njegno glavo. Služba je dremala v nedelavnosti, in neimajoča ob strani niti jednega svojega tešitelja, pogrezala se je gospa bolj in bolj v zamišljenost.

Tu jej je bil v jedino uteho mali stepni sinek — najdenček.

Našli so ga nekje v trstji na bregu tihih voda, blizu kazaškega sela, od katerega je po neprijateljskem plenu ostala jedva gromada pepela. Ondaj ubogo, zapuščeno otroče prinesli so v grad in gospa hetmanova je ustanovila proti volji svojega soproga, da bi izrejali najdenca za njeno službo. Hotela je, da bi Kazaček, ko doraste, stregel pripravno primizi in sedel lepo na kozlu.

Dali so mu ime Jurij.

Jurij je postal hitro ljubljeneц gospe hetmanove in se imel dobro pri njej. Inače veliki hetman! Ljubil ni nikdar kazaške druhal, tako kakor ni imel rad vse Kazačine, toda od trenutka, ko mu je kruta usoda vzela vlastnega sinka, premilega

Ščensnega, ni le ne ljubil tujih detet, marveč še bolj jih je sovražil in še bolj odganjal od sebe. Zato i Jurij ni nikdar opazil na hetmanovem obličji osrečevalnega smehljaja in nekak nagon ga je odganjal samotnega od zamolklega in hladnega pogleda najvišjega gospoda tega gradu. Nikdar, nikdar mu ni prišel na pot . . .

Jurij je bil izročen skrbi hišnika, sivega Poljaka in pripuščen je bil h gospej hetmanovej le v trenutkih, ko je bil hetman drugje. Vender sedaj, ko je zapustil veliki hetman za dlje časa grad, navezala je gospa po gorji sključena, Kazačka skoro popolnoma k sebi. Kakor pes ležal je verno na mehkejši medvedjeji dlaki pri njenem ležišču, jedel sladkarije z gospodske mize in tudi inače tešil se z dobrotami laskave veliteljice. In ko so se jeli Jurjevi vlasje krožiti v lepe kodre, tu spominjala se je hetmanova nehote — da je imel tudi njen Ščensni take kodre . . . Nekdaj je Jurij še spal, ko so prvi jutranji žarki zlatili njegovo otročje — obličje — ali ta čas pogledovala je gospa hetmanova najčesče njegove kodre . . . Tu se jej je oko zasolzilo in iz njeder se jej je utrgal vzdih tih in tožen . . .

Da . . . vedno je spominjal Kazaček na sinka hetmanske zibelke.

Tudi po dnevu bavila se je gospa hetmanova rada s svojim Kazačkom.

Jurij je bil dečko zgovoren in dovtipen — neredko povpraševal je po mnogem — in tudi mnogokrat dobil je dobrotljiv odgovor.

Nekega dne bivata zopet skupaj.

Gospa hetmanova veže zlat dragocen cerkven prt za novo bivališče božje v Žitomeru in pri njenih nogah sedi tiho vljudni Jurij. Bilo je že nekoliko dni po hetmanovem odhodu.

Jurij posluša svojo gospo in jej krati čas z otročjimi vprašanji.

Na mah umolkne in upre zamišljeno oko na obličje gospejino, kakor bi hotel ž njega brati zagonetko nedosežno.

Gospa hetmanova opazila je to stoprv za nekaj časa, ko je segla z nova po zlatej nitki. Sama začujena pogledala je na zamišljenega mladeniča. Dobrovoljno pokimavši z glavo reče vljudno:

„Zakaj ne govoriš, Jurij?“

Jurij vzdihne. Pritisne se h gospej še bolj in z glasom jedva slišljivim in polnim ganljivega zapanja odzove se tako:

„Ti si meni tako dobra, gladiš me in se laskaš . . . ali veliki hetman nikdar me ne gladi in se ne laska . . . Reci, zakaj me ne ljubi?!“

Gospa hetmanova se trpko posmeja. Vedela ni, kako naj zapuščenemu detetu stepi razjasni povod gospodove neuljudnosti. Pravi le, da veliki hetman sploh ne ljubi detet.

„Ne ljubi?“ zašepeče nezaupljivo Jurij. „In zakaj?“

Tu se skloni gospa hetmanova h kodrom premilega Kazačka in mu jame pripovedovati o — Ščensnem. Bilo jej je, kakor bi pripovedovala zgodbo tako žalostno in tožno, da se je zalila nevede s solzami.

„ . . . ali dete, katero je hetman ljubil in gladil, počiva že davno v mogilici. Toliko je ljubil to dete, da v njegovem srci že ni ostajalo ljubezni za ina deteta . . . “ skonča gospa hetmanova svojo pripovedko, dušeča v sebi besede, katere bi morda še rada povedala.

Ali Jurij je bil ondaj neobičajno zvedav, mlado obličje njegovo je gorelo in želel je izvedeti vse o tem srečnem hetmanovem ljubljenci.

Pogovor se je namreč dotaknil lire, obešene na zidu, o katerej je Jurij vedel, da je igral na njo mali Ščensni. Nikdar je ni nihče snel in njegovo uho ni čulo nikdar njenih zvokov . . .

„In je igral Ščensni krasno?“ reče Jurij.

„O, krasno . . . tako krasno, da ni hotel hetman slišati ine godbe. Na dan njegovega godu, svetega Mikulaše, zaigral mu je duma, katere ne pozabi nikdar . . . nikdar . . . Bila je to poslednja pesen, s katero je osrečil Ščensni svojega očeta.“

„To je bila pač krasna duma!“ vzdihne Jurij.

Gospa hetmanova pokima molče z glavo.

„Zakaj ne govoriš, Jurij?“ porušil je gospejin glas za nekaj časa grobovo tihoto.

„O, gospa!“ zakliče dečko vroče, stegaje svoje roke proseče h gospej hetmanovej. „O, gospa, slišati želim to čarobno pesen . . .“

„V resnici?“

In Kazaček pogleda k gospej tako zaupljivo in milo da ni mogla, da bi ne spolnila njegove vroče prošnje.

„No, bodeš slišal.“

Ustala je in snela z zida liro. V trenutku izčarale so bele gospejine roke poslednjo pesen hetmanovega ljubljenca. Donela je čarobno in vsak njeni zvok padal je na kazačkovo dušo.

Ko je pesen oddonela, vzdihne Jurij kakor zmagan po razkošji: „Še!“

Gospa hetmanova ni odrekla. Ponovila je pesen še jedenkrat, nekolikrat. Prsti njeni so se tresli na strunah.

Nekaj časa sledil je Jurij z neizmerno napetostjo vsak obrat roke, oči njegove gledale so nepremično na struno, ali nanagloma kakor v spanji povesile so se mu trepalnice.

Zatisnil je oči.

Bile so to krasne sanje. Čarobna predstava otroškega srca.

Zdelo se mu je, kakor bi se tu ustavil nanagloma veliki hetman. Pri zvokih ljubljene pesni razjasnil se mu je obraz, bežali so temni mrakovi in na ustnicah njegovih prikazal se je — smehljaj.

Jurij sanja dolgo.

Ko se prebudi, visi lira zopet na svojem mestu. Ožrši se in spoznavši, da se mu je objavil hetmanov smehljaj le v sanjah, zaplaka.

A gospa hetmenova obrnila se je mej tem do pomolov. Klečala je na klečalniku, a njene mračne oči bile so uprte k večnej luči, obešenej pred podobo Matere božje.

V takih trenutkih ni si upal Jurij nikdar motiti svoje gospe.

Stal je tiho oddaljen.

A v ušesih donela mu je pesen in ni prenehala doneti . . .

Čez leto vrnil se je veliki hetman iz vojske. Dobro je pomagal kralju, sebe oslavil z neginljivo slavo junaško.

Ali kaj s slavo brez dediča?

Grad ni oživel s hetmanovim povratom. In bilo je to baš na dan svetega Mikulaše. Hetman se je pogrezoval v nepopisno trudomiselnost.

Kamor je pogledal, povsod se je spominjal malega Ščensnega — tega poraza njegove sreče. Ustnice je zategal v nelaskav zasmeh in vsak se je raje umaknil pred njim.

Tudi Jurij se je umaknil k vratarju.

Po neveselem dnevu nastala je noč še neveselejša. Gost sneg je padal, metenja ni pronikla niti jedna zvezdica. Videlo se je, kakor bi imel do rana zapasti hetmanski grad. Iz sob in izb ni donel niti jeden vesel glasek; tudi svetloba ugaševala je nanagloma.

Le v hetmanovej sobi svetilo je še borno svetilo. Gospodar je bdel skoro vso noč. Stoprv proti jutru sklonilo se je utrujeno njegovo čelo na oporo prastarega naslanjača. — — —

V tem času so zaškrípale železne dveri v vratarjevem stanovanji. Prikradla se je izza njih prikazen podobna samej senci in se plazila tiho k ležišču gospejinemu.

Tam je blodila nekaj časa po temi in brzo izginila brez sledu . . .

Za pragom zadonel je le treseč se vzdih.

Po vsem gradu ni imel nihče misli o odpravi senčne prikazni.

* * *

V samem jutru, ko je bilo še vse zatopljeno v globoko spanje, nanagloma močen probudi se ve-

liki ataman. Velikanska njegova postava oslobodivša se nanagloma vezi dremote, spela se je s strašno hitrostjo.

Razburjen gledal je k dverim . . .

Čudež ali resnica?

Zdelo se mu je, kakor bi nepozabni njegov Ščensni igral za vratmi „poslednjo svojo pesen“. Če bolj je nagibal v gorečem zamaknenji svojo glavo v tej smeri, tem jasneje in gotoveje spoznaval je vsak zvok ljubljenceve lire . . . Ne, ne, to neso bile sanje . . . srce njegovo se je širilo v razkošji lepših dnij življenja, obličje njegovo je vzplamenelo.

In lira je donela dalje dalje . . . zvoki čarobno pesni drli so močnejše in globočje k srcu hetmanovemu.

Tu skoči, kakor spon oproščen, k dverim. Ostroge zazvone veselo. Z jednim udarcem razpojil je dveri; razletele so se.

Tam na hladnem tlaku, treseč se krutega mraza, sedi Jurij prihuljen. Na kolenih počiva mu lira in prsti njegovi izvablajo brez prestanka s strun poslednjo pesen hetmanovega ljubljenca.

Jurij se ne ustraši hetmanovega prihoda. Upre le destsko svoje oko v njega in igra . . .

Kar je Ukrajina Ukrajina, prvič se je zgodilo, da je veliki hetman vroče poljubil kazaškega najdenca.

Mej tem ustavi se na pragu hetmanova so-proga. Opazivši jo, vrže se jej pan Mikulaš v naročje. Dolgo sta se mudila tako v tihem objetji — ali Jurij ni razumel, zakaj je i sedaj drl iz njunih očij potok gorkih solz . . .

Jurij se ni več pritoževal vsled neljubezni velikega hetmana.

Hetmanov prvi poljub ni bil — poslednji.

VI.

Bogdanov osvetnik.

Tatarska horda legla je kakor jastreb na Ukrajino, groza njena je šla do Dona in Dnjepra. Stražeči ognji so se zasvetili na stepi, rdeč žar je zalil osušene trave.

Tožna vest o prihodu Tatarjev došla je na-
posled i v vas kazaške družine v Brezovce. Tudi
tam je zagorel plamen čuvajne straže v tihej toplej
noči. Tudi ptiči vzleteli so plašni nad trstje in okolu
poletavajoči begali so h kočam.

Užalostile so se matere, zaplakale so devojke
kazaške; le molojci neso obupali s svojim vodnikom.
Pozval je je batka ataman, da bi se ustopili v krog
in se posvetovali, kako pozdraviti vraga ne krščanskega.

Odloči se, da mu pojdejo z mečem naproti —
po starem redu in običaji za življenje se ne boječi,
pesni popevajoči in vojevito kričeči.

Tako je odločila usoda.

Dal je torej ataman zatrobiti in še preje, nego je zvok popolnoma doznel, poskakali so Kazaki v sedla.

Že so se uredili in stopili skupaj, prsi k prsim kakor zid junakov. Kjer se pojavi sled neprijateljev, tam bočejo udariti na njegovo glavo . . .

Le jeden junak se je zapoznil — najmlajši izmej njih, sin Bogdanov, Bogdan. Mudil se je pri Hrinki, pri svojej čarovni golobici, s kojo se je združil in ljubil pred bojem. Poljubljal je njeni senci in ona ga je zalila s solzami.

„Povrni se, orel moj, povrni se!“ šepetala mu je nežno in željno.

„Ako Gospod dovoli,“ odgovoril je uljudno kratko najmlajši iz družine.

Tu mu je pomagala na konja in pogladila žival, katera jej je tako često prinesla ljubljenca k rodnej koči.

Slaven je bil ta konj, na ime črtovo so ga krstili in bil je jednak srčnosti atamanovej. Le Bogdana je strpel na svojem sedlu, le njega je poslušal in njemu služil. Inače se je premetaval in

vspenjal, „kakor po črtu obseden“. Črn je bil, kakor noč in po stepi je letal kakor huragan!

In čudovito! Tudi pred obličjem golobice Hrinke krotila se je modra živalica, kakor iz ljubezni do svojega gospoda. Saj jej je pojedal z ovčjo mirnostjo iz roke mlečnate jedi in dolgo njegovo grivo smela je le ona razčesavati.

Ali čas je že!

Razpaljen s poslednjim poljubkom svoje devojke potegne za uzdo in dirja k družini.

A vsi so se že razgrnili po stepi . . .

V kazaškem selu zaostali so le starci, stare žene, devojke in otroci.

Pred večerom dospela je družina k Staremu selu. Tam je padlo po stoletjih že mnogo častnih Kazakov, tudi množica nevercev je prenehala tam rogati se Bogu. Padli so v morilnem boji in položili kosti poleg družega.

Tudi danes so si stali že blizu. Tatarska druhal bližala se je kurganom bolj in bolj. Mej tem so si opočili bratje kazaški menjaje se v bdečih stražah, pospali so v okrepčanje na rani boj.

Ali še popreje, nego so pronikli jutranje megle žarki stepnega solnca, sklical je k molitvi batka vse svoje bratstvo. V šepetu božjega miru plaval je po ravnini, a premotil je krik tatarskih napadnikov, razlegajoč se iz daljave.

Trstje se je streslo in zašumelo. Step je oživila na nagloma. Solnce je razmetalo žarke, kopje in sable zabliščale so v žaru. Poslednje rosiue kaplje so splavale z gladke ostrine bojevniških sabel.

„Gospodje bratje, neprijatelj zoper nas. Bog z nami!“ zakliče ataman s povzdignenim glasom in mahne z bunčukom molče.

Vspnejo se konji, po zemlji zadoni, po zraku pronika zopet orožje.

Po hipu zadenejo skupaj bojne vrste.

Boj se prične.

Oj, boj nejednak!

Proti trojneji presili dere peščica Kazakov, odvažna in nepremagljiva. Že se križajo meči, napojene so otrovane puščice, samokresi grome. V trenutku zagrne bojevnike gost dimov mrak. Kletva se siplje na paganske glave.

Po uri je odločen krvavi boj. Tri vrste Tatarjev obležale so za mogilo mrtve, ostali so se razpršili v strašnej zmešnjavi na vse strani. Sam njihov vodnik Mustafa, neizprosljiv neprijatelj gjavrov dal je prvi znamenje aa beg. Proklinjal je nesrečni dan, kateri mu ni pridal slave in ni dobil plena. Da, da, jedini bojni plen, s katerim se je danes vračal v žalostnem begu — to je jedva polna čaša mlade kazaške krvi, zajete v pozlačenej nožnici bisurmanove krive sablje.

Zato je zmerjal Mustafa svoje tovariše nekoristne pse in se grozno srdil poraženi vodnik. Počasi in brez slave vlekel se je nazaj k svojemu gnezdju. — —

V tem času pokrili so Kazaki s prstjo sveže zemlje svoje brate, h glavam zasadili sulico in na njo obesili h križu bel robec v znamenje, da tu počivajo kosti častnih ljudij krščanskih. K ostalim mrtvecem naleteli so se črni ptiči.

Vrnila pa se je tudi kazaška družina k svojim vasedem.

Slaven, vitešk je povrat. Pred atamanom na ponosnih konjih jahajo godci igrajoči na strune, popevajoči in bijoči na bobne.

In ko se vrnejo v Berezovko, vselej pozdravijo junake s plesom in pogoščenjem. Žene se teše, devojke sipajo cvetje.

Le v koči Hrinčinej gospodari toga in jok. Žal! Ni se povratil mili Kazak, zaspal je Bogdan v večnem spanji in duša njegova je poletela v carstvo božje ob jednom z dušicami ostalih bojevnikov, padlih pri Starem selu.

Sam batko pristopi k Hrinki, poljubi njeno belo čelo, objame jo z rokama in jo nagovori s tešilnim glasom tako: Z roso solz pokropi step! Uplenili so nam junaškega sokola, tvojega jedinega orla!“ In sklonivši se batka še bolj k devojki, zašepeče jej tožno: „Njegovo srce prebodel je skrivljeni meč samega Mustafe. Njegovo oko zevalo je po tvojem sokolu, njegova sablja merila je le k Bogdanu! Danes je neverec ušel, ali dolg za Bogdana poplatimo!“

Kazaki pokimajo do zadnjega moža z glavami v znamenje, da dolg poplačajo, da Bogdana maščujejo.

Ali Hrinka zavrne, mahne z roko.

„Pravite, da je sam Mustafa prebodel mojega orla?“ reče Hrinka vprašaje za nekaj časa.

„Vodnik Tatarjev, Mustafa, Mustafa Kri!“ glasi se tih odgovor.

„Hvala i za to vest!“ zakliče grozno povešivši roko. Solze se ustavijo v devojičinem očesu, ali vsplameneli so ob jednom bliski strasti in groze.

Razšli so se Kazaki po kočah, Hrinka zaostala je v samoti.

O polunoči, ko že nihče ni bdel, ustavil se je pred Hrinčino kočo Bogdanov — konj. Često bil je s svojim gospodarjem pri teh vratih in tam se dobro imel. Krmila in gladila ga je nežna roka Hrinčina. Danes prvokrat stoji tu žalostno in kakor bi čakal povelja. Ko je tam za Starim selom divji Mustafa. Bogdana vrgel s sedla, čutil je konj — Črt, da ne ponese več svojega gospoda h kočam. Spoznavši, kako je pustil uzdo iz rok in padel na zemljo brez duše, vspenjal se je plašno, umaknil se iz bojne vrste, bežal po bliskovo proč do daljne puste stepi. Niti konj kazaški noče biti plen bisurmanov. In žalostno je blodil do večera v visokem trstji, a naposled vrnil se h koči Hrinčinej.

Hrinka zauka pri pogledu na vernega „Črta“.
Z vsem, česar je bilo v koči, pogosti „Črta“.

Druzega dne zastrmela je vsa kazaška družina. Godile so se neverjetne reči! Hrinka je privedla „Črta“, okrašenega s trakovi in cvetjem, osedlanega z dragocenim turškim sedlom. Vrgla se je na batkine prsi, prosila je na njih s solzami v očeh, naj bi tega konja „Črta“ poslal od nje v dar krutemu Mustafi Krimu, vodniku bisurmanov, vragu soka njenega jedinega.

„V dar?“

„V dar!“

In kazačkine ustnice se zategnejo v zaničljiv posmeh.

Začude se kazaki, zamisli se ataman.

Stoprv po trenutku dvigne glavo in — privoli.

In milo se jim je storilo po Kazščini. Zvezanemu ujetniku dali so v roko uzdo „Črtovo“, da bi odvel konja k tatarskemu vojskovodji Mustafi.

Konj se vspenja, ali ne odtegne se silnej roki jetnikovej. Šel je . . .

Hrinka je gledala za ponosnim konjem, da je izginil v stepnih parah. Blagosloвила ga je na pot, spremila ga z besedami, sladkimi, nežnimi. — —

* * *

Čujte sedaj, kako zveni stara duma.

Ošabni Mustafa Kri prejel je dar brez zadrege. Le molče je sklonil čelo z dovoljenjem, da vsprejme dragoceno žival. Ni bilo mej tatarskimi konji znamenitejšega konja, da i samemu hanu bil bi v čast in slavo.

Ni zadrhtel!

Na to je Mustafa, večji prijatelj konju nego ljudem, želel takoj jezdiški skusiti slavnega konja.

Sklical je tropo svojih otročjih tovarišev, da bi ž njimi jahali do trstja.

Mustafa skoči prvi v sedlo — kazaškemu „Črtu“ v sedlo!

Hoj, Gospod, groza se polasti bisurmana.

„Črt“, čutivši v sedlu nekrščansko telo, upre se z zmajevo zlobo. Še preje, nego so mogli bujno žival ukrotiti, dokonča svoje delo:

Tatarskega jezdeca vrgel je na zemljo, pohodil njegovo telo, razbil glavo s podkvo. — —

Tako je poginil Bogdanov vrag Mustafa Kri!
 Prestrašeni neverci pa so dolgo preganjali v
 besnem diru bežečega Črta. Ali ubežal jim je v ši-
 rokej nepreglednej stepi brez sledu.

Ko je drugič izšlo solnce za kurganom, stal
 je Črt zopet pri koči Hrinčinej.

Kazačka šla je ven pozdravit vernega konja.
 Žival maje viteški z glavo, stisne se krotko
 in iz zapenjenih ust izpusti čop vlas na odprto dlan
 Bogdanove golobice.

Bili so to vlasje Mustafe, neuljudnega neverca.

Tako so ga naučili!

Oj, verni maščevalec, ne smeli bi molčati o
 tej znamenitosti niti stari spevi, niti zvoki ukrajin-
 skih lir!

VII.

Na zakletem jezeru.

Stara Hana je pošastna baba. Po svetu se je plazila, kakor senca in nikomur ni delala radosti, le strah in grozo. Bila je kup kostij, le tako slabo držana skupaj — ta čarodejna babica, zgrbljena in kašljava.

Ko se je bližala vasi, razpršili so se otroci kazaški na vse strani zlovestujoči z jokom in strahom, da se pojavlja Hana.

Neso je ljubili, kakor staro Pazjohovo, katera poznajoča najboljše trave in najboljše zagovore umela je tako delati, da je tudi grdo devojko ljubil lep molodec. Tudi o Hani je šla vest, da razume mnoge skrivnosti, ali sreče ni imela, kakor Pazjohova. Devojke, katere so šle k njej po svet, bile so običajno grde in vele, kakor cvetje po slani.

Zato je neso ljubile, tudi so prihajale k njej le v slučajih, ko je bila nagajivost večja od praznovrstva.

Inače se ni družila Hana skoro nikdar z ljudmi in na njej je ležala kletva žene, katera ni rada očitna. Le ob času največje bēde priplazila se je do vasi, da bi si izprosila grižljive kruha ali da bi privabila k sebi devoyke za svet. Srečavši jo za rana pozdravljali so jo s kletvijo in pljuvali na stran. Zato tudi ni želela Hana opustiti tožnega svojega brloga, v čegar okolici Gospod sicer ni dal rasti na tisoč pedij Božjemu daru, ali za čegar pragom ni bilo prenašati zaničevanej babi ljudskega poniževanja.

Jako je živela stara Hana žalostno, bedno, osamelə, kakor pošastno strašilo. In tudi se je rekalo, da je bila ta stara Hana tudi nekdanja mlada devoyka, o katerej ni nihče mislil, da bo na starost počenjala čudovite in čarodejne reči.

V tem času živela je v nekeje Ukrajinskeje vasici nesrečna sirotica, za koje dobro življenje se ni brigal nihče. Le nekeje v bornej koči smela je služiti na milost in za to ležati na trdem ležišču in jesti suh kruh.

Ko se je o velikem Božjem prazniku lesketala vsem deklicam na belkastih oblačilih svetla „namystečka“ in ko je žarila iz očíj vsem radost in — jedina Saška ni smela s čim svoje oblačilo okrasiti in zato dati očem plamen radosti. Bila je na veliki Božji praznik baš taka, kakor včeraj, pred včerajšnjim, vsak navaden dan.

Nihče je ni učil in jej želel, da bi bila lepa, praznična. Le solnce privoščalo jej je vedno jednako mero, kakor vsem ostalim. Inače bilo je vse bolj nemilostno. In odrgneno njeno oblačilo je razpadalo po vodi bolj in bolj in na solnci žoltelo.

Smejale so se torej poredne devojke Saški in kričaje za njo klicale neuljudno, „da postane Saška po smrti stare Hane — čarodejna Hana!“

Stresla se je ondaj uboga Saška. Bilo jej je, kakor bi bila ustvarjena le zato, da bi inim ne svidala in da bi bila na tem svetu nesrečna. In kadar se je spomnila, da si domnevajo o njej njene družice, da postane iz nje kedaj taka čarodejna žena kakor Hana — zaplakala je vroče. Obupavala je, ker bodo otroci pred njo bežali . . .

Tu se zgodi nekdanj, da pride nehote daleč za vas k zakletemu jezercu, za visoko trstje. Prvič in takoj opazila je Saška samo sebe v čistem zrcalu tihega vodnega površja.

Ah, kakor v sanjah leže njene žalostne misli. Oziraje se nase šepne z razkošjem, katerega nikdar pred tem ni občutila: „Ali Saška, ti nisi najgrja mej vaškimi devojkami!“

In v resnici!

Spoznala je na površji zakletga jezera, da je vitkostasa, bela kakor golobica. In svilnjeni lasje plavali so Saški po ramenih v bogatih pramenih. Ko pa se je posmehljala sebi, zaplesalo je njeno lastno srčice v neizrekljivej blaženosti. Tako si je svidala!

Mej tem so si pokladale Saščine tovarišice gospejine vence na svoje glavice mej svatbenimi pesnimi in so postajale blagoslovljene molodice.

Kaj čuda, da je tudi Saška zaželela biti molodica? Saj je že dorasla . . .

Le žalibog, čez prag uboge sirote niso stopali svatje in Saška ni čula njihovega nagovora nikdar.

Svatje so hodili le do bližjih koč, a Saške se ni nibče niti dotaknil.

Ko pa je nekdam zopet začula, da o njej govore kakor o bodočej Hani, stresla se je močneje nego kdaj in neizrekljiva žalost napolnila je njeno dušo.

Nikogar imajoča na svetu odločila se je končno, da pojde k stari Hani in da jo poprosi sveta proti nesrečnej sodbi.

Šla je k njej v resnici.

Stara Hana vsprejme ubogo sirotico v svojem strašnem, neveselem brlogu uljudno in jo nazivlje laskavo svoje dete.

S solzo v očesu in britko žalostjo v njedrih javi Saška Hani prosto, da je nihče ne ljubi.

„O,“ reče z vzdihom, „na starost nočem živeti življenja tvojemu podobnega . . . čarodejnega . . . osamelega . . . da bi otroci bežali pred menoj . . .“

To vzkliknivši, zakrije si Saška obraz z rokama.

Užalilo se je starej Hani uboge sirote: mislila je na ljudsko bedo in na težo življenja. Bilo jej je tako, kakor bi gledala pred seboj svojo vlastno

mladost, to dolgo, žalostno pot, polno nesreče in nemilosti.

Premišljala in uvažala je dolgo, kakor bi sama ne verjela v moč svojih trav in zelišč.

„Nečeš biti Hana!“ šepne nekolikrat in pomenljivo pokima z glavo.

Slednjič gre ven in stoprv za nekaj časa vrne se nazaj s pergiščem skrivnostnih semen.

Položivši ja Saški v roke govori k njej tako: „To je setev za tri leta, vedno v jedno gredo. Cvetja bodeš imela toliko, kolikor je mladenčev v vasi. Kateri mladenec ti ugaja, temu meči cvetje na pot. Ko zvene — ljubil te bo. Ko bi vendar niti jeden mladenec se ne sklonil k tvojemu cvetu, a bi ga vsi le teptali — tedaj ne spusti tretje leto poslednji cvet od sebe. Stori pa to: Na jezerni vodi leži hlod stare lipe. O polunoči, ko bode mesec poln, sedi na ta hlod, kakor na klop, noge in roke zveži si z ličjem... Tu skloni glavo k njedrom, udahneš v prsi vonjavo poslednjega svojega cveta — in bodeš srečna.

Več Hana ni govorila, ne svetovala, opozorila je le Saško, naj gre domov in stori po njenem svetu.

Saška odide. V glavi roji jej tisoč mislij. Bila je polna vere, polna nadeje, polna hvaležnih čutil do stare Hane.

Dolgo gleda za njo stara Hana. Davno je izginila Saška v stepnem trstji, ali ona še sklanja glavo žalostno in šepeta nekaj na izsušenih ustnicah.

Črni ptiči leteli so k njenej glavi.

* *

Saška stori, kakor jej je svetovala stara žena.

Na gredi za kočo kalili so po prvem jarnem dežji cveti nepoznane krasote in omamljive vonjave.

In ko so se cveti popolnoma razvili, trgala jih je Saška in na večer metala mladenčem na pot.

Ali, ali!

Nihče se ne pripogne k cvetom, le tu pa tam potepta ali odrine jih noga nepoznanega hodca.

Tako mine leto prvo, leto drugo, da i tretje nagibalo se je že svojemu koncu. To tretje leto razvili so se Saškini cveti najlepše. In čim bolj so razvijali, čim čarobneje so se žarili in čim bolj so napolnjevali vzduh z opojno vonjavo — tem bolj je bledelo in venelo Saškino obličje.

Do dne svetega Ivana premenila se je greda v malo puščavo. Saška je razmetala vse cvete, na-
posled jej je ostal le jeden, poslednji.

Tu se spomni Saška, kar jej je pravila o njem stara Hana. Odločila je, da učini po njenem svetu.

Tega ni več vrgla nobenemu molojcu, obdržala ga je sebi — ta cvet svoj poslednji!

* *

Bila je noč tiha in topla, polna bajk in pred-
vestij.

Pred polunočjo, ko je utihnil ves svet v globok spanec, seže Saška po poslednjem cvetu. S tresočo se roko utakne ga v oblačilo k njedrom, nekako tako, kakor so storile njene tovaršice pevajoče v cerkev z vencem na glavi.

In gre k jezeru.

Malo izhojena pot vedla jo je naravnost k hlodu stare lipe, moleče iz vode kakor klop. Priplazila se je tje in sedla na mesto, kjer je hlod najbolj moel iz vode.

Noge in roke zvezala si je z ličjem.

Tako preživi nekoliko časa. Ali spomnivši se naglo, sklone glavo k njedrom in iz lepega cvetu svojega udahne v svoje prsi opojno vonjavo.

Ah! Čarokrasne sanje kupčale so v tem trenutku Saškini glavi. Sanjala je o b aženem življenji krasnih, prostolasih rusalek, bivajočih na dnu globokih vod v jasnej kristalni palači.

Kakor nanasičena udihnila je še z jednim dihom v se opojno vonjavo poslednjega cvetu . . .

Gospod! Že se jej zdi, kakor bi bila sama rusalka, vabeča krasne molojce v svoje globoko kraljestvo . . .

Tu se Saška naglo, sama nevede, sklone na stran. Hlod stare lipe se zaziblje nenadoma, kakor otročja zibelka. Voda zakletega jezera se razspoti v trenutku, pršne in se zagrne zopet.

Bilo je tiho.

Saška je izginila.

Le hlod stare lipe se še ziblje a po vejevji vrbinem prodira na potihujočo vodo mrtvi svit mesečni.

* *

Tretji dan splavali so na površje zakletega jezera belo telo Saškino.

Nihče ni več kričal, da postane iz Saške čarodejna Hana.

Saška je bila že srečna.

Takrat je splavala starej Hani po obličji solza
kojej se je pridružila zavest, da je svetovala Saški
— dobro.

VIII.

Dedič atamanske sable.

Osirotela družina atamana Foma nasula je tudi kurgan posvečen batkinej slavi.

Že je plaval nad stepo, hitel k nebesom, a višek njegov je lovil v zlatem obrobku poslednje žarke zahajajočega solnca.

In ponosni ta hribček bode oznanjeval po stoletjih, v spomin vsega kazaškega potomstva, da je pod njegovo prst položila hvaležna družina kosti slavnega atamana. Kar so kazaške roke nanesle, hurang ne razmeče, voda ne razplavi, bisurmanska zlovolja ne odnese. Stoji in stal bode atamanov kurgan do dne, ko se vse kazaštvo z nova snide . . . Zgodilo se bo kedaj, da se bodo mogile in kurgani odprli in da izidejo iz njih v polnem broji vsi atamani, vse bratstvo.

Ali to bode še dolgo trajalo . . .

Torej nasipali so Fomin kurgan. Ko pa je dozvedel poslednji njihov žalospev in proglasil sam stari Kasjan, da je delo hvaležnosti slavno dokončano — vrnili so se nazaj k rodnim kočam.

Popreje še, nego bi šel vsak izmej njih k molodici ali k ljubici svoje, šli so k atamanovej koči, da bi prejeli dedščino.

V polukrog so se tam razstavili in mirno čakali, da se zjavi na pragu atamanova rumenolasa vnučka. Bilo je tako, da se je imela pokloniti gospodom bratom in jim izročiti dedščino.

Tudi zgodilo se je.

Šlo je ven ljubeznivo dete in na roci jim neslo dedščino : sablo atamanovo.

Oj!

Čudo, da niso zajokali na glas Kazaki; oči so se zarosile vsem pri pogledu na staro sablo, katera je bila batki tako verna, kakor najboljša ženka. Saj so se spominjali, da jih jo povedlo to častno jeklo stokrat slavno proti krutemu neprijatelju, da je svetilo vedno tam, kjer je najbolj grozila nevarnost, da je bliščalo nad njihovimi glavami kakor

žarek nadeje in naudušenja. In proslavila se je ta sabla do malega tako, kakor sabla kazaka Žurbe, o katerej pripoveduje stara bajka, da pri njej ni bilo nevarnosti. Sabla kazaka Žurbe je bila taka, da se ni trebalo bati smrti nikdar, ako bi prodrla kroglja prsi sedemkrat za seboj. Neverske glave so padale pod Žurbinim mečem kakor v igri, ali on je prišel iz vsakega boja zdrav in nepoškodovan. Hoteli so ga storiti za to asavlom, starejšino, da i setnikom, ali kazak Žurba ni hotel. Dosti je imel te sable, o kojeh pa so peli lirniki blagovestne pesni.*)

Ako se je torej smel kdo spominjati pri razkrivanji sable atamana Fome tudi sable kazaka Žurbe, bilo je pravično, da je verna družina, nagromadena baš pred kočo umrlega atamana, hvaležno prejemala dragocena dedščino iz belih rok rumenolase devojke.

Zahvalili so se in sklonili glave.

Ali jedva je dospela sabla v njihove roke, premišljevali so mej seboj, kdo bi bil najvrednejši,

*) Glej „Kozaške slike“.

da bi bil nerazdeljivnej dedščini samovlasten imetnik. Nehote so se spogledali mej seboj iz oči vseh obrnile so se brez povelja h Kasjanu.

Kdo je bil Kasjan?

Po atamanovej smrti najstarejši mej gospodi brati! Hrbet je imel že prihuljen, glavo belo, kri v telesu povrelo. Ko je bil ataman otrok, tudi Kasjan je bil že na svetu, in ko je ataman prvič povedel gospode brate proti druhali bisurmanskej, bil je Kasjan že star. In vedeli so tudi vsi, da le je Foma ljubil Kasjana kot svojega brata.

Kaj čuda torej, da je kazaško bratstvo pre-mišljajoče o tem, kdo bi bil najvrednejši, da bi nosil atamanovo sablo, pogledali h Kasjanu.

Ali preje nego je kdo mogel govoriti, dvigne se stari Kasjan in reče:

„Gospodje bratje! Junaški beg naj razloči, kdo je vreden sable batkine.“

„Junaški beg?“ zaupijejo bratje nezaupljivo.

„Tako je, reče Kasjan. „Tako delali so batke. tako storite tudi vi. Sablo nesite k drugelj stražnici na kraj pota dve tisoč konjskih skokov. A kdor v

jutranjih meglah na brzem ,konji in v divjej stavi prvi doseže sablo — postane naj dedič!“

Kasjan je izgovoril.

Upiraje se temu gospodje bratje. Gledajoči na Kasjana sključenega visoke starosti vedeli so dobro, da ne vzdrži dirjanja v stavo niti na sto konjskih skokov.

Temu so ugovarjali in prosili, da ne bi hotel tako stari Kasjan.

Ali Kasjan, kakor omladeli Kazak ne odstopi.

Naposled se družina uda in odloči na prihodni dan ježo za stavo.

Kasjan ni hotel časti brez zasluge.

Pred solnčnim vzhodom poskačejo Ukrajinci na sedla. Na sedlo skoči tudi stari Kasjan. V tem času bila je atamanova sabla že pri drugej stražnici. Zasadil jo je tam v zemljo takoj po polunoči mladi Kiril. Na oddaljenosti dve tisoč konjskih skokov, delečih družino od sable atamana Fome, ležala je neproderljiva megla. Videti je bilo jedva na dvajset korakov. Solnce je dremalo še za mogilami, ptiči so spali. Le tihi jutranji vetrič šumel je lahno v trstji.

V tem zatrobi Gavril, a Grigor udari trikrat s palico po kotlu.

S tretjim udarcem uderejo se jezdecí ven na step, v megle, v smeri k drugej stražnici.

Zadonela je zemlja v divjem diru. V trenutku so izginili brez sledu, le krik dozneval je še nazaj k rodnej vasi, kjer so stali samo jedino starci, molodice in devojke.

Oj, kak je ta beg za stavo . . .

Dà!

Prav je imel včeraj Taras trdeč, da star Kasjan ne vzdrži z mlajšimi gospodi brati jednakega dira niti do sto konjskih skokov. Resnično! Izgubili so ga preje, predno so šli mimo poslednje kočé, in ga pretekli za četrť pota.

Videl in vedel je to stari Kasjan. Ni proklinjal starosti in sveje onemoglosti, jahal je k namenu, kakor je vedel in znal, da bi vsaj, ko poslednji dojde, sklonil glavo pred zmagovalcem. Sicer, depetala mu je tožna dumka, bil je ináčé prvi s Fomo, ali tešil je samega sebe, ker to je bilo že davno, zelo davno . . . In pa, hvala Gospodu, ker

je želel doživeti tako stare dni; teh mlajših naj ne leže nihče preje pod mogilo, nego doseže starost...

Zato ni omedleval Kasjan in je zbadal konja k begu s tresočo se roko...

Na pol pota ustavi se bežeča družina, še vedno skupaj zbrana, nanagloma na pokin Tarasov.

„Stojte!“ zakriči tovariš.

Družina se ustavi.

Tu spregovori Gavril, mahnivši z mečem: „Gospodje bratje! Povejte, bi li bilo hvalno ponižati starca?“

„Ne bilo bi hvalno ponižati starca!“ odgovorila je skupno družina.

„Ne skušam se s starim Kasjanom! reče Grigor ponosno.

Vse glave so pokimale v sporazumljenji. Razgovarjaje pa se o tem še trenotek, zjedini se se naglo. Naudihnili so je jedna misel, jeden plemenit naklep.

Oj, znamenito bratstvo!

Zopet pokima Taras in družina se razdeli v dve tolpi, katerih se umakne jedna na desno a druga na levo stran široke ceste. Zakrivala je je

megla — pot vodeča k drugej stražnici bila je prosta jezdecev.

Tu čakajo junaki, da jih dojde stari Kasjan. Nihče ne izpregovori besede, le čakajo, da migne mimo njih starec, kakor duh zagrnjen v meglo . . .

Srečno je prišel Kasjan ničesar sluteč na ta kraj pota. In ko ga bratstvo ugleda pred seboj težko se vlačččega in naposled z namahom vernega konja spodbadajočega, čudo, da ni veselo zakričalo.

Čakali pa so še trenotek . . .

In izginil jim je Kasjan v nanagloma se izgublajočej megli.

Tu zadoni nanagloma iz daljave po tihem vzduhu Kirilov strel v znamenje, da je došel na odmen prvi zmagovalci!

Bil je to stari Kasjan.

Vzletele so kazaške čapke proti nebu in nastal je krik radosti v množici.

„No, sedaj dirjajmo mi!“ zakliče nekoliko ust.

Potegnejo za uzde, konji se vspno prosti in store ostanek tisoč skokov kakor v igri.

Za tem proniklo je solnce megle in razmetalo lesk tisočerih žarkov po vsej Ukrajini. Božji pevci,

krožeči nad mogilami slave, peli so himen hvale in časti.

V tem trenutku obklopavala je že vrsta mladina starca, kateri je mahaje z atamansko sablo hvalil Gospoda.

Potok vročih solz zalil je njegovo obličje, ko so ga gospodje bratje, noseči ga na ramah, zvali dediča atamanske sable.

Za zvokom trobent in ropotanjem bobnov vračali so se h kočam, s katerih pragov so sipale krasne devojke zarošene cvet na pot.

In imetje starikastega dediča ni odvzelo slave sabli atamana Fome. Rja je ni pokrivala, marveč jasno je svetila v zmagovitih bojih nad glavami nevercev.

Najgrozovitejša muka peklena.

Spisal Catulle Mendès; prevel Vinko.

I.

Nekega dne prišla je v peklo duša, tako grozno obložena z grehi — umeje se, da je bila duša moška, dame moje, — da je bil kralj satan v največji zadregi: naj je namreč še toliko premišljeval, ni mogel priti na to, kako peklensko muko bi iznašel, da bi jo kaznoval. Kajti od tistih muk, ki spadajo v peklenski tedenski repertoâr, moral se je v tem slučaju brez dvojbe odstraniti. Kotli, napolnjeni z raztopljenim svincem, žareče senéne vile, razbeljena tla od kovine, postelje z iglami, z gadi napolnene kopeli — vse to dobro služi pri vsakdanjih krvavih ali nekrvavih zločinih. A tukaj uporabiti jedno iz teh kaznij, — to bi bilo znamenje najslabšega ukusa . . . Kaj je tisti mož, v katerem je bila ta duša, na zemlji zagrešil toli nečuvenega? Je li bil izdajalec, kojega mračni nravi se ne zdi

zaničevanja vredno, izdajati čast svojega očeta in življenje najdražjega prijatelja, in kateri to čast in to življenje tudi v istini izdá, ako mu plačaš za to? Je li bil jeden tistih demonskih mož, ki vzbujajo v ženskah ljubezen, samo da jim stró srce, ker spomin na poljube ljubičine tem grozovitnikom ni sladak, ako ni združen s spominom na njih solze? Je li na posebno strašen način lagal, kradel, goljufal, moril? Ali — v istini zločin, še bolj vreden prokletstva! morebiti je preživel vse dolge dni življenja svojega, ne da bi ljubil verze ali glasbo, ne da bi se vsaj jedenkrat čutil osrečenega o vonjavi cvetic? Zgodovina nam o tem ni poročila nič določnega, za gotovo se more torej reči samo to, da je bil vreden pogube, daleč preko vsega, kar se dá misliti.

In zategadel je bil satan, kakor sem že omenil, v grozni zadregi. Poleg tega je imel baš ta čas dosti uzrokov misliti, da gori v nebesih delj časa sumijo, da je malomaren in len; nekaj serafinov, katerim je bilo izročeno nadzorstvo nad izvrševanjem kazni v peklu, poudarjalo je celo v svojih poročilih — to mu je bilo dobro znano, — da bi

zvrševalec nebeških kazenskih rozsodb moral biti angelj preskušene čistosti, ne pa demon, na katerega vedno leti sumnja, da je preizpregledljiv, ker mora kaznovati tiste grehe, s katerimi je sam naudihoil grešnika; sokrivec je vedno presočuten krvnik. Nujna potreba je torej bila, da hudobec v tem slučaju pokaže svojo neomadeževano gorečnost ter ustanovi grozovit izgled. To je lepo rečeno: „grozovit izgled“. A kako? No, za vraga, kako?...

In satan je sedel tu, čelo od strani nagubančeno, ter si belil glavo. A našel ni ničesar — vsaj muke ne, katera bi se v istini mogla imenovati to, kar je imela biti: brezmejna, in nenavadna, od mode ne še zavržena, in duhovita, — taka, kakor bi jo potreboval, da bi si znova pridobil zaupanje nebeških krogov. Hoteč se uvesti nekoliko v razpoloženje, vzel je v roko Danteja ter čital nekaj spevov „Pekla!“ Knjigo odloži ter zmaje z ramami. Rakom naj gre žvižgat, ta stibotvorec! Kaj ta o tem umeje! To naj bodo peklenške muke: svinčeno halo nositi, v krvavem jezeru plavati, zaprt biti pod drevesno skorjo, od stopinje do stopinje plezati po lestvi svojih grozodejstev, mati biti in mlada ostati in

zraven gledati, kako novorojeni sin postaja stoleten sivec, star, vel in gubast. Peklenske muke! To ni družega kot božanje! Rajši bi pogubljenec kar povabil, naj se iztegnejo na kipečih otomanih, obsipal jih potem s cveticami ter velel k nogam poklekniti mu sužnjem, ki gibljejo z dišečimi pahljači ter v kristalnih sklenicah ponujajo najslajše sadje in najredkejša slaščice? . . .

II.

In še vedno je sedel tukaj satan, čelo od skrbij nagubančeno, ter si belil glavo. In ker ni našel ničesar prav ničesar, — tudi satan ima svoje nerodovitne dni — udaril je večkrat s pestjo po mizi ter škripal z zobmi.

Kar nekdo zastoče: „Visokost!“

Glas je prihajal iz plamenečega kotla. Bil je glas pesnika, ki je stoprav pred kratkim prišel v kraljestvo temè; tam se je v temperaturi neprijetne gorkote pokoril za preveliko žarovitost, s katero je opeval živo zlato kodrov in sneg nedrija, v katerem cvete duhteča roža.

„Kdo me ogovarja?“ vpraša hudobec.

„Nekdo, ki bi rad vaši visokosti pomagal iz zadrege, ako bi vaša visokost blagovolila pokloniti mu samo za hip dopust iz kipečega kotla njegovega.“

„Nič več kot jeden hip? Naj bode! Dopust je dovoljen.“

Pesnik zleze iz kotla, iztegne se všečno v svežem zraku ter potem z vsemi izrazi neizmerne slasti prične deklamovati neko Heinejevo pesen.

„Govori!“ zapove satan nepotrpežljivo.

„Čuj torej, o gospod in mojster! V velikem mestu, iz katerega sem prišel, stoji hiša, in ta hiša ima balkon. Na balkonu stoje lavorjeva drevesa, noseča na svojih vejah še ne razvite popke. Pod lavorji sedi deklica plavih las in modrih očij. Veze ali pa drži, v sanje utopljena, v roki knjigo, katere ne čita. Ako bi se vaša visokost hotela podati k tej mladi dami, — ta vam bode povedala najgrozovitejšo muko peklensko.“

Ker je hip pretekel, vrgli so pesnika zopet v kotel. A dolgo časa ni čutil pekočega ognja, ker je mislil na pesen, ki mu je zvenela z ustnic, in je bil omamljen od njene blagoglasnosti.

III.

Hudobec pa ni bil posebno zadovoljen s svetom, ki ga je prejel. Ni mu hotelo v glavo, da bi zemljanka bila bolj zvedena v vedi muk kot on, knez večnega pekla. Ker pa baš ni imel ničesar opraviti, in ker mu ni moglo nikakor škodovati, ako bi poskusil to pustolovino, sklenil je podati se na zemljo. Razpel je črne peroti, preletel prostor večne temè, plaval na to za trenotje v solčnem vetru in uverivši se o legi mesta, švignil je naravnost doli nanje. Naslednji hip našel je bil hišo, ki je nosila balkon, na katerem je sedela mlada deklica, s knjigo na kolenih, pod lovorjevimi drevesi z rožnobojnimi popki. A zdajci ga popade silna jeza. Ljuto stisne pestí ter sklene pesnikovemu kotlu podložiti še nekoliko tisoč butar trsja. Kajti vse je kazalo, da ga je ta imel za norca. Hudobec je samo od daleč motril to sanjarsko dete pod cvetočimi vejami, in takoj mu je bilo jasno, da v tej kodrasti glavici ne more biti zle misli; ko pa je sanjarko zrl od blizu, izginila mu je najmanjša dvojba. Bled zlat

svit ležal je rahlo na njenih laséh, kakor razpršen svetniški sij; iz njenih očij, ki so bile prozornejše, nego čista voda gorskega jezera, odsevala je neskončna sladkost; sneg njenega neprimerno belega čela razlagati je bilo mogoče le iz séna, ki je je oveval; in v vsem: v njenih jedva otvorjenih ustih, v vitkosti njenih rok, njenih bledih prstov, v otročji nežnosti njene rasti, v vsem njenem bitji, spominjajočem deklice iz otroške šole, katere še ne vznemirja niti dih strasti, dà celó v deviških gubah njene visoko zapete obleke — v vsem, prav v vsem izražena je bila tista dražestna nedolžnost, ki se divi vsaki stvarici, ki niti ne vé, da je zlo na svetu, in ki bi vroče solze pretakala nad hroščem, katerega je pohodila neprevidna noga v vrtnem pesku. Satan, ki je že marsikatero imel v svojih krempljih, spoznal je takoj, da še nikdar ni imel opraviti s katero, ki bi bila tej le količkaj podobna. Niti na misel mu ni prišlo, da bi jo izkušal. Kajti dasi sicer za taka čuvstva ni bil posebno dostopen, čutil se je ta pot ginenega od tolike čistosti in sladkosti. Če prav se je hudó jezil nad tem brezuspešnim potovanjem, moral se je vender glasno zakrohotali,

spomnivši se, da je prišel sem to deklico prosit iznajdbe kakove muke, — to dete, tega angelja!

Vsekakor pa je hotel poskusiti. Sicer je dobro vedel, da bode vse zaman. Zastonj pa vendar ni hotel, da bi bil napravil to pot; v ostalem pa se je držal besed: „Nič se ne more vedeti naprej!“

Stopil je torej naprej, poklonil se uljudno ter razložil uzrok svojemu pohodu, a takoj dostavil svoje opravičevanje radi tako smešne namere. Satan je namreč dovršen kavalir, posebno proti damam.

Ona široko odpré nedolžne svoje oči.

„Kaj? Muko, ki je grozovitejša od vseh muk peklenških?“

„Tako je! A prosim, pozabite to neumno zahtevanje in odpustite, da . . .“

„Nu,“ pravi ona z otroškim usmevom, „jaz mislim, da bi se ne bili mogli obrniti na bolj pripraven naslov.“

„Kaj?“ vsklikne hudobec. „Vi veste za tako muko?“

„Moj Bog — dà.“

„Grozno muko?“

„Vsaj imajo jo za tako.“

„In neskončno muko?“

„Gotovo. Neskončno — kajti spomin daje jej večno trajanje.“

Hudobec je gledal, okamenel od čudenja.

„Poslušajte,“ ona znova izpregovori, sledeč z očmi metulju belinu, ki je v solnčnem svitu letal od veje do veje. „Tistega, katerega hočete kaznovati, pripeljali boste sèm-le. Sèm-le, na ta balkon, pod ta-le rožasto cvetoča lovorjeva drevesa. Pokazala mu bodem vezenje, katero delam, knjigo pravljič, katero čitam. Ne bodem ga pogledala, ne bodem se mu smehljala, in ako bode koprnel po mojih ustnicah . . .“

„Koprnel bode po njih.“

„Dà. Ako bode koprnel po njih . . .“

„Potem?“

„Potem mu jih bodem odrekla,“ rekla je z glasom, ki je zvenel tako sladko, da so se od veselja razvili vsi cvetovi na balkonu.

Ulomci.

Spisal Sevnčan.

I. Veslar.

Na trati ob obali deroče Drave je ležal lep, čvrst, mlad Slavonec. Suknja mu je visela na klinu, ki je bil zabit v steno male iz trsja spletene in z blatom ometane bajtice.

„Brate, me li hočeš prevesti na levi breg?“

„Hočem!“

„Koliko ti plačam?“

„Kolikor Vam drago!“

Stopil sem v čoln, brodnik šel v kočo ter prinesel dve vesli.

Odpel je verigo, ter ogledaval vesli.

Vrgel je jedno na prod, a z drugim skočil k meni.

„Zakaj nesi vzel i drugega vesla?“

Zaničljivo se je nasmehnil, kot bi hotel reči:

Kaj ti umeš o veslanji?

„Ne potrebujem dveh, zadostuje mi jedno!“

„Vzemi i drugo!“

A on je odrinil.

Bila sva na sredini deroče Drave, ko se mu veslo, katero je držal v krepki roki prelomi.

„Vrag!“ siknil je mej zobmi, ter ogledaval ostali drog — „sedaj nama pomagaj Bog!“

„Zakaj me nesi ubogal?“

S čolnom pa se je igralo valovje in plaval je nizdol, — brez vesla, brez krmila.

Daleč doli blizu mostu, rešili so naju ribiči nevarnosti.

Tako je i drugod v življenji, a vselej ni blizu rešitelja.

2. Ksantipa.

„Veste li, kdo je bila Ksantipa?“

„Vem, žena Sokratova.“

„A veste li tudi kakšna je bila?“

„Da!“

„Oj srečni starodavni čas! Ti imeš si le jedino Ksantipo, dan danes pa jih cela nebrojna truma greni življenje zakonskim možem!“

3. Toaleta.

Prišel sem zjutraj nepričakovan k znani obitelji, v koji je bilo zreti i tri krasno razcvele hčerke.

Sedele so baš vse tri čedno opravljene in do vratu naodete pri kavi ko stopim v sobo.

Hudo se ustrašijo vitke srnice in vse zbegane mi dejo: „Nazaj, nazaj me še nesmo oblečene!“

Zvečer je bil ples, prisotne so bile i one tri čarne miljenke, krasno naodete, toda po rokah in ramenih popolnem razgaljene. Mogočno so se šopirile, ter nastavljale kipeča in mehka svoja prsa hotnim očem Vse se je zibalo v radosti ter pilo razkošje in slast ljubezni.

Tako sedaj je toaleta zvršena, si mislim, seveda zakon gosposke olike zahteva tako.

Vsekako mi mnogo bolj ugaja preprosto kmet-sko dekle, ki se ne sramuje v svoji naivni nedolžnosti, da bi se spodrecala, kedar pere ali zajema v vedro kovano vodice hladne v potoku. Toda gorje nagajivemu dečku, ki bi se drznil blizu, gorka za-ušnica bi ga že poučila, da se tega ne sme.

Vsaj ne poznajo nobene olike, to neso ljudje, ti kmetje!

4. Ave Marija.

Na kmetih sva bila z gospodom Sch — Večérno zvonjenje milo ubranih zvonov razlegalo se je po ravnini, baš ko sva stopala mimo kope delavcev na polji. Ženske in moški ostavili so delo, ter se zbirali okolu sivolasega moža, ki je na glas molil pozdrav angeljev, a vsi drugi molili so za njim.

Lep, idiličen prizor to!

„Oj, kako neumno je to ljudstvo!“

„Neumno imenujete Vi naše ljudstvo?“

„To je surovost!“

„Vedite, da vera, upanje i ljubezen cveto v našem krepkem narodu najbujneje, da so velerazvita, kakor zeleni rožmarin tam na onem vrtu!“

Nikarte oropavati legendo čara, nikarte rogati se zaupljivi srčni molitvi, ki prihaja iz globine vernega srca, ki vzbuja nado!

Narodu ne sme se jemati vere in verskega čuta. Nabožnost in zaupanje ganijo tu po teh višinah vsako čuteče srce človeško in vzbujajo onim zavist, katerim ni več teh krasnih lastnosti.“

5. Oženil se bom.

Pet let sem bil stoprav star. Zlata moja mati odpeljala se je v Rogatsko kopel. Sama ostala sva z očetom doma. Stregla nama je stara devica „Mica“, nenavadno grda, odurna, trdosrčna ženska kacijh 40 let.

Nikoli nisem videl pri njej prijaznega obraza. Vselej prosil sem jo zaman z vso svojo otročjo ljubeznivostjo surovega masla, medu ali ovočja, katerih stvari je bilo v obilici v kuhinskeji omari. Redno se je zadrila na me, ter me zapodila na dvorišče — — — — — Nekdaj skupil sem vso čiherno svojo diplomacijo, stopil pred njo, ter razkoračivši se sem dejal: „Mica! ti si tako lepa, da se bodem oženil s teboj. Me li hočeš uzeti?“

Tedaj se jej je pa razvedrilo razorano lice, zarudela je, kakor mlada nedolžna devojka, pogladila mi lase, ter strastno pritisnila me na svoje koščeno rogovilasto telo.

Prinesla mi je ovočja, medu, sladkorja in od onega dne bila sva prijatelja. — —

Izvestno čulo je to staro, revno odurno okostje prvikrat tako sladke besede v svojem trudapolnem življenji. Tudi v tem starem, suhem telesu bivalo je mehko žensko srce!

6. Storimo li mi včasih drugače?

Msr. Bartlett, slavní angleški naravoslovec, opisuje, kako sta se vedla dva šimpanza, ko so ja v prvo skup zaprli.

Prijela sta drug drugzega, dotaknila se z naprej molečimi ustnimi, ter vsak je položil roko na ramo drugemu. Na to sta se objela in naposled ostala ter glavo kvišku moleč kričala vsa zamaknjena iz široko odprtih ust.

Storimo li mi včasih drugače? —

7. Čimveč greši žena, temveč moli.

Zakaj neki zahaja moja sosedinja, lepa mlada bujno razvita žena starega plešastega polkovnika vsaki dan v cerkev? dejal sem si, kajti prej hodila je le ob nedeljah k sveti maši našopirjena kot pav.

In vprašal sem iz radovednosti celo njeno sobarico kako to?

Bratranec jej bil je tu, saj ste ga videli mladega husarskega lajtnanta!

A kaj je pouzročil bratranec, da gospa — —

— — — — —
Kaj bi vam pravila to, vsaj veste, kakove smo!
Čim več greši žena, temveč moli!

8. Boj za obstanek.

Nečem, niti bi ne bilo dostojno povedati vam na kak način je usadil črešnje mimogredoč popotnik za plotom našega dvorišča. Dovolj bodi, da so po gnale ter ugodno rastle v dobri zemlji. Bilo jih je prav mnogo. Kacih 5 stebelc je glede jakosti in velikosti nadkriljevalo vse druge. Nekoliko mesecev

pozneje šel sem zopet mimo plota. Tedaj raslo je samo še onih 5, druge bile so zadušene, umorjene. Koreninice ostalih pet izsesale so toliko močij iz tal, da so se posušile male, šibkeje.

Drugo leto.

Še so rastle 4 črešnje, a ne same. Veter bil je zanesel na ono mesto koprivnega semena. Vrlo uspevale so koprive, črešnje zaostajale so pa v rasti in hirale.

Pogledat šel sem jedenkrat kasneje tja; našel sem še štiri črešnjeva steblica, a bila so suha, zadušena.

Tretje leto.

Mej koprivami uspenjala se je kvišku ponosna vitka konoplja. Nikdo se ni brigal za njo, le tiči so poletavali k njej ter obirali jo, ko je dozorela. Ostalo seme je popadalo na rodovitna tla.

Četrto leto.

Na naznačenem kraju rastle so same vitke konoplje; ni jedne nadležne koprive ni bilo najti več. Tudi nje zamorile in uničile so močnejše konoplje.

* * *

*

Ribe sem lovil.

Tam mej vitkim vrbovjem ob obali, jedva ped nad zemljo napredel je bil pajek svoje mreže ter za peresom skrit prežal na svoj plen.

Kar prifrči debela muha, zadene se v mrežo in ujeta je bila. Takoj jo je imel pajek v svojih kleščah.

Tolsta, zelena žaba v travi čepeča opazovala je ta prizor, odlašala ni dolgo, — jeden skok in zginila sta muha in pajek v njenem želodci. Ob lastno in radostno je zopet čepela na tleh.

Mej tem se prikrade iz vode dolga belouška in se oprezno bliža žabi. Bila je jedva za korak še oddaljena od svojega plena, ko jo opazi žaba, toda predno se more rešiti v skoku, že jo popade kača ter jo močno drži za zadnje noge.

Kako se uboga žabica brani, trepeče in žalobno regeta, dočim belouška premotriva in poskuša, kako bi laže požrla svoj plen. Že ji je glava v goltanci, samo zadnje noge še mole ven obupno trepetajo na okrog. Naposled i one zginejo v kačjem žrelu.

Belouška se zopet zviije v svoje počivališče nazaj. Čez nekaj trenutji jo uzre v zraku plavajoča štoklja, mahom puhne na njo ter ji razkrši glavo, potem pa popade in odnese v gnezdo svojim gladnim mladičem.

Tako se godi v rastlinstvu, tako v živalstvu in kako grozovit je ta boj še v človeštvu!

9. Maršalska palica v telečaku.

Bile so vojaške vaje in jeden polkov je zasel goščavo pred K . . . vasjo. Njej na desno razprostiral se je mal holmec, na katerem je rastlo nekoliko smrek.

„Gospod feldvebel!“ oglasi se korporal, ki je bil na skrajnem desnem krilu. „Bi li ne bilo prav dobro, ako bi se zasel oni le griček na desni?“

„Kaj bodete neki vi svetovali siromak! Brigajte se rajše za svoj roj!“

Oddaljil se je narednik ter bližal se lajtnantu.

„Gospod lajtnant“, dejal je skrivnostno. „A bi ne bilo umestno zasesti oni le grič?“

„Kaj brbljate, brigajte se za svoj vod!“

Stopil je lajtnant k nadlajtnantu ter mu šepnil na uho: „Dobro bi bilo, ko bi zaseli ta-le grič.“

„Čemu?“

Bližal se se je nadlajtnant stotniku.

„Gospod stotnik, ta holm bi se moral zasesti!“

„Zakaj neki?“

„Gospod major“, je dejal stotnik tihim glasom:
„Tam-le oni grič ni zaseden in prav umestno bi
bilo — — — — —“

„Kaj me bodele Vi poučevali!“

Sunil je major vrancu ostroge v trebuh ter
zdirjal proti podpolkovniku.

„Ti! oni le grič ni zaseden. Le poglej, kako
lahko nas sovražnik preseneti.“

„Ne brigaj se za to!“

Major se je vrnil, a podpolkovnik je odjezdil
k polkovniku.

„Gospod polkovnik, uprav potrebno bi bilo,
da bi jedno kompanijo odredili na oni le grič.“

„Dragi moj! na to sem že mislil davno. Zahvaljujem se Vam za Vaš svet“, rekel je ironično.

A še le ko je podpolkovnik obrnil konja, pozval je polkovnik adjutanta, ki je pušil v senci cigareto.

„Gospod adjutant, 5. kompanija naj brzo zasede oni le holm.“ Vaja je bila pri kraji

Častniki so se zbirali okolu generala, in ta je modrim obrazom kritikoval vajo.

„Zadovoljen sem z dispozicijo in z zasedenjem. Le to, gospôda moja, je velika napaka, da je gospod polkovnik sam moral misliti na to, da se zasede oni le grič — — — — —“

10. Poljubovanje.

Poljubovanje je nam Evropcem kot znak srčne naklonjenosti tako običajno, da je zmatramo za prirojeno.

Toda to ni povsem res Vlastno se nam zdi poljubovanje je tedaj, kadar je izvabi nagnenje v kakošno nam drago bitje. Laponci nadomeščujo poljubovanje s tem, da nos ob nos drgnejo. (Vsekako

Laponci še nemajo bakrenih nosov, če tudi tega morda že ni prouzročila napredujoča omika.) Živo si domišljam, kakšen smeh bi mi vzbudilo, da vidim obilotrebušnega strijca, ki je baš z vlakom došel, kako drgne ves vnet svoj bakreni nos ob mehki in nežni nosek svoje mične nečakinje, tako močno, da skoro iskre žaré.

In zakaj bi se ne zdelo naše poljubovanje Laponcu baš tako smešno.

11. Naš gospod Jezus Kristus hodil je peš in bos.

Krasna kočija stala je pred dvorom kardinala kneza — w —. Iskra uprežena vranca kopitala sta po trdem kamenitem tlaku, da so iskre letele izpod podkev.

Kardinal, katerega so spremljali dvorniki, stopal je baš ponosno proti kočiji, ko se mu približa revno opravljen bled mož.

Pokazavši s prstom na kočijo pravi: Naš gospod Jezus Kristus hodil je peš in bos!“

„Da!“ je odgovoril knez, „a Kristus je bil tesarjev, jaz sem pa knežev sin!“

12. Živ je bil cesarjev mrtev pa moj.

Kakor vedno vsako leto, tako je tudi 1886. leta mej Osečko posadko razgrajala vročinska bolezu. Bolnišnica, v katerej sem bil ekonomski častnik, bila je prenapolnjena bolnikov in dan za dnem odveli smo jednega, da celo po dva mrliča na pokopališče.

V noči od 24. na 25. julija umrl nam je zopet prostak.

Sedel sem v bolnišnični pisarni, ko ustopi visok, sivolas širokopleč mož s staro sklonjeno ženico.

„Gospodine, oglasi se on tihim glasom, umrl nama je sin in še jedenkrat bi rada videla njegovo obličje.

Strogo bilo je zabranjeno, razen zdravnikov in strežajev koga puščati v mrtvašnico.

„Žal mi je, dragi moj kumek, jako žal, a ne smem dovoliti. Strogo je prepovedano. Ne smem!“

Jedva sem izustil to, zgrudilo se je trhlo telo uboge stare ženice na tla in jela je tako ihteti in tiho plakati, da se mi je krčilo srce.

Ali starec, oča, se ponosno postavi predme, nagrbanči čelo ter s povzdignenim glasom pravi: „Živega sem dal cesarju, a mrtev je moj, pa božjem in človeškem pravu!“ — — —

„Veste li, kaj je starišem sin?“

Da bi najinega sina ne smela več videti, da bi ga ne smela več poljubiti na čelo! ne! ne! Težko je sopel, široke prsi so se mu jele vzdigovati krčevito, a najedenkrat se i njemu udero solze po zagorelem lici.

Kremenito srce omečilo bi se pri tem pogledu! —

Šel sem po štabnega zdravnika blagega dr. T a, ter ga privel v sobo. Naglo se je obrnil, potegnil z rokavom čez oči, ter dovolil, da smeta izjemoma roditelja v mrtvašnico k svojemu umrlemu sinu. —

13. Idealist.

Si li čital najnovejšo novelo pisatelja X. ? To ti je klasična pisava ! Ta krasota ta milina, ta karakteristika, ti nedosežni značaji ! To mora biti pravi idealist !“

Nasmehnil sem se bil, kajti poznal sem romanopisca še s šolske klopi.

„Ti se le slepiš. Čuj brate, kakov idealist je naš novelist. V šoli smo ga črtili pošteno misleči dijaki, kajti bil je naš ovaduh ! Na vseučilišči bil je član nemškej dijaški zvezi ter se vedno pretepaval po njenih pravilih. A ko se je vrnil v domovino postal je iskren domoljub, in narodnjak, ter si obesil na vrat staro, bogato baburo, ki je bila slepa na desnem očesu, a na levo skoro nič videla ni.“
— „Taki so naši idealisti !“

14. Mitova mati.

Leta 1888. bil sem polkovni pijonirski častnik. Naloga mi je bila izvežbati kacic 30 prostakov v pijonirskem poslu.

Jeden teh novincev bil je osobito lep čvrst in spreten dečko, 21 leten Hrvat. Zatorej mi je bil tudi najljubši izmej vseh. Necega popoldne poda se nekoliko teh vojakov mej njimi tudi naš Mito Kobundžić preko Drave v sosedno Ogersko. Prav tik Drave stoji mala s slamo krita koča, katero nazivljajo „čarda“.

Tam so se zabavali običajno ob nedeljah naši prostaki pri vinu in godbi; tudi plesalo se je na okroglem, golobjaku podobnem podu pribit je bil nadpis: „Gospodje 5 krajcarjev, dame — proste.“ Za borih 5 krajcarjev se je ondi sukal naš vojak s svojo izvoljenko po taktu ciganske godbe do pozne noči. Dotičnega dne bil je Mito izvanredno vesel in ponesreči razdrobi steklenico, ki je stala na mizi. Takoj priteče krčmar ohol, surov Madjar ter zahteva 30 krajcarjev odškodnine. Trideset krajcarjev ni bila vredna, odreže se Mito, a 20 ti jih pa dam, tu le jih imaš.

A krčmar ne odjenja in uname se hud prepir. Naposled se navzočnemu korporalu posreči pomiriti razburjene vojake. Bila je takrat sila temna noč. Mito se poda s poda na dvorišče. Zdajci pri-

skoči krčmar zavratno izza plotu, ter udari Mito s polenom po glavi in to s tako silo, da se Mito takoj zgrudi na tla. A ustane, vender le opaše si bajonet, ter odide v vojašnico.

Prihodnji dan pa leže, odvesti smo ga morali v bolnico. Po noči je umrl. — Prebita mu je bila črepinja — — — — —

V Osečkej trdnjavi imajo vojaki svoje pokopališče. O vseh svetih so vsako leto pijonirji urejali i odičili grobove umrlih častnikov in prostakov, isto tako 1888. leta.

Ko stopim omenjenega dne na pokopališče, vidim pri Mitovem grobu klečati ženico, ki je milo plakala; drugo ženo pa vidim pobirati dračje za plotom, s katerim zaneti ogenj tik gomile, a nad njim držala je malo ponvico.

Približal sem se dvojici.

„Kaj pa delate tu!“

„Križ se maje v kamenu. Kupili sva svinca, da bi ga zalili, a neče se razstopiti“ odgovori ženica.

Pozval sem dva vojaka, da sta jima pomagala.

„Ste li vi Mitova mati?“ vprašam klečečo ženo. Poznal sem ga, bil je vrl dečko“ Za nekoliko hipov se jej je razvedrilo tužno lice.

„Da mati! in udrle so se ji solze po lici. Vzel mi ga je cesar, in bil je to moj jedini sin, jedino veselje, jedini up, jedina sreča! Vse, vse pokopano je zdaj pod tem le holmom. Oj kako sem neskončno nesrečna! — Vse svoje novce dala sem za ta-le križ, za te-le cvetke, da bode odičen grob, da bode moj Mito slaje spal.“

Peresu ne da se opisati ta prežalostni prizor, ko sem stal in gledal na obupno plakajočo mater, ter spominjal se njenega dičnega sina. Srce me je zbolelo, mislil sem na te, zlata moja mamica in takrat sem čutil, živo čutil, kaj je človeško gorje, kaj je materinska ljubezen, kako daleč sega preko groba.

15. Kišmet.*)

Kompanija bosniškega batalijona korakala je ob bregu peneče Drine od vaje domov. Na čelu jej je jezdil stotnik, za njim pa so stopali častniki.

*) Usoda, fatum.

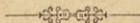
Ko pridejo blizu kamanitega mostu, skoči ž njega sivolas Turčin v valovje — zginil je. V nekoliko trenutkih že se prikaže umazan turban iz vode.

Takoj skočili so štirje katoličani in jeden Srbin iz oddelka, pometali orožje od sebe, hoteč planiti za Turčinom, da ga rešijo smrti. A hipoma udarijo vsi muhamedani iz kompanije za njimi, ter poprijemši jih za plašče branijo jim skočiti v Drino, na vse grlo kričaje: „Ne, ne, tega ne smete; pustite ga, da utone, Alah boče tako! Kismet! Kismet! Kismet! — — — — —“

Hipoma, bila se je razpršila kompanija in na obalah Drine vname se mej obojeverci hud boj. Da ni bilo prisotnih stotnikov in častnikov, tekla bi bila celo kri.

A še predno so jih bili pomirili ti, že je bil splaval samomorilec h kraju. Skesal se je bil, ali mu je pa bila Drina premrzla! In zopet so upili Turčini, kazoč nanj: „Kismet! Kismet!“ Ni utonil, Alah ni hotel, da utone! — — — — —

Tudi nam treba v življenji precejšnjo merico „kismeta“, ako hočemo biti zadovoljni z usodo svojo.

Silvestrov otročiček.
Kalifornske povesti.

Spisal Bret Harte; poslovenil Vinko.

I.

Bilo je v nekem majhnem zlatokopskem taborji, kalifornskih gorâ, kjer sem ga spoznal v divotni ljubkosti njegovi.

Dospel sem zgodaj zjutraj, a ne dovolj zgodaj, da bi bil ujel prijatelja, ki je bil predmet mojega pohoda. Šel je „zlato iskat“, reklo se mi je ob reki, — in bržkone se vrne stoprav proti večeru. Na katero stran je krenil, tega mi neso vedeli povedati, tudi neso verjeli, da bi ga našel, ako bi šel za njim. Splošno so mislili, da bi bilo najboljše ako bi počakal.

Pogledal sem okrog sebe. Stal sem na bregu reke; vse je kazalo, da so bili tisti, s katerimi sem se o tem razgovarjal, razven mene jedina človeška bitja na dolgo in široko, in še ti so baš to trenutje izginili mi izpred očíj, idoči po strmi plazini navzdol k suhi rečni strugi.

Stopil sem na rob plazine.

— Kje bi neki čakal.

— O, kjer koli — če hočem, tukaj doli na pesku v reki, kjer oni delajo. Sicer pa, da se tudi lahko spravim v kako kočo, katere bodem povsodi našel raztresene. Morebiti pa mi bode hladneje in prijetneje v koči mojega prijatelja, ki stoji tam-le na griči . . . Še vidim trojico visokih smrek in malo bolj na desno streho in platna za jadra in dimnik, ki molí iz gošče No dobro, to je kočica mojega prijatelja — kočica Dicka Silvestra. Konja lahko pustim v mali grapi ter se toliko časa tam potikam, da pride. Tudi nekaj knjig da bodem našel v koči, ž njimi se lahko zabavam, ali pa naj se z otročičkom igram.

— S kom?

A bili so že odšli. Nagnil sem se čez bregov rob ter zaklical za izginjajočimi postavami:

„S kom, pravite, naj se igram?”

Odgovor je počasi skozi vroči leni vzduh prišel gori k meni.

„Z o-tro-či-čkom!”

Zaspani jeki so ujeli vprašanje ter je veselo metali od jedne gorske stene do druge, dokler in plešasta gora meni nasproti nekaj razločnega rekla o otročičku. Potem pa je bilo vse tiho.

Gotovo nisem prav razumel. Moj prijatelj ni imel obitelji. Štirideset milj okrog tabora ob reki ni bilo ženskega bitja, tako strastno pa nikoli ni ljubil otrôk, da bi iz tujine naročil tak drag portraten izdelek. Gotovo nisem prav razumel.

Obrnil sem glavo svojega konja proti holmu. Ko sva počasi plezala kvišku po ozki stezi, mislil bi bil človek, da je ta mala naselbina izkopano predmestje pompejansko, tako zapuščena in tiha bila so stanovanjšča. Skozi odprta vrata si razločno videl sleherni v neobdelano notranjost — preprosto smrekovo mizo, na kateri je še stala pičla posoda za zajutrek, leseno ležišče z volnenimi odejami, neredno razvlečenimi.

Zlatosvetla gaščarica, pravi ta genij brezupnega miru, ustavila se je bila brez sape na pragu jedne kočee; veverica je nesramno gledala skozi okno v neko drugo; žolna, tista ptica, ki se odlikuje s svojo grobokopsko vnanjostjo — je bila

akrat, ko sem jaz s konjem šel mimo, svoje mrtvaško kladivo baš dvignila s strehe, pokrovu mrtvaške rakve podobne, na kateri je imela neko delo svojega poklica.

Jedno trenotje mi je bilo skoro žal, da nisem vsprejel povabila, naj počakam v strugi; a kmalu nato je veter zavel po dolgi temni grapi in pričakujoče vrste smrek na oni strani so se, pozdravjaje me, priklonile. Menim, da je moj konj baš tako dobro, kot jaz umel, da koče to osamelost delajo človeško in zategadel neznosno; kajti pospešil je svoje korake in v lahnem teku me je kmalu prinesel na kraj gozda k trem smrekam, katere so kakor stražniki stale pred Silvestrovo kočo.

Snel sem v mali globeli konja ježno opravo, odvzel dolgo riato *) od sedla, privezal ga ž njo k mlademu drevesu ter krenil proti koči. A jedva sem storil par korakov, kar začujem za sabo naglo dirjanje — in glej, moj Pomposo, od strahu tresoč se po vsem životu, bil mi je za petami.

Naglo se ozrem. Veter se je bil polegel; slišati ni bilo družega, kot sedaj pa sedaj kak

*) Biču podobna vrv iz govedine.

dihljej iz globokih prsij gozdovih, bolj podoben dolgemu vzdihljeju, nego li razločnemu glasu, ali pa cvrčanje cvrčkovo v razgreti globeli. Pazno sem preiskal tla, če ni kje kaka kača klopotača, a brez uspeha. A vender se je Pomposo tresel od krivega tilnika do občutljivega ledja, dà celó lakotnici trepetali sta mu od groze.

Pomiril sem ga, kolikor se je dalo, šel potem na kraj gozda ter pogledal v mračne globine njegove. Časih se je nagloma zalesketala perutnica kake tice ali pa je veverica zletela mimo mene: to je bilo vse, kar sem videl. Priznati moram, obšlo me je nekako praznoverno pričakovanje, ko sem zopet stopal proti koči. Dete gorskega duhá, čuvano od Titanije in njenega spremstva in ležeče v dragoceni zibeli, ne bilo bi me osupnilo; bojim se, da sem zaupno pričel pričakovati spavajočo kraljičino, ki bode vzbudivši se to puščavo zopet oživila in katero bodem jaz brez premisleka poljubil.

A nič takega nesem našel. Takoj so mi stopili nasproti svedoki za fini ukus in rodoljubje mojega prijatelja; ognjišče je bilo kar najbolj vestno pometeno, živalski kožuhi pokrivajoči tla in pahišje,

bili so slikovito urejeni in progasta serapa ležala je zgrnena na leseni postelji. Stene so bile sanjarski tapetovane s slikami iz Londonskega ilustrovanega časnika; nad levo visela je lesorezna podoba Emersonova, čudno okvirana od sračjih perutnic; tu so bile na viseči polici najljubše knjige njegove; tam na postelji ležala je poslednja številka „Punša“. Sircmak Dick! Vreča za moko bila je včasih prazna, a izborni satirik je malokrat pozabil, napraviti ti svoj tedenski obisk.

Vrgel sem se na posteljo ter poskusil čitati. A kmalu se je moje zanimanje naveličalo prijateljeve knjižnice; ležal sem brez opravka ter skozi odprta vrata gledal tja na zelena brda. Veter je znova potegnil in rajski hlad, združen s prijetno gozdno vonjavo, zavel je skozi kočo. Uspavajoče brenčanje čmrlev zunaj na strehi iz jadrovine, krokanje vran v nasprotni gori in utrujenost, ki mi jo proužročila jutranja ježa, vse to mi je pričelo zapirati trepalnice. Da bi se varoval hladnega gozdnega vetra, potegnil sem serapo čez se in v nekoliko trenutkih zadremal.

II.

Ne spominam se, koliko časa sem spal. A mejdremanjem moral sem si biti v svesti nezmožnosti, serapo obdržati na sebi, kajti vzbudil sem se dvakrat, ko je hotela izginiti preko vznožja, ter jo hlastno potegnil nazaj. Najedenkrat pa sem se vzbudil trdno uverjen, da mojim naporom, obdržati jo, nasprotuje druga, uprav tako ustrajna sila. Ko sem jo zategadel izpustil, videl sem preplašen, kako jo je nekaj naglo potegnilo pod posteljo.

Čisto vzdramljen sedem po konci. Takoj na to prične se kazati izpod postelje nekaj, kar je bilo podobno velikanskemu mufu. Kmalu se je vse pokazalo — vleklo je serapo za sabo. Nesem mogel več dvojiti: bil je mlad medved — seveda še le sesavec, nezmožen zvalek masti in kožuhovine, a očividno mlad medved!

Ne vem, da bi bil kedaj videl kaj tako smešnega, kot je bil on, ko me je počasi pogledal z malimi začujenimi očmi. Bil je zadej toliko večji nego spredaj, njegove prednje noge bile so tako nerazmerno majhne, da so zadnje noge pri hoji

vedno naprej uhajale. V jedno mer padal je na šijasti nedolžni nos, ter po vsakem kozolci, ki ga je nehote preobrnil, prav odkrito začujen zopet ustal. Da je bil smešen videti, okrašena je bila jedna zadnjih nog njegovih s Silvestrovim čevljem, v katerega je bil po naključji stopil ter se ga sedaj ni mogel osvoboditi. Ker je to nekoliko oviralo njegov nameravani beg, obrnil se je v me ter se ustavil, bržkone, ker je v tujci spoznal isto pleme, kateremu je pripadal njegov gospodar. Potem se je počasi postavil na zadnje noge ter ne-odločno in proseče mahal sem ter tja z otročjo tačico z malimi jeklenimi krempeljčki. Prijel sem to tačico ter jo resno stresel. Od tega trenutka bila sva prijatelja. Tisti neznatni dogodek s serapo bil je pozabljen.

Toliko premeten sem bil pa vender, da sem najino prijateljstvo potrdil z nekovo nežno pazljivostjo. Sledeč njegovim pogledom, opazil sem brez posebnega truda na polici pod stropom posodo s štirioglatimi kepicami belega sladkorja, katerega celo pri najrevnejših zlatokopih redkokrat manjka. Mej tem ko je jedel te koščke, imel sem priliko, ogledati si ga natančneje.

Barva njegova telesa bila je temno siva, a izvrstno osenjena, na tacah in gobci črna. Njegova dlaka bila je nenavadno dolga in gosta ter mehka kakor puh; mesene blazine pod njo bile so v svojem skladu in črtah svojih popolnoma otročjim podobne. Bil je še tako mlad, da so bile njegove polčloveške noge znotraj še nežnejše nego nožice otroka v povojih. Razen svetlomodrih, jeklu sličnih, na pol v prstih skritih krempljev ni bilo čisto nič praskavega opaziti na rejeni postavi njegovi. Bil je povsem brez oglov, kakor kateri si bodi iz Ledinih potomcev. Božajoča roka je nekako z zamišljeno ugodnostjo udirala se v njegov kožuh. Dolgo gledati ga bila je naslada, božati ga pravo razkošje; objeti ga bilo je toliko, kakor odreči se pameti svoji.

Ko je kosmatincu zmanjkalo sladkorja, zvalil se je z na pol nezaupnim, na pol vabečim pogledom skozi vrata, kakor bi pričakoval, da pojdem za njim. To sem tudi storil. A vohanje in hrkanje tenkonoséga Pomposa v globeli mi ni samo razjasnilo vzrokov prejšnjega strahu njegovega, marveč me je tudi nagnilo, da sem krenil na drugo stran.

Po kratkem obotavljanji odločil se je malček spremljevati me. Seveda me je nekakov vražji pogled uveril, da je popolnoma umel, ter se iz srca veseli Pomposovega strahu. Mej tem ko se je ob moji strani valil dalje, stopaje skoro, kot kakšen pijan mornar, našel sem, da je njegova dolga dlaka skrivala usnjeno ovratnico, na kateri je bila zapisana jedina beseda „Otročiček“. Sedaj sem se spomnil skrivnostnega namiga zlatokopov tam doli ob reki. To je bil torej „otročiček“, s katerim naj bi se „igral“.

Kako sva se v resnici „igrala“; kako mi je Otročiček dovolil, zavaliti ga po hribu navzdol in kako se je on potem vselej najboljše volje nazaj gori skobacal; kako se je, polastivši se slamnika, branil prej priti doli, nego se mu je zljubilo; kako je, ko je bil zopet doli, trdovratno koračil po treh nogahter moj v brezliko kepo stlačen slamnik s četrto pritiskal si na prsi; kako sem ga naposled izgubil ter ga slednjič našel v jedni izmed praznih koč na mizi sedečega, brez uspeha prizadevajočega se, da bi izpraznil steklenico s sirupom, ki jo je pržal s tacami — teh in drugih podrobnostij ti-

stega dogodkov polnega dne čitatelju sedaj nočem razkladati. Dovolj naj bode, ako povem, da sem bil, ko se je vrnil Dick Silvester, prav utrujen in da je otročiček, zvit v velikansko blazino, ležal ob posteljinem vznožji ter spal.

Ko sva se pozdravila, bile so prve besede Silvestrove:

„Lep mevedček, kaj ne?“

„Prav lep. Kje pa si ga dobil?“

„Izvlekel sem ga izpod mrtve matere njegove, pet milj od tukaj“, odgovoril je Dick ter si zapalil pipo. „Zadel sem jo na več nego sto in petdeset angleških čevljev, prav v smrt; niti ganila se ni več. Otročiček je izlezel izpod nje, preplašen a nepohabljen. Starka ga je bržkone nosila v gobcu ter ga izpustila, ko je mene ugledala; bil je jedva tri dni star in noge ga še niso držale. Sedaj dobiva jedino mleko, katero Adamov hitri sel vsak dan ob sedmih zjutraj donaša v našo naselbino. Pravijo, da je meni podoben. Si li tudi tega mnenja?“ vprašal je Dick z odkrito resnobo, pogladil si brke iste barve kot mrva ter obrazu očitvidno dal najboljši izraz.

Drugo jutro za rana poslovil sem se v Silvestrovi koči od Otročička ter potem z ozirom na Pomposova čuvstva jezdil mimo, ne da bi mu še jedenkrat pokazal naklonjenost svojo. A prejšnji večer mi je Silvester slovesno moral priseči, da bode Otročiček moj, ako bi se utegnila ločiti.

„Sicer pa moram povedati“, pristavil je, „da še ne mislim umreti, dečko stari; kaj družega pa ne vem, kar bi otročička in mene moglo ločiti.“

III.

Ko sem dva meseca po tem razgovoru v svoji pisarni v San Francisku pregledoval jutranjo pošto, opazil sem pismo, ki je nosilo znani mi rokopis Silvestrov. A bilo je kolekovano v „Stocktonu“, zato sem je takoj odprl, reči moram v nekakih skrbéh. Glasilo pa se je tako:

„Dragi Frank!

Se li spominjaš, kaj sva bila sklenila zastran otročička? Dobro, zmatraj me za prihodnjega pol leta kot mrtvega, ali pa, da sem šel tja, kamor mladi medvedje ne morejo z mano — na vzhod. Vem, da imaš rad Otročička; toda meniš li v res-

nici, dragi moj — brez šale, meniš li v resnici, da bi mu mogel biti oče? To dobro preudari. Ti si mlad, lahkomišeln in tudi dobrodušen; a se li upaš, pri tako mladem in nedolžnem bitji prevzeti dolžnosti vodnika, angelja varuha in rednika? Moreš li biti Mentor temu Telemaku? Pomisli na zapeljivosti velikega mesta! Dobro premisli to reč ter mi prej ko mogoče naznani svoj sklep, kajti vzel sem ko-smatinčka semka, sabo, na dvoru gostilničinem dela grozen hrup ter rožlja s svojo verigo kakor daje nor. Pošlji nemudoma brzo-javen odgovor svojemu Silvestru.

P. S. Seveda je kosmatinec malo vzrastel ter ni več tako pohleven, kot je bil prej. Pretekli teden jo je dobro zagodel dvema psoma Watsonovima ter Watsona, ki je hotel miriti, naredil popolnoma plešastega. Se li spominjaš Watsona? Za inteligentnega moža jako malo vé o kalifornskem živalstvu. Kako imate na Montgomeryjski cesti prirejeno za medvede — namreč, kar zadeva tipežne pregraje in druge reči? S.

P. P. S. — Naučil se je več novih umetnostij. Fantje so ga naučili tepsti se. Prokleta zna mahniti.

Bojim se, da je moja želja, Otročička dobiti v svojo last vse druge pomisleke potisnila v ozadje. Zato sem Silvestru takoj brzojavil, da sem zadovoljen.

Ko sem proti večeru prišel domov, čakala me je gospodinja s telegramom. Bil je od Silvestra ter se je glasil:

„Vse v redu. Otročiček odide z nočnim parobrodom. Bodi mu oče. S.“

Potemtakem je torej moral dospeti prihodnjo noč okrog jedne. Jedno trenotje zbal sem se svoje prenagljenosti. Čisto nič se nisem bil pripravil, gospodinji še ničesar nisem bil povedal o novem gostu. Nadejal sem se, da bom vse za časa mogel urediti, sedaj pa mi je neumestna naglica Silvestrova čas za priprave prikrajšala za dvanajst ur. A jedno ali drugo treba je bilo takoj storiti.

Obrnil sem se na gospó Brownovo. Veliko zaupanje sem imel v njena materinska čuvstva: dà, imel sem tisto še večje zaupanje v splošno mehkosrčnost lepih žensk, kakor je lastna našemu spolu. A priznati moram, bil sem nemiren. Vender sam lahko smehljaje se s klasičnim mirom in po-

trpežljivostjo besedo skušal napeljati na to zadevo. Dejal sem celó: „Ako je Shakspere-ov Atenec menil, da je mej damami bivajoč lev grozna stvar, kaj mora, gospa Brownova, biti potem — —“

A tu mi je zastala beseda, kajti razvidel sem takoj, da je gospa Brownova z grozno nazorno zmožnostjo, ki je lastna njenemu spolu, bolj pazila na moje vedenje, nego li na moje besede. Poskusil sem torej z osornim postopanjem ter izročivši jej depešo, dejal naglo: „V tej zadevi mora se takoj kaj ukreniti. Res, da je vse skupaj neumnost, a nocoj ob jedni malček dospe. Ne zamerite mi, prosim; a uradne dolžnosti moje mi niso dovolile, da bi se bil prej pomenil z vami —“, tu mi je zmanjkalo sape in poguma.

Gospa Brownova čitala je telegram z resnim obrazom, dvignila svoje lepe obrvi, obrnila list ter ga gledala na drugi strani. Potem me je vprašala s tujim, mrzlim glasom, če hočem s tem reči, da pride tudi mati.

„Moj Bog, ne!“ vskliknem jaz jako olajšan.
„Mati je mrtva. Silvester — tisti prijatelj, ki je

to poslal — jo je ustrelil, ko je bil mladič stoprav tri dni star.“

A izraz obraza gospé Brownove bil je sedaj tako vznemirjujoč, da sem takoj izprevidel, da me ne reši drugega, kot najobširnejše pojašnjenje. Naglo in, bojim se, ne preveč zdržema razložil sem jej vse od kraja do konca.

Počasi postala je krotkeja. Dejala je, da sem jo prestrašil, govoreč o levih. V istini, mislim, da je moj opis ubozega Otročička, če sem tudi malo na debelo slikal, ganil njeno materinsko srcé. Celo malo huda je bila na tisto, kar je imenovala Silvestrovo „trdosrčnost“.

Popolnoma brez strahu pa vender nisem bil. Dva meseca sta minila, odkar nisem videl kosmatinca; Silvestrove nedoločne besede, „da zna prokleta mahniti,“ mučile so me. Pogledal sem sočutno gospó Brownovo, in misel na mlade pse Watsonove oblila mi je obraz z rudečico, ker sem si bil v svesti, da sem kriv.

Gospa Brownova je rekla, da je pripravljena z mano bedeti, dokler ne pride malček. Prišla je prva ura, Otročiček pa ne. Udarila je dve, tri —

še vedno čakala sva zaman . . . Bilo je že skoro štiri, ko se je zunaj oglasilo grozno peketanje konjskih kopit. Pred hišo ustavil se je voz.

Kot bi mignil bil sem zunaj ter stal nasproti tujemu človeku. Skoro isti trenotek skušali so konji uiti z vozom.

Vnanjost tujčeva naudajala je, da ne rečem, več, človeka s strahom. Njegova obleka bila je grozno raztrgana in razcapana; platneni jopič visel mu je okolu pleč kakor kakemu glasniku opregača; jedno roko imel je obvezano, obraz razpraskan in na razmršeni glavi ni imel klobuka. Da popolni ta splošni utis, poiskal si je bil očividno tolažbe svoni ijrevi v pijači, tako da je omahoval z jedne stran na drugo, držeč se kljuke pri vratih in z jako hripavim glasom naznanjajoč, da ima tam „nekaj“ zame. Ko je nehal pripovedovati, so se konji vnovič uspeli.

Gospa Brownova je dejala, da so se gotovo kake reči prestrašili.

„Ti, pa prestrašili!“ smeje se tujec z bridko ironijo. „Bog varuj! Moji konji se nikoli ne splašé! Samo na poti semkaj so mi štirikrat ušli. Bog

varuj! Nič jih ni splašilo. Vse je v redu. Kaj ne da, Bill?“ pravi, h kočijažu obrnen. Samo dvakrat v jarek in jedenkrat v vodo. To in pa nič! Samo dva človeka sta v Stocktonu v doktorskih rokah. To in pa nič! Šeststo dolarjev poravná vso škodo“.

Preveč sem bil preplašen, da bi bil mogel odgovoriti, a šel sem proti vozu. Tujec me je pogledal z začudenjem, ki ga je skoro iztrezovalo.

„Ali mislite, zverine sami lotiti se?“ vprašal je, ter me pomeril z očmi od nog do glave.

Jaz nesem odgovoril, temveč z navideznim pogumom, katerega pa niti najmenj nesem čutil, stopil k vozu ter zaklical: „Otročiček!“

„Vse v redu. Prereži vrvi pa doli pojdi, Bill!“

Ko so bile vrvi porezane, zvalil se je grozni kosmatinec počasi na tla pred moje noge ter drgnil ob meni neumno glavo svojo.

Mislím, da je bilo začudenje mož preveliko, da bi si bilo moglo napraviti duška v človeških glavah. Ne da bi besedico zinil, stopil je pijani tujec na voz ter se odpeljal.

In kosmatinec? To je res, da je malo zrastel; a shujšal je in videlo se mu je, da so grdo ravnali ž njim. Lepa obleka njegova bila je razmršena in njegovi kremplji, bili so neusmiljeno porezani v živo meso. Gledal je potuhneno in nemirno, prejšnji izraz priproste dobrodušnosti izpremenil se je v izraz v premetene nezaupnosti. Občevanje s svetom mu je očividno razbistrilo um, a mu ni zboljšalo moralnega čuta.

Z velikim trudom zadržal sem gospo Brownovo, da ga ni zadušila z odejami ter mu pokvarila prebavljanja s slaščicami svoje shrambe. Slednjič se mi je posrečilo, zdravega spraviti v ko svoje sobo, kjer je zaspal. Nekaj časa ležal sem še brez spanja imejoč polno glavo nakan za njegovo prihodnost. Naposled sem sklenil, takoj drugi dan spraviti ga v Oakland, kjer sem si bil kupil majhno vilo ter prebil vsako nedeljo. Sredi divne podobe domače sreče sem zadremal.

Ko sem se vzbudil, bil je že velik dan. Moje oči so se takoj obrnile v kot, kjer je ležal kosmatinec; a ni ga bilo več tam. Skočil sem iz postelje, pogledal pod njo, preiskal omaro, vse zaman. Vrata

so bila še zaprta; a na deski pod oknom, katero sem bil pozabil zapreti, bile so še videti sledi njegovih porezanih krempljev. Vse je kazalo, da jo jo popihal po tej poti. A kam? Okno je držalo na balkonu, na kateri je bilo mogoče priti samo še iz veže. Moral je biti torej še v hiši.

Že sem bil roko položil na sobni zvonec; a za časa sem se še premislil, kaj bi vznemirjal hišo, ako ni rogovilil. Naglo se oblečem ter se splazim doli v vežo. Prvi predmet, katerega sem ugledal, bil je čevelj, ki je ležal na stopnicah. Poznali so se mu kosmatinčevi zobje; ozriši se po veži, opazil sem, da pred sobami stanovalcev ni bilo običajne vrste novopološčenih čevljev.

Gredoč po stopnicah navzgor našel sem drug čevelj, s katerega pa je bil ves lošč lepo polizan. V tretjem nadstropji ležalo je še nekaj malo razgrizenih čevljev; a kakor je kazalo, tukaj medved že ni imel več prejšnje slasti do lošča. Malo dalje stala je lestvica, držeča k odprtim vratom pod streho. Šel sem po lestvici gori ter prišel na ravno streho, ki je čez vso vrsto hiš do bližnjega cestnega ogla delala nepretrgano ploskev. Za dimni-

kom na zadnji strehi je nekaj čepelo. Bil je ubežni medvedček.

Ves je bil pokrit s prahom, nesnago in steklenimi črepinjami. Sedel je na zadnjih nogah ter jedel velikansk kos kolača — z obraza bralo se mu je, da si je malo svest svoje krivde in da mu je neskončno ugodno. Zdelo se mi je celo, da se je, ko sem se mu bližal, z brezdelno prednjo taco gladil po trebuhu. Vedel je, da sem ga iskal, in iz oči mu je bilo razločno čitati: vsaj preteklost mi je zagotovljena.

Z dokazi njegove krivde pognal sem ga nazaj k strešnim vratom ter po prstih stopal doli v uajvišje nadstropje. Sreča nama je bila mila: nikogar nesem srečal na stopnicah in vrhu tega njegove mehke hoje ni bilo slišati. Menim, da si je bil v svesti nevarnosti, če bi se kaj zvedelo, kajti celo sopsti se ni upal, nikar da bi bil zvečil zadnji založaj, ki si ga je vzel. Tiho je šel poleg mene, mej tem, ko mu je iz nepremičnih čeljusti kapljal sirup. Menim, da bi se bil ta hip zaradi mene molče dal zadaviti. Stoprav, ko sem zopet prišel v svojo sobo ter se brez sape vrgel na sofo, opazil

sem, kako malo mu je manjkalo, da se ni zadavil. Dvakrat ali trikrat je še opravičuje se požrl, potem pa je šel iz lastnega nagiba v kot ter se skrčil v velikansko sladkorno kepo, iz vsake luknjice v koži poteč grizenje vesti in sirup.

Ko sem šel k zajutreku, sem ga zaklenil, kajti gostače gospé Brownove našel sem sila razburjene zaradi nekih skrivnostnih dogodkov pretekle noči in groznih odkritij v jutru. Kakor je kazalo, ulomili so tatje skozi strešna vrata v sosedne hiše. Ker pa so bili najedenkrat moteni, so našo hišo zopet zapustili, ne da bi bili kaj ukrali, celó čevlje, ki so jih bili nabrali po hodnikih, so pustili ležati. A napravili so vender obupen poskus, da bi ulomili v prodajalniško blagajnico pri slaščičarji na oglu, kjer so neusmiljeno razbili okna v razstavah. Pogumna dekla v biši št. 4 videla je našemljenega tatu, kako je po vseh štirih skušal priti skozi vrata k nji pod streho. A na njen krik: „Ali boš šel!“ je takoj pobegnil.

Mej tem poročilom sedel sem na svojem mestu z neprijetno žarečimi lici, in moja zadrega se nikakor ni zmanjšala, ko sem dvignil oči ter videl,

kako me je gospa Brownova radovedno in poredno gledala. Kakor hitro sem mogel, splazil sem se od mize, bitel po stopnicah gori ter se rešil v svojo sobo pred vsemi možnimi vprašanji. Medved je še spal v kotu. Ne bilo bi varno, spraviti ga odtod, dokler so bili gostači še v hiši. Premišljeval in posvetoval sem se še sam s seboj, bi li bilo pametneje obdržati ga, dokler noč tajnih njegovih razuzdanostij ne prikrije očesu javnosti, kar nekdo oprezno potrka na moja vrata.

Odprem Gospa Brownova mirno ustopi, vrata tiho zopet zapre, se s hrbtom nasloni nanje ter mi skrivnostno migne, naj pridem bliže, držeč roko na kljuki.

„Ali so barvila za lase strupena?“

Jaz sem bil preveč začujen, da bi bil mogel odgovoriti.

Govorite vender! Saj veste, kaj mislim“, pravi ona nepotrpežljivo. „Ta-le tekočina.“

Sedaj prinese izza hrbita steklenico z grškim napisom, ki je bil tako dolg, da je bil trikrat od vrha do dna ovit okrog nje.

„On pravi, da ni barva, ampak izdelek iz rastlinskih snovij, za okrepčanje — —“

„Kdo to pravi?“ vprašam obupno.

„No, gospod Parker!“ odvrne gospa Brownova s strogim glasom in držeč se, kakor da je ime že desetkrat povedala; „tisti stari gospod v sobi nad vami. Sicer pa sem vas“, nadaljuje mirno kakor človek, ki je koga družega baš uveril o neodpustljivi dvoumnosti njegovih besed, „hotela vprašati samo to: ako bi kdo nekaj te tekočine ulil v skledico ter iz nemarnosti pustil stati na mizi, in skozi okno bi prišel noter otrok ali maček ali pa kaka druga mlada žival ter bi to popila — polno skledico — ker ima sladak ukus, ali bi jej to kaj škodovalo?“

Skrbno se ozrem na medveda, ki je pokojno spal v svojem kotu, potem pa hvaležno na gospó Brownovo ter odgovorim, da bi to bržkone nič ne škodovalo.

„Mislila sem samo“, nadaljuje gospa Brownova mirneje ter odpre vrata, „ako bi utegnilo biti strupeno, trebalo bi za časa uporabiti nasprotna sredstva. Kajti,“ pristavi, iznenada izpremenivši do-

stojno svoje držanje, divje skočivši v kot in strastno objemši nič slutečega kosmatinca, „kajti, ako bi kaka grda snov njegovo lepo dlako napravila zeleno ali rudečo, lastni materi njegovi bi krvavelo srce — dà, dà, lastni materi njegovi!“

A predno sem gospé Brownovi mogel zatrditi, da so barvila za lase kot notranja zdravila popolnoma brez učinka, zletela je bila iz sobe . . .

Na večer tistega dne ostavila sva kosmatinec in jaz na skrivnem kakor dva zločinca gospé Brownove gostoljubno streho. Nezaupajoč popolnoma prevzdražljivi nravi najplemenitejše vseh živalij, konja, zatekel sem se k vozičku, katerega je peljal čokat Irlandec, da bi tako svoj tovor spravil na brod. A celó sedaj kosmatinec ni bil pri volji peljati se; moral sem stopati poleg voza ter sedaj pa sedaj sestiti vanj.

„Rada bi videla,“ dejala je gospa Brownova, stopivši pred hišna vrata, zavita v veliko ruto, da bi videla, kako se bomo odpeljali, „rada bi videla, da bi bilo vse to malo menj slovesno, to se pravi, malo menj podobno pogrebu reveža iz siromašnice.“

Priznati moram, da mi je bilo, tisti večer ido-

čemu poleg vozička, ravno tako pri srci, kakor bi truplo skromnega človeka spremljal k poslednjemu počitku, in da se vselej, kadar sem bil prisiljen sesti na voz, nisem mogel iznebiti misli, da sem popolnoma premagan in oslavljen od opojnih pijač, ali pa žrtev neljubega naključja in na poti v bólnico.

Slednjič smo vender prišli na brod. Mislim, da se nikomur na parobrodu niti sanjalo ni, da je medved v obližji — razven pijanca, ki je stopil k meni ter me poprosil ognja za svojo smodko, a jo najedenkrat spustil ter ves preplašen zbežal v kajuto za gospode, kjer so zmešano čvekanje njegovo k sreči zmatrali za malo zgodnje napovedovalce zblaznelosti od pijančevanja.

Bilo je že skoro polnoč, ko sem prišel do svoje male vile v obližji Oaklanda. S čuvstvom olajšanja in varnosti sem ustopil, odklenil vrata ter kosmatinca spustil v vežo uverjen, da bode odslej ropal samo po mojem posestvu.

Tisto noč je bil zelo miren; poskusivši splezati na obešalo za klobuke — misleč, da stoji tu za njegove telesne vaje — in pometavši vse klobuke doli, legel je na hodniku mirno spat.

Po preteku jednega tedna je vsled telesnega pregibanja, katero si je lahko preskrbel, letajoč po velikem zaprtem dvorišči, znova dobil nazaj svoje zdravje, moč, humor, da celo velik del prejšnje lepote svoje. Moji sosede o njega prisotnosti neso ničesar vedeli, če tudi je pomenljivo, da so se konji idoči, mimo moje hiše vselej splašili, in da sta morala pek in mlekar zjutraj, oddajajoča svojo robo, premagovati velike težave, ter se pri tem predrznila nespodobno in brez potrebe kleti.

Proti koncu tedna sklenil sem povabiti nekaj prijateljev, da jim pokažem medveda. V ta namen odposlal sem dosti povabil. Na dolgo in široko pripovedujoč o stroških za njega ujetje in izučenje, priobčil sem potem vsposed predstav „čudezne živali naših pragozdnih pustinj“, ki je bil ves sestavljen v vzvišenem jeziku glumaškem.

Nekaj izvadkov bode čitatelja seznanilo, kako je kosmatinec napredoval v svoji vzgoji:

„Prvič. Skrčen v kroglo se bode naglo valil raz streho dervarničino, da predoči s tem, kako v domači divjini uide svojemu sovražniku.

Drugič. Splezal bode na drog pri vodnjaku ter z njegovega vrha prinesel klobuk, kakor tudi z njegovega roba toliko, kolikor se mu bode račilo dovoliti.

Tretjič. Nastopil bode v pantomimi ter predstavljal vedenje velikega medveda, srednjega medveda in malega medveda v občeznanih pravljicah, ki jih pripovedujejo stare mamice.

Četrtrič. S čudovito hitrostjo stresal bode svojo verigo, da pokaže kako s strahom in trepetom navdá srca popotnikov, ki po medvedjih divjinah hodijo po svojem poklici.“

* . *

Prišlo je jutro predstave, a jedno uro pred njenim začetkom pogrešili smo malopridnega kosmatinca. Kineški kuhar ni ničesar mogel povedati, kje je Preiskal sem hišo in sosednje poslopje od vrha do tal, in potem ves obupan zgrabil svoj klobuk ter letel ven na ozko ulico, držečo na polje in v gozd na kraji polja. A o Silvestrovem Otročičku ni bilo ne duha ne sluha.

Čez jedno uro brezuspešnega iskanja sem se vrnil ter svoje goste našel zbrane na verandi za hišo. S kratkimi besedami povedal sem jim v svoji nesreči in verjetni izgubi ter jih prosil pomoči.

„Zakaj,“ dejal je prijatelj španjske narodnosti, ki je bil ponosen na veliko svoje znanje angleščine, Barkerju, ki se je vidno zama prižadeval, da bi se dvignil iz svojega ležečega ustopa na verandi, „zakaj pa se ne ločite od verande svojega prijatelja? In zakaj, za Boga, si natvezate toliko te reči ter se tako po nepotrebnem zvižate in lomite? Kaj vraga,“ nadaljuje, jedno svojih nog z vidno težavo dvignivši od verande, „tudi jaz sem pritrjen! V istini, tu mora nekaj biti!“

In to je tudi bilo.

Vsi moji gostje so le s trdom mogli ustati. Tla na verandi pokrita so bila z nekovo klejasto snovjo. Bil je — sirop!

Najedenkrat se mi je zasvitalo v glavi. Dirjal sem proti skednju. Sodček z „zlatim siropom“ katerega sem bil še le jeden dan poprej kupil, ležal je čisto prazen na tleh. Po vsem dvorišči videle so

se klejaste stopinje, a o medvedu ni duha ne sluha.

„Tam le pri groblji nekaj rije po tleh“, pravi Barker.

Imel je prav. V jednom kotu gibala so se tla, kakor bi bil potres. Oprezno se približam. Videl sem, česar doslej nesem opazil, da je bila prst razrita, in tam je v jami, grobu podobni, čepel je Silvestrov Otročiček, še zmirom kopajoč in počasi a sigurno izginjajoč v prahu in blatu.

Kaj je nameraval s tem početjem? Ga je li pekla vest ter se je skušal skriti pred mojimi očitajočimi pogledi, ali je samo poskušal posušiti svojo od siropa namazano obleko, tega nikdar ne bodem zvedel, kajti tisti dan je bil njegov zadnji pri meni!

Dve uri smo vodo iz vodnjaka žagali nanj, a vender je še zmirom redek sirop tekkel od njega. Potem smo ga zavili v odeje ter ga zaprli v skedenj.

Drugo jutro ga ni bilo več tam! Spodnjega dela oknovega okvira in dotičnih stekel tudi ni bilo več. Njegovi uspešni poskusi, ki jih je prvi dan

svoje ustopa v olikani svet delal v prodajalnici slaščičarjevi, niso bili prazen trud. Prvi njegov poskus, uzrok združiti z učinkom, končal se je z begom.

Kam je šel, kje se je skril, kdo ga je ujel — ako se mu ni posrečilo priti na predgorje onostran Oaklanda — če prav sem razpisal zuatno nagrado in si je umno redarstvo mnogo prizadevalo, tega nesem mogel pozvedeti. Od tistega dne ga nisem več vedel, dokler —

Sem ga li videl zopet? . . . Pred nekaj dnevi peljal sem se v šestem drevoredu po konjski železnici, kar so konji najedenkrat postali muhasti ter mej rotnjem in preklinjanjem voznika tir zamenjali s tlakom. Pred vozom zbrala se je bila velika množica okrog dveh medvedov in njih vodnika, ki jih je kazal. Jedna izmej živalij, suha, shujšana in samo še razvalina prvotne svoje moči, obrnila je nase mojo pozornost. Tudi jaz sem skušal vzbuditi njeno pazljivost. Obrnila je v me svoje mokre grde oči — a v njih nesem spoznal znamenja, da bi me bila spoznala. Nagnil sem se skozi okno iz voza ter tiho zaklical: „Otročiček!“ A medved se ni zmenil za to. Znova sem zaprl okno.

Voz se je hotel premakniti, kar se žival obrne ter bodisi po naključji, bodisi z namero, žuljasto svojo taco pomoli skozi steklo.

„Novo steklo stane poldrug dolar“, dejal je konduktêr. „Zakaj pa se igrate z medvedi . . .“

Uničeno življenje.

Češki spisal Stroupežnický; preložil Vinko.

I.

V prekrasnej krajini šumavskeje, na skali, katerej rečica od pravekov umiva vznožje, dvigal se je še v drugej polovici minolega stoletja star grad; njegova razvalina dan današnji oznanjuje ime rodu, ki ga je bil sezidal.

V prvej polovici minolega stoletja, v onih bridkih časih, ko je bil narod češki po bitki Belogorskeje pogreznen v globoko spanje, ko je ginil jezik češki po mestih ter se glasil samo iz ust naroda, z oralom delajočega, ko je bila podoba, da i to ljudstvo izgovarja s poslednjo silo glase jezika svojega, v onih časih, ko je kazalo, da bode zemlja češka le še pokopališče nekdej mogočnega naroda: v onih časih bila je stara trdnjava s posestvom in

z okolnimi zemljišči in vasmi last gospe Poliksene de los Olivos.

Čudno se sliši to ime na čeških tleh!

S krdeli dona Martina de Hoeff Huerty prišel je mej Čehe prvi tega imena. Bil je španjski dostojanstvenik, v vojski najvišji lajtnant nad enim tisočem cesarskih arkebuzirjev. Po nesrečnej bitki na Belej Gori je na Češkem živahno deloval urad krvnikov, z ognjem in mečem troč tiste, kateri so svobodo v veri, svobodo v zavedanju zmatrali za najdražjo dragocenost svojo. In tako si je v polnej meri zaslužil ime „krvnk svete rimske cerkve“, katero so mu nadeli češki protestantje.

V povračilo za tako sijajno službo prodana mu je bila za neznatno svoto trdnjava z zraven spadajočimi posestvi, kar je bilo vse konfiskovano češkemu plemenitniku, ki je bil s svojo rodbino vred izgnan iz dežele.

In tako se je nastanil Španjolec v zemlji, kjer je po svojej surovosti postal zgodovinski.

Leta 1730. umrl je na trdnjavi vnuk onega dostojanstvenika in žena njegova, gospa Poliksena

de los Olivos, oskrbovala je odslej posestva za svoja dva otroka, sina Krištofa in hčer Izabelo.

Gospa Poliksena je bila zelo pobožna in živela je skoro kakor v samostanu, prouzročujoč s tem, da je vsak, ki je bil ž njo v dotiki ali v njenej lsužbi, po njenem vzgledu uravnal življenje in vedenje svoje. Poleg tega pa je bila gospa vender le ošabna. Ako je komu izkazala kakšno dobroto, ni nikdar pozabila ob enem pokazati, s kake velike višine se klanja k njemu. Bila je iz starega plemenitega in tujega rodu in to jo je napolnjevalo z nemalim ponosom.

In ker je že njen ranjki soproj takó želel, ni čudo, da so se deca tudi podobno odgajala.

Krištof, ki je že v nežnej mladosti kazal bistrega duha, dan je bil v vzgojo jezuitom v kolegij Březniški, katerega je ustanovil leta 1640. Přibík Jeníšek z Ujezda, glavni nasprotnik protestantov in zaščitnik te družbe.

V zavodu ostal je do jednoindvajsetega leta ter vrlo dobro uspeval v vsem, kar so ga učili; posebno pa mu je bila všeč zgodovina, katere se je seveda učil iz knjig, napisanih za učence jezuit-

skih šol in zategadel nepopolnih in urejenih po potrebi teh častitih mož.

Vrnivši se iz zavoda si je zelo želel, da bi si še bolje z znanostmi obogatil duha, kakor je bilo mogoče znotraj mej, ki so mu jih bili označili učniki.

V strogej pobožnosti vzgojevana je bila tudi sestra njegova Izabela, ki se je razven nekaterih iger najrajše bavila s čitanjem legend, životopisov svetih mož in s podobnimi knjigami. Nasledek tega se je kmalu pokazal: Izabela je postala pobožna sanjarica in v njenih mislih rodila se je želja po samostanskem življenji, o katerem je čitala toliko lepih povestij.

Gospa Poliksena se je zelo veselila tako pridnih otrok, ki sta jej bila v vsem tako vzorno pokorna.

Od takrat, ko je bila izgubila svojega soproga, ogibala se je gospa Poliksena vsake družbe; tiho je živela na svojem gradu ter pridno oskrbovala svoja posestva.

Jednakomerno življenje v gradu izpremenilo se je le takrat, kadar je prišel izpovednik gospe

Poliksene, Anton Konias, duhovnik družbe Jezusove, ki je bil zajedna prijatelj in svetovalec v vseh zadevah. — —

Nekega jesenskega dne leta 1739., nekako jedno leto po svojem povratu iz zavoda Březniškega, sklenil je Krištof podati se na lov, ki je bil skoro jedina zabava njegova.

Zato se je najprej podal v veliko oblokano dvorano na levem grajskem krilu, kjer je bilo zloženo raznovrstno orožje, staro a tudi najnovejšega dela.

Krištof si izbere lahko lovsko puško.

Mej tem pa se je zunaj ulila ploha in mladenič je bil primoran čakati, da se prežene, ali pa popolnem opustiti svojo naméro.

Jako uzlovoljen hodi po dvorani, zamišljen gledajoč v tla, uložena z velikimi štirivoglatimi ploščami, ter pri tem pravilno stopa na vsak kamen.

Stoprav čez dalj časa opazi, da mu korak vselej čudno votlo zadoni, kadar stopi na dve plošči sredi dvorane. Čim delj je hodil, tem bolj nenavadna zdela se mu je ta okolnost.

Zajedna začele so v njegovem duhu, polnem žive domišljije, vzhajati čudne misli.

Oživele so v njegovem duhu pripovedke o zakladih, katere je bil z velikim veseljem poslušal za otročjih let, ko so jih pripovedovali stari služabniki očeta njegovega, izkušeni ljudje, ki so se z gospodom de los Olivos bojevali na Turškem.

Najedenkrat se Krištof ustavi, poklekne na tla ter pazljivo ogleduje plošči. S tolčenjem se uveri, da samo ta dva kamena pojeta tako votlo.

Iz tega je sodil, da ti dve plošči ne ležita na trdnej podlagi ter, da se najbrž pod njima skriva nekov prazen prostor. Gnan od zvedavosti sklenil je, da to reč preišče. Vzel je sekiro in dleto, hoteč s tem orodjem dvigniti plošči.

Ne da bi komu povedal o svoji nameri, vrne se v dvorano ter se ročno loti dela.

Naglo mu je zatolklo srce, ko se mu je po hudem naporu posrečilo dvigniti prvo ploščo. Ugle dal je pod njo plitvo nasut pesek. Odstranivši ga uzre hrastovo desko. Ročno dvigne tudi drugo ploščo, in odmetavši ves pesek uveril se je, da deska ni nič drugzega, kot pokrov zaboja, kake tri čevlje

dolzega in čez jeden čevelj širokega, na robah z železjem obitega. Zabojev pokrov bil je okrašen z orlom, umetno izrezanim iz kositarja, če prav je bil že precej od rje razjeden.

Krištof že ni več dvojil, da je našel zaklad. Z nemalim trdom vzdignil je dobro zaprti zaboj ter zopet skrbno zakril odprtino s ploščama, da bi ničesa ne bilo poznati. Nato je s sekiro pričel odpirati zaboj.

Delo ni bilo lahko, konečno pa se je mrzličnemu prizadevanju njegovemu posrečilo odtrgati pokrov. Pohlepno pogleda v zaboj, a ne najde, česar je pričakoval.

V zaboji so bile same knjige, starinski vezane v usnje, z velikimi medénimi zaponami; tudi stranice so bile olepšane z arabeskami od kositarja, nekatere celó s srebrnimi.

Naglo je Krištof knjige jemal iz zaboja, tolažeč se z nadejo, da gotovo pod njimi leži zaklad; dobil pa ni družega kot tri starodavne meče, ki so bili na držajih odičeni z zlatom.

Čudeč se gledal je to svojo najdbo; odprl je jedno knjigo, a se kar stresel: na prvem listu je čital ime: „Mistr Jan z Husince, kazatel betlemský“.

To ime so z grozo izgovarjali jezuitje v zavodu Březniškem, in kadar so je čuli, so se vselej križali. Krištof sam je verjel, da je bil ta mož krivovorec in nevernik, kateri je s krivim učenjem svojim na tisoče duš pripravil ob vzveličanje ter pahnil v večne muke, ter da je bil za to obsojen k smrti v ognji.

A zdaj ima v roki knjigo, katera bržkone natančno govori o njega učenju!

Z nevoljo jo odloži ter odpre drugo. Čital je naslov:

„Kocína z Kocínetu historie cirkevní.“ Zopet drugo knjigo spisal je Peter Chelčický; obsegala je njegove razgovore z Angležem Petrom Payne-jem. Dalje bilo mej knjigami „Apolog stanov kraljestva češkega“, iz leta 1618 in več družih knjig, spisanih od učenih članov družbe Bratov čeških. Zadevale so največ tiste velike boje za versko svobodo, kojih prizorišče je bila češka dežela v petnajstem, šestnajstem in sedemnajstem stoletji.

Čudno naključje dalo je te knjige v roke vzgojencu jezuitov.

Od kraja hotel je Krištof materi povedati o svojej najdbi, a kmalu se je premislil.

Prijela se je njegovega duha — radovednost.

Rad se je bavil s čitanjem, a knjige so bile v tistem časi še redke; bile so mu torej dobro došle . . . a o tem ni dvojil, da bi mu jih mati vzela, ako bi zvedela o njih.

Vkljub temu, da ga je bilo groza imena krivoverca Husa, imela ga je nepremagljiva želja, da bi okusil prepovedani sad. Hrepenel je zvedeti, o čem govoré knjige, v čem se prav za prav kaže tisti krivoverski nauk.

Drugo za drugo odnašal je knjige v svojo sobo, zvečer pa tudi zaboj, v kateri jih je zopet položil ter skrbno zakril.

In pričel je čitati. Izbral si je najprej cerkveno povestnico Kocína s Kocíneta.

Ko se je bil skoro jeden teden bavil s to knjigo, pričele so mu čudne misli vršeti po glavi. Ta zgodovina dajala je druge nauke o svetej cerkvi, nego jezuitje v zavodu Březniškem, govorila je o

rečeh, katere so čestiti očetje v zavodu rajši zamolčali.

Iz početka je mislil, da je vse to obrekovanje iz ust krivovercev, a po daljšem čitanji in premišljevanji se je uveril, da so čestiti očetje z ozirom na sveto cerkev te reči zamolčali, in tega uzroka tudi knjige uničevali.

Čim dalje je čital, tem bolj si je želel več zvedeti. In kmalu se je tudi izpremenilo mišljenje njegovo. Čudil se je mojstru Janu Husu, ki je bil, ne izneverivši se svojim načelom in izrekom, pripravljen tudi življenje zanje žrtvovati.

Največje veselje pa je imel duh njegov, nadarjen s prirojeno bistroumnostjo, s knjigami slovečega filozofa Petra Chelčickega. Presenetila ga je istinitost njegovega mnenja o življenji in delovanji ljudij, o njih lastnostih in o prirodi.

V duši Krištofovej nastal je neizmeren preobrat. Izprevidel je, da mu je bil doslej svet znan le od jedne strani, zdaj pa mu je bil odprt pogled v globine tistega bistvovanja človeškega duha, o katerem dosihdob niti slutil ni.

In kar se mu je poprej zdelo blago in nedotakljivo, na tem je zdaj videl marsikak madež.

Spoznal je zdaj zajedna poklic in dolžnosti človeške, o katerih niti pojma ni imel. Učili so ga le tega, da je človek prišel na svet, da bi trpel, nikoli pa, da bi samostalno delal.

Stoprav v enem letu prečital je vse te knjige, nabravši si iz njih vedno novih mislij.

„Našel sem res velik zaklad“, dejal je nekoč, „svitel žarek prodrl mi je v dušo, pokajo mi sponse otročje, katere so duha držale v bednem, robskem zajetji, zdaj čutim moč, samostalnost in vrednost človeško!“

Takó mogočne so velike misli! Naučé razpoznavati ter mečejo v prah stare predsodke.

„Res sama previdnost božja“, premišljeval je Krištof dalje, „dala nam je v roke knjige, da bi oživela v vsakem človeku tlečo iskro — razum —, ta veliki dar, ta del lastne vzvišenosti svoje, s katerim je obdarila človeka. S tem je dala človeku spremstvo za celo življenje. Stoprav zdaj zavedam se tega darú —“

Zdaj ni imel več tistega slabega duha, katerega so vzgojili v njem jezuitje; mrtve črke rodile so v njegovej duši novo življenje.

Toda človek, ki je s svojim duhom premagal čas in okolnosti, v katerih živi, ne izogne se krutemu boju z njimi. Takó so tudi Krištofa čakali kruti, nepričakovani boji.

II.

Kake četrte ure hodá, proti vzhodu od gradu gospe Poliksene, tam kjer se gorsko pobočje polagoma nagiba doli k rečici, stoji majhna hiša z jako prijetno okolico. Zadaaj proti temenu gori je mogočno borovje, po rebru travniki, sredi njih vrt, potem pa zopet travniki, po katerih se vije rečica, obrobljena z bujnimi vrbbami.

Ako se stanovnik od tu ozre proti zapadu, vidi sivi grad, h kateremu po strani pelje kriva cesta.

V tej hiši stanuje star mož, z imenom Dobran, s svojo hčerjo, mladim dekletom in nekaterimi posli, ki oskrbujejo njegovo polje in gospodarstvo.

Dobran ni lastnik tej hiše; stoprav pred nekaj meseci vzel jo je z zemljišči vred v najem od gospe Poliksene in tako postal njen podložnik.

Od kod je bil prišel v ta kraj in kje je poprej bival, o tem nikdo ni vedel dati pojasnjenja. Nastanil se je tu z dovoljenjem gospe Poliksene, in zato ni imel nikdo pravice kaj reči proti njemu.

Ljudje iz bližnje vasi bi bili kaj radi kaj zvedeli o Dobranu, toda izpraševanje in pozvedovanje pri Dobranovej družini bilo je brez uspeha. Posli so bili najeti iz vasi, in za teh par mesecev neso vedeli družega povedati, kakor da je njih gospodar vrl in dober mož, a malobeseden, in ako le more komu pomagati s svetom ali dejanjem, da tega nikdar ne opusti.

Nič manj neso hvalili njegove hčere Judite.

Samo to so še povedali, da njih gospodar ni navaden človek in da umeje mnogo rečij, o katerih znajo soditi samo učeni ljudje. Tudi govori nekoliko drugačen jezik, tega pa neso mogli spoznati, katerega.

Svojo hčer ljubi čez vse na svetu in uprav tako ona njega. Po dokončanem dnevnem delu čitata iz knjig. In kdor je takrat znal čitati, ni bil kar si bodi. Kajti po bitki na Belej Gori je z na-

rodnim življenjem tudi občna naobraženost globoko propala, in čeških knjig, večinoma sežganih od fanatiških menihov, dobiti je bilo jako redkokrat.

Samo toliko se je vedlo o Dobranu. A kadar je ta mož šel čez polje, govoril je z vsakim brez izjeme prijazno, modro svetoval, ako ga je kdo vprašal o tej ali onej stvari, ter marsikomu tudi sam pomagal. To vedenje njegovo bilo je uzrok, da je Dobran postal v okolici jako priljubljen in spoštovan; vsakdo je bil na tihem vesel, ako je mogel priti ž njim v dotiko. A jedne okolnosti ni prezrl nikdo, ki je poznal Dobrana, namreč te, da se nikdar ni smijal ter se sploh nikoli ni šalil.

Tudi gospa Poliksena je bila v kratkem času njegovega bivanja v hiši ž njim povsem zadovoljna; Dobran je vedno prvi oddajal podložnikom naloženi davek, in njegovi posli dohajali so na tlako običajno poprej nego li drugi.

Že kake štiri mesece je bil Dobran, ki se je leta 1740. naselil v hiši, podanik gospe Poliksene, ko se je Krištof prvič sestal ž njim. Bilo je to nekako jedno leto po onem dnevu, ko je bil našel zaboj s knjigami.

Razgovarjal se je nekaj časa z Dobranom, o katerem mu je bila mati povedala, da se je naselil mej Čehi s Poljskega: a jako ga je iznenadila modra razsodnost, s katero je ta prosti mož govoril o mnogih rečeh.

Od tistega dne se je Krištof pogostem sešel z Dobranom; priljubili so se mu razgovori ž njim, kažoči moža skušenega, ki pozna svet in ljudi.

O takih prilikah prizadeval se je mladenič, da bi proučil značaj Dobranov, a to je o sebi govoril vedno le do gotove meje in površno, ne spuščajoč se v posameznosti.

Njegovo vedenje proti Krištofu ni bilo tako prihuljeno ponižno, kakor so zahtevali takratni odnošaji mej podložniki in gospodo. A v svojem govoru je Dobran vedno očitno kazal, da ne pozablja, da govori s svojim gospodom, kajti Krištofa so imeli za gospoda, ker so mu v kratkem imela pripasti posestva.

Nekoč ga je Krištof kar naravnost vprašal, zakaj si je izbral novo domovje. Nadejal se je, da bode dobil pojasnil o minolosti moža, do katerega je gojil posebno spoštovanje. Ali Dobran je na

kratko odgovoril: „Vrnil sem se v svojo domovino.“ Ta odgovor je bil nejasen. Krištof je bil uverjen, da Dobran noče več povedati, in zato je pričel govoriti o družih rečeh.

Dobran pa je skrbno uvaževal posamezne izreke mladega moža in vedenje njegovo ter počasi jel delati si sodbo o njem. Našel je v njem dobro srce, duha premišljujočega in razsodnega, ki se nikoli ne bavi z vsakdanjimi in praznimi misli, dà, Dobran se je moral večkrat čuditi, kadar je mladenič, vspodbujen od kakega razgovora, popustil uzde svojim mislim ter prosto izrekel svoje mnenje.

Dobran je strmel, da more mladenič, vzgojen v jezuitskem zavodu, takó svobodno misliti. Kje je moral dobiti takih mislij? Nič menj pa se ni mladenič čudil razumu preprostega moža, Dobrana.

Taki so bili odnošaji mej njima in ni čuda, da je Krištof iskal Dobranove družbe. Pridno baveč se s knjigami, čutil je potrebo dogovoriti se o mnogih rečeh in v tem preprostem možu našel je duhá, ki se je ujemal ž njegovim. Spoštovanje njegovo do Dobrana rastlo je dan na dan. Tudi Dobran je pri srčno občeval ž njim, a pozornosti njegovi ni ušlo,

da še iz drugega vzroka Krištof takó pogostem zahaja v hišo.

Jitka, hči Dobranova, bila je deva lepe rasti in nenavadne lepote, popolnovane in ublažene od ljubeznjive skromnosti. Krištof od kraja še sam ni opazil, da se mu ljubezen rahlo krade v srcé. S čuvstvom doslej nepoznane sreče motril je čestokrat deklico, bavečo se z delom, a ta čut postal je s časoma gorkeji in končno je mladec dobil jasen pojem o svojih čuvstvih, uverivši se, da Jitko ljubi. Na njegovega duba, je ljubav močno uplivala, dajoč mu novih nadej za bodočnost.

A tudi Jitka se je časih skrivaj ozrla na Krištofa.

„Nenavaden mladenič, čudno, da je iz šole jezuitov“, dejal je nekoč Dobran, ko je Krištof odšel iz njegove hiše. In pristavil je: „Šopirnosti po materi ni podedoval.“

„Prav vrl je!“ pritrdila je Jitka ter vzdihnila.

„A, ti vzdihuješ“, rekel je Dobran malomarno in brez namena; a mej tem skrbno opazoval hčer.

Rahla rudečica razlila se jej je po lici. Dobran se je uveril o tem, kar se mu je dozdevalo: da Jitka ljubi Krištofa.

A umirilo ga to ni. Užalilo ga je, da se je tako spletlo. A sam sebi tega ni mogel očitati.

Videl je, da ne more braniti Krištofu, da bi ne zahajal v hišo. Bili so časi podložnosti; podložnik je bil skoro suženj. In Krištof je bil že skoro gospodar gradu.

Nekateri ljudje, kateri so si iskali naklonjenosti z donajanjem na videz prav nedolžnih novic, prizadevali so se tudi, da bi gospa Poliksena zvedela o pohodih svojega sina v ono hišo. Na videz malomarno so zraven omenjali, da je Jitka, hči Dobranova, jako lepo deklo.

Gospa Poliksena je dobro umela to namikovanje, vendar se je delala, kakor, da tega ne opazi.

Sicer pa se za vso to stvar ni dosti zmenila, nadejaje se, da ga bode ponos, katerega je ob vsaki priliki cepila svojemu sinu, ohranil, ter ga vedno spominjal velike razdalje mej njim in hčerjo bornega človeka. Vender je sklenila poslom naročiti, naj pazijo na korake Krištofove. Kmalu je

zvedela za sleherni korak, katerega je storil Krištof. Sklenila je, da uporabi prvo priložnost, da pozove sina, naj ji poslušno razloži, s kakim namenom hodi v hišo Dobranovo.

III.

S pragmatiško sankcijo ustanovil je Karol VI., poslednji moški potomec rodu habsburškega, da imajo v bodoče vse dedne dežele avstrijske tvoriti jedno nerazdeljivo celoto. Ako sam ne bode imel sinov, prevzamejo naj vlado njegove hčere, posebej pa je še ustanovil, da imajo prednost pred hčerami staršega brata Josipa I. Ko pa je umrl Leopold, jedini sin Karlov in brat Marije Terezije, imela je ta postati dedinja vseh dežel, in Karel je napenjal vse moči, da bi jej zagotovil nasledstvo.

Skoro vse evropske države priznale so pragmatično sankcijo, kajti priznana je bila na zborih dednih dežel. Jediní volilni knez bavarski, Karol Albert, poznejši cesar nemški Karol VII., sopro-

Marije, mlajše hčere cesarja Josipa I. ni priznal pragmatiške sankcije, in ko je umrl Karol VI. leta 1740., takoj je protestoval proti sankciji, hoteč s pomočjo Francije, Španije, Saksonske in Pruske razdeliti avstrijsko državo.

Pričela se je vojna.

Leta 1741. je Karol Albert z vojsko udrl na Zgornje Avstrijsko in dobivši Linc, dal se je razglasiti za nadvojvodo, potem pa je z vojsko udaril na Češko.

Na jesen leta 1741. bil je okraj Prahenski, najbližji Zgornjemu Avstrijskemu, poplavljen od vojske bavarske in francoske.

Koncem meseca oktobra dobljene so bile Budějovice in kmalu nato tudi Pisek, potem pa je združena vojska spešila proti Pragi.

Posestvom gospé Poliksene de los Olivos je po naključji vojska prizanesla, a s tem še ni bila odstranjena vsaka nevarnost; zategadel ni čudo, da je vladal v gradu in v celi okolici velik strah.

December se je nagibal h koncu. Zima je bila precej huda in snega je palo obilo. Pusto je bilo okolu gradu, kojega črno zidovje se je ostro črtalo

na sneženih zametih, in tiho po okolici, kajti rečica pod skalovjem, pokrita z debelim ledom, ni več šumela . . . umolknila je.

V tem času prišel je v grad drag gost, izpovednik, prijatelj in svetovalec gospé Poliksene, jezuit Anton Koniáš.

Tačas je bil zloglasni ta duhovnik baš v petdesetem letu svoje starosti, kajti porodil se je leta 1691. Dospevši do častí magistra filozofije, ustopil je v red jezuitski ter se goreče bavil z uzgojevanjem mladeži. Predstojništvo reda, spoznavši ognjeno zgovornost Koniáševo in nenavadno gorečnost v veri, odposlalo ga je kot misijonarja, da bi kmetsko ljudstvo po Češkem in Moravskem potrjeval v veri. Fantastiški ta duhovnik znal je z grozuo zgovornostjo slikati muke peklenske in opisati je z bujnimi obrazy; grmel je z večnim pogubljenjem, svoje govore pa je delal tehtovitejše z jeznim kretanjem, mahanjem z rokó in izpreminjanjem glasú, katerega je znal zvijati, kakor je le hotel, tako da je fantazijo poslušalcev na vso moč razpalil in so se mnogi skoro zblazneli vračali od njegovih propovedij. Sosebno

ženske so prelivale potoke solzâ, kadar je Koniáš slikal grozo večnih muk.

Najuničevalnejša njegova delavnost pa je bila v zasledovanji čeških knjig, češ, da so krivoverske; ljudje, prepričani od njegove zgovornosti in prestrašeni od groženj, so mu jih sami donašali. Te knjige pa je bodi si palil, bodi si iztrgujoč liste odstranjeval krivoverska mesta, ali pa je slednjič posamezne vrste s črnilom tako počrnoval, da jih ni bilo mogoče čitati. Kjer pa zgovornost ni zadoštovala, tam se je Koniáš posluževal tudi sile ter urade jemal na pomoč.

Potujoč po Češki in Moravski delal je sežigaje knjige literaturi češki večjo škodo nego li svoje dni vojne same z vso svojo krutostjo.

Pohod tega moža bil je gospéj Polikseni v nemalo tolažbo.

„Sam Bog vas pošilja, čestiti gospod“, radovala se je, vsprejemši ga; „dolgo časa že pogrešam vašega svêta.“

„Ni mi bilo mogoče prej priti, milostiva gospa; pretežko je bilo moje delovanje v vinogradu Gospodovem“, pojašnjeval je Koniáš. „Bil sem v Gradu;

Bog je tam silnejši ! Potem sem oznanjeval besedo božjo v Taboru. O, tam še ni popolnem ponehal duh krivovercev; težavno delo sem imel tam, Vsemo-gočni mi je je blagoslovil: sami so mi donašali knjig, okuženih po krivoverstvu, in mnogo skladal-nic sežgal sem jih v večjo čast in slavo božjo.“

Te besede govoril je Koniáš takó naudušeno, kakor bi propovedoval celi množici.

In gospa Poliksena je odgovorila: „Jutri dam poklicati vse ljudstvo v cerkvico, da je potešite z besedo božjo; danes pa Vas prosim, svetujte mi.“

„Storil bom to; a prosim Vas, vsprejmite od mene ta le dar“, odvrnil je Koniáš ter dal gospéj Polikseni debelo knjigo.

Bile so to pobožne pesmi z naslovom: „Cy-tara libopěvná,“ katere je Koniáš sam zložil ter jih ljudem dajal namesto sežganih knjig.

Hvaležno je gospa Poliksena vsprejela dar iz roke svojega izpovednika, potem pa mu je jela pri-povedovati o Krištofu.

Imela je zdaj gotovih dokazov, da se njen sin v ljubezni, nevredni rodú in njegovega stanú, vnel za preprosto dekle. Zahaja neki v hišo, v kateri

biva njen oče ter često po več ur tam ostaja. V začetku, dejala je, da tega ni imela za takó važno, marveč stoprav pozneje, ker Krištof se je jako izpremenil.

„Vi jedini, čestiti oče, morete ga z besedo božjo z blodnih potov pripeljati na prave.“

„Aj, ta mirni, pobožni in poslušni mladenič, katerega so moji bratje uzgajali v božjem strahu?“ čudil se je Koniáš. „Milostiva gospa, govoriti moram ž njim, odpreti mi mora svoje srcé.“

„Storite to, čestiti gospod“, pritrdila je gospa Poliksena.

„Moje besede gotovo padejo na rodovitna tla.“

Daljši razgovor pretrgal je sluga, kateri je prišel, da bi gospéj Polikseni, kakor je rekel, povedal važno novico.

Ta človek je imel nalog, paziti na vsak korak Krištofov ter o njegovem početji natanko poročati. Naznanil je, da je prišel Dobran v grad ter da prosi, da bi mu bilo dovoljeno govoriti z gospodom vitezom. In ob enem je sluga pristavil: „Gospoda viteza ta hip sicer ni doma, a takoj se vrne s kratkega izprehoda.“

„Aj, to je čudno; kajti ako bi se podložnik rad zaradi časa pritožil, ali kaj prosil, dolžnost njegova je, priti k meni“, velí gospa Poliksena. Potem pa pristavi: „Naj le gre k njemu; a zvedeti moramo, o čem se bosta razgovarjala. Idite za mano, prosim, čestiti oče.“

Koniáš ji sledí.

Gospa Poliksena vzame nekoliko ključev iz omare ter gre, spremljana od Koniáša, po dolgem hodniku v levo krilo gradu, kjer je stanoval Krištof. Tu je odprla neka vrata in stopila sta v sobo, katera je navadno služila gostom v stanovanje.

V sosedni sobi bival je Krištof. Duri s ključavnico in zapahom zaprte ločile so sobi.

Gospa Poliksena zapre s ključem vrata, skozi katera sta bila ustopila, pristavi k vratom, delečim sobi, dva stola, potem pa pravi: „Čestiti oče, odtod slišala bodeva vse, o čemer bosta onadva govorila.“

Usedeta se. Čez nekaj časa stopi Krištof z Dobranom v sobo. Koniáš in gospa Poliksena pazljivo vlečeta na uho.

„Prošnja je povod današnji moji poti k vam, gospod vitez“, nadaljuje Dobran razgovor, kakor je kazalo že zunaj pričeti.

„No, le izrecite svojo željo, obljubujem vam že naprej, da jo izpolnim, ako le zahtevate kaj pravičnega.“

„Gospod vitez, ker sem uverjen, da ste plemenit mož, drznem se govoriti odkrito.“

„Plemenit, pravite? A vender podložniki zame ne gojijo ljubezni, kakeršne bi si želel.“

„Vaše ime, gospod vitez, zvoni tuje. Vender dovolite mi, da vam povem neko povest.“

„Povest?“ vpraša mladeč z začudenjem, vender pristavi: „Pripovedujte torej.“

Dobran prične praviti: „Svoje dni živeli so narodi v duševni temi. A že v začetku je rekel Gospod: Bodi svetloba! Prišel je iz naroda mož, in pričel kričati z močnim glasom: Živimo v temi, kar se ne spodobi človeku! — S v o b o d o z a v e d a n j u, v e r i klical je ta mož, a narod, iz kojega srede je izšel, proglasil je misli njegove za svoje, branil jih je s ščitom in mečem. Toda oče velike te misli

bil je prva žrtev. Svetlobo dajoči ogenj ga je uničil: izdihnil je na gromadi.“

Dobran umolkne.

Po teh besedah ustane Koniáš, strese se po vsem životu in oči se mu živo zaiskré. „Krivoverec, krivoverec; o groza njegov dih je hujši nego kuga . . .“ šepetal je.

„Potrpite, čestiti oče,“ opominja ga gospa Poliksena; „ni še izgovoril“.

Zvedavo je Krištof pogledal Dobrana. Nadejal se je, da se konečno odgrne zastor, zagrinjavši do- slej njega minolost.

„Ugasnila je gromada,“ nadaljuje Dobran, „a ni ugasnila svetloba njenega plemena . . . Narod je maščeval smrt mučenika svojega — šel je v slavni boj s temo — ter zmagal. I s tem bojem je zapisal nekoliko listov v zgodovino človeštva, ki bodo večno žareli, pričajoč potomstvu o velikih bojih za svobodo prepričanja. Narod ta stal je na vrhunci svoje slave . . . In ta narod, gospod vitez, bil je . . .“

„Bil je narod češki,“ pristavi Krištof.

„Bil je,“ pritrди Dobran in lice njegovo sicer

tako hladno, se hipoma zasveti naudušenja in mladeniškega ognja.

Krištof je s svetim spoštovanjem gledal Dobrana.

Gospa Poliksena je ulekla na uhó; Koniáša pa je trapila želja da bi mogel po svoji navadi zagreti možema v dušo.

Dobran govori dalje: „A prišli so drugi časi. Narodu junaškemu izruvana je bila palma viteštva, krvaveč iz tisočerih ran padel je s slavne višine v globočine nesreče. Svetla baklja . . . je ugasnila . . . Poguba z ognjem in mečem prisojena je bila temu narodu, krasna zemlja je bila opustošena, dan današnji pa že izmirajo podjarmljeni, nepoznani potomci naroda nekdanj tako slavnega in močnega. O zemlji, kjer je bilo sicer tako življenje, o narodu češkem pravi se samó še, da je nekdanj bil.“

Po kratkem molku govori Dobran dalje: „Vodje, ki so se odlikovali v poslednjem boji, plačali so požrtovalnost in junaštvo svoje z življenjem: Njih glave padle so pod rokó rabeljnovo. Njih rodbine pregnane so bile iz dežele, kakor divja zver . . .“

Potrpežljivost Koniáševa bila je mej tem pripovedovanjem v veliki izkušnjava. Rad bi bil spustil z uzde grozno svojo zgovornost, a moral je potrpeti.

„V tujih deželah,“ nadaljuje Dobran, „potikali so se ubogi prognanci, vendar nikdar neso pozabili svojega rodu. Nadeja, da se vrnejo v domovino v srečnejših dneh, živila jih je. A jeden izmej njihovih potomcev, ne mogoč premagati hrepenenja po domovini očetov, po pravi domovini svoji, povrnil se je v ubogo deželo . . . Prišel je v kraje, kjer je stalo bivališče prednikov, nastanil se v skromni hišici . . .“

Krištof naglo ustane ter hoče nekaj reči, Dobran mu zabrani z besedami:

„Hoteli ste reči, gospod vitez: Ti si ta mož! Da, jaz sem. Moja tajnost, moja usoda je sedaj v vaših rokah.“

„V globini svojega srca, prisezam vam,“ prištavi Krištof ter Dobranu podá roko.

„Potomec pregnancev . . . upornikov . . .“ sikne Koniáš.

„In moj ubogi otrok je zapeljan od njega,“ toguje gospa Poliksena.

„Milostiva gospa,“ šepeta Koniáš; ni ga bilo doslej še tako trdovratnega krivoverca, da bi ga jaz ne bil vrnil sveti cerkvi. Tudi z vašim sinom, tem zapeljanim mladeničem, se mi bo posrečilo. Bog mi daj moči!“

„Vi ste jedina nada moja, čestiti oče; a krivoverec govori dalje. —“

„Jaz sem poslednji svojega rodu, gospod vitez,“ nadaljuje Dobran, „z menoj izmrè . . . Često me boli srce, da mi Bog ni dal sina, da bi mu mogel v srce ucepiti ljubezen do uboge, nesrečne domovine, katero sta ded in oče ucepila v moje srce. Niti tuja dežela, v kateri sem zagledal luč svetá, niti tuja govorica, katero sem vse življenje čul okolu sebe, ni mogla ugasiti tiste svete iskre v mojem srci, onega plamena v duši, s katerim gorí ljubezen do nesrečne domovine, in kateri je v tuji deželi ostalo jedino sveto imetje, jedina dragotina nesrečnih čeških pregnancev.“

Spoštovanje, katero je Krištof imel za Dobrana, se je po tem priznanji še povečalo. Čudil se mu je, ker doslej ni poznal tako izbornega moža. Lastnosti njegove so močno uplivale nanj. Ob jednom

pa sta v sosednji sobi gospa Poliksena in Koniáš proklinjala Dobrana.

„Vrnil sem se v domovino očetov“, pravil je Dobran dalje, „da bi mirno prebil tukaj konec svojih dnij. Jedenkrat pa se bode moj duh pripravil na pot v srečnejše kraje, in jedina radost mi bode, da vender ne bode tuja prst, tuja zemlja tlačila kostij poslednjega potomca čeških pregnancev.“

„A tega ne dočakaš, ne smeš dočakati“, sikal je Koniáš.

Globoko ganen stisne Krištof Dobranu desnico ter pravi s tresočim se glasom: „Dokler bodem jaz živ, vam nikdo na moji zemlji ne stori žalega ... A vaša želja?“

„Je kaj skromna. Na tem gradu prebivali so nekdaž moji predniki. Po nesrečni bitki na Beli gori so jednega vrgli v ječo in končal je svoje življenje pod rabeljnov roko na Staroměstskem náměstí. Sin njegov, ki se je bil tudi odičil v boji, bil je pregnan iz dežele z vsem potomstvom. Bil je to moj ded. Predno je ostavil domovje, je na tem gradu skril zaklad našega rodu na mestu, katero je iz njegovih zapisnikov samo meni znano.“

Krištofa je iznenadilo to odkritje.

„A to ni zlato, niti dragotine, gospod vitez,“ pojašnjuje Dobran; „vse to so bili že zdavnej položili domovini na žrtvenik. To so jedini rodbinski spomini, meči, s katerimi so se praočetje našega rodu bojevali v službah slavnih kraljev čeških, in knjige, zakladi duha, v katerih se nahajajo vse misli čeških reformatorjev. Moja prošnja ja pa ta: dovolite mi, da te spomine poiščem ter dvignem, predno se vrnem domov.“

„Torej knjige, s krivoversko kugo otrovane knjige“, razunema se Koniaš. „O nikoli jih ne sme dobiti, plamen jih mora uničiti!“

„Stavili ste v me svoje zaupanje in niste se varali. Toda spominov, o katerih govorite, ne dobite več tam, kjer so bili uloženi . . .“

„Kaj pravite, gospod vitez?“ vpraša Dobran nemalo osupel. „Torej tudi ti spomini so izgubljeni zame?“

„Ne dobite jih več na mestu, kjer so bili skriti“, ponavlja Krištof ter dostavi: „A dobite jih iz moje roke.“

Dobrana so te besede iz nova osupnile. Krištof stopi k veliki hrastovi skrinji odpre jo s ključem ter kažoč na zabojček pravi: „Tukaj je vse, kar vam po pravici pripada.“

Dobran je bil v zadregi.

Krištof sam dvigne zabojček ter ga postavi na mizo.

Dobran ga odpre ter pregleduje knjige in meče v njem zložene.

Nato mu Krištof pripoveduje, po kakem naključji so te reči prišle njemu v roke ter konča rekoč: „Te knjige bile so meni žarek spoznanja, oprostile so mojega duha mnozih predsodkov.“

Sedaj je Dobran umel, po kakem poti je vzgojevanec jezuitov prišel do mislij, katere mu je večkrat razkladal. Plemenitost, katero je kazal mladi mož, budila je v Dobranovem srci čuvstvo zadovoljstva. Gorko se mu je zahvalil.

„Moj sluga zabojček še nocoj ponese v vašo hišo; treba, da smo previdni,“ pravi Krištof ter še pristavi: „Čul sem, da ima moja mati gosta, duhovnika Koniáša.“

„Znano mi je ime in delovanje tega duhovnika,“ dodá Dobran, ponoví svojo zahvalo ter ostavi sobo mladega moža.

Koniáš je potem govoril z gospó Polikseno o naskoku na Krištofa.

IV.

Mladič je po Dobranovem odhodu natanko preudaril vse, o čemer sta govorila. Ni pa siutil, da se nad glavo njegovo zbirajo oblaki, da skoro nastane vihar.

Nepričakovano stopi gospa Poliksena z naglim korakom v sobo. Bila je blede in tresla se je po celem telesu. Z glasom, svédočečim o dušni vznemirjenosti, nagovori sina :

„Krištof, ukazujem ti, da tistega moža, ki je baš ostavil tvojo sobo, takoj zopet pokličeš!“

Krištof je bil kakor od strele zadet. Kri mu je zledenela v žilah, kajti takoj mu je prišlo na misel, če mati vé o vsem, Dobran je izdan.

A kmalu se zopet zavé.

„Zakaj naj se vrne?“ vpraša mirno.

„Tako j se mora vrniti, ta krivoverec!“ ponavlja gospa Poliksena osorno.

Ni bilo več dvojbe: materi je bilo znano. Krištof je sodil, da je gotovo poslušala njiju razgovor, kar ga je jako občutljivo dirnilo. Izprevidel je, da ga sedaj čaka boj z materjo, katero bode Koniáš gotovo podpiral ter jo unemal. Odgovoril je:

„Ta mož pojde mirno iz gradú.“

Gospa Poliksena je ostrmela nad tem odločnim odgovorom, ki nikakor ni bil prijenljiv njenemu ukazu. Prvič v svojem življenji odrekel jej je Krištof poslušnost.

Razunela se je: „Sin, ne umejem te! Ti se ustavljaš moji volji? Kam je izginila tiha poslušnost tvoja? Zakaj ne ubogaš mojega ukaza?”

„Odpustite, draga mati; ne morem.“

„Torej se očitno ustavljaš svoji materi? Toda saj vem, kaj je temu uzrok.“

Sedaj tudi Koniáš stopi v sobo.

„O, znan nam je uzrok,“ povzame besedo. „Nesrečni mladec, zaslepljenec, ubogaj mater. Vemo dobro, da te je poučeval v teh blodnjah oholi potomec čeških krivovercev. Potomec tistih upornikov,

ki so se siloma dotaknili svete cerkve. Vse sva slišala, kajti mati tvoja se je poslužila svojih pravic: samo tenka stena nas je ločila, ko sta se razgovarjala . . . Takój mi daj tiste knjige!“

„Tebi, strastni mož, ki si prišel, da bi razpor in kreg sejal namesto strpljivosti in ljubezni do bližnjega, tebi — nikdar in — nikomu!“

Zaprl je zabojček, dejal ga nazaj v skrinjico, dobro jo zaklenil ter ključ spravil.

To je bilo očito napovedanje neprijateljstva. Gospa Poliksena se je vsled tega početja silno razunela. Jela se je togotiti:

„Ti, potomec onih junaških Kastilijanov, ti, kateremu se v žilah pretaka kri španjolska, ki se ponašaš z imenom svojih prednikov, ki so se bojevali v službah krščanskih kraljev za sveto cerkev, ti se družiš s krivovercem? — O, jaz nesrečna mati! Kaj sem dočakala v svojem otroku!“

Krištof molčí.

„Kako si bil nekdanj tih, pobožen, poslušen!“ tarna znova gospa Poliksena, „a sedaj . . . o Bog, o Bog!“

„Nočem se delj delati drugačnega, kakor sem,“ izpregovori naposled Krištof. „Dà, draga mati zelo sem se izpremenil. Nisem več tisti, kakeršnega so me bili vzgojili jezuitje . . . r a z u m je dobil svojo pravico.“

„O, s tem ne prevariš pogleda materinega . . . Dobro poznam v s o tvojo tajnost, slišala sem o tem . . . zato tako pogostem pohajaš tisto hišo. Ljubezen, dà, ljubezen naredila je iz tebe blaznika. Ti ljubiš hčer tistega moža!“

„Dà,“ prizná Krištof pokojno.

„Torej je res,“ šepetá gospa Poliksena.

„Res,“ pritrdi sin.

Gospa Poliksena se zamisli za nekaj trenutij, a nekoliko upokojivši se, prične govoriti z nežnim laskavim glasom:

„Krištof, dragi, jedini sin moj, glej, jaz skrbna, odkritosrčna mati tvoja, jaz to prosim, odreci se zvezi s tem možem, pusti v nemar naklonjenost k hčeri njegovi“

Strastno ji Koniáš seže v besedo:

„Ne prosite, milostiva gospa! Kar zapovejte!“

„Podla je služba tvoja, kruti menih, ako ti ukazuje, da strastno neti razprtijo mej materjo in sinom!“

„On kolne služabnika božjega!“ sikne Koniáš.

„Odgovori, bodeš li storil, česar te prosim?“ ponavlja gospa Poliksena. Bilo pa je očitvidno, da se je sila težko odločila za to prošnjo, ki se nikakor ni skladala ž njenim ponosnim značajem.

„Ne morem“, odvrne Krištof mirno. Da bi mater pomiril s krivo obljubo, to mu ni prišlo na misel, tako sredstvo se ni ujemalo s plemenitim mišljenjem njegovim. Zato je odgovoril uprav tako, kakor je mislil.

Odločni odgovor mladeničev je gospo Polikseno silno razburil. Bridko ji je bilo, da je Krištof izgubil vero in nič menj bridko, da je zatajil svoj stan in plemstvo svoje ter se ponižal k prostemu dekletu.

„To je torej tvoja poslednja beseda?“ vpraša čez trenutje gospa Poliksena.

„Poslednja . . . lagati nočem“, odvrne Krištof.

„Potem, čestiti oče, je pa naša naloga, da kaj ukrenemo. Tisti človek s svojo hčerjo vred mora

ostaviti naš kraj, mora odtod. Samo moji milosti se ima zahvaliti, da je tu. Še danes mu dam vedeti, da preneha z denašnjim dnem njegov najem in da ga ne trpim dalje na tleh svojega posestva. Ti pa“ — pri teh besedah obrne se gospa Poliksena h Krištofu — „ti se mi pri ti priči povrneš v zavod čestitih očetov v Břežnico, kjer ostaneš tako dolgo, da se znova naučiš spoštovanja in poslušnosti do matere. To pa je moja poslednja beseda!“

„Bog vam je razsvetlil pamet, milostiva gospa“, pravi na to Koniáš. Obrnivši se h Krištofu pa veli: „Odreči se moraš blodnji, moliti, postiti se in strahovati grešno svoje telo!“

Krištof se obrne od Koniáša. Ustrašil se je pa vender le groženj, katere je mati izrekla tako odločno. Imel je biti torej znova odločen od sveta, imel je gubiti življenje, mlada leta v zaduhlih celicah zavoda jezuitskega, sedaj, ko je postal drugzega mišljenja, imel je Dobrana izročiti strastnosti Koniáševi, imel se je odreči ljubezni do Jitke? To bi bilo preveč. A poskusil je drugo sredstvo, da bi popravil razpor, rekoč:

„Bodite mi pravični, draga mati; dovolite, da se ravnam po svojem prepričanju, svoji vesti, pustite mi svobodo v dejanji in nehanji, v mišljenji, kajti vse to ne bode nikdar na kvar ljubezni in spoštovanju mojemu do Vas.“

A te besede se neso strinjale z učinkom. Gospa Poliksena ponavljala je odločno: „Ti pojdeš v zavod“.

„Ako pa ne bodem ubogal povelja, ki je nasledek nemirnega preudarjanja, dà, razunete domišljije?“ vpraša Krištof.

„Potem pa bode treba — sile,“ odgovori gospa Poliksena s strogim glasom.

Krištof probledi.

„Ako se bode torej tako ravnalo z mano“, odvrne, „potem naj tudi jaz rečem poslednjo besedo. Oče moj je odločil v svoji oporoki, da z dnem, ko izpolnim štirindvajseto leto, postanem gospodar svojih posestev in nezavisen; od tega dne pa da imam Vam, draga mati, v obrokih izplačevati štiri tisoč zlatih. A ta svota zdi se mi pičla, zavezujem se izplačati dvojno svoto, dvojni prinos dati sestri Izabeli, in za to imam popolno pravo, kajti

v treh dneh izpolnim štirindvajseto leto življenja svojega — oporoka očetova stopi v veljavo.“

Te besede so gospo Poliksena sila iznenadile. Res, da je gospod de los Olivos tako odločil v oporoki, a gospa Poliksena v svoji vzburjenosti na to okolnost ni pomislila.

Krištof se je v najhujšem slučaju, stoprav ko mu je bilo groženo s silo, sklical na ustanovitev očetovo. S tem so bile namere gospe Poliksene popolnem uničene. Moč njena nad sinom je bila porušena; gospa Poliksena je ta hip spoznala svojo slabost.

Tudi Koniáš je za trenutje pozabil na smelost, nemalo iznenaden od tega obrata.

Nastala je v sobi mučna tišina.

Čez nekaj trenutij dvigne se gospa Poliksena in ne da bi besedico izgovorila, bleda, vzburjena ostavi sobo. Krištof jo spoštljivo spremi do hodnika Koniáš odide za gospo Poliksena.

Krištof je ostal sam.

Jel je premišljevati svoje postopanje. Zdelo se mu je, da se je kruto vedel nasproti materi svoji. Ako pa je uvaževal, da je imel s silo biti tiran

v zavod, ostal je pri tem, da drugače ni mogel početi.

Toda dvojil ni, da bi se razpor z materjo ne dal poravnati, ko bi le ne bilo Koniáša, o katerem je vedel, da bode mater strastno podpihoval.

Gospa Poliksena, spremljana od Koniáša, podala se je v svojo sobo.

„Vroča španjolska kri njegova je vzburjena“, pričela je govoriti, „ljubezen do te ženščine unela se je v njem z močnim plamenom in ne kaže je potlačiti. O moj Bog! kaj naj sedaj počnem! Kako mi je odrekel sleherno poslušnost! O, jaz nesrečna mati!“

Vzrujana hodila je gospa Poliksena po sobi. Naposled se je ustavila ter živo govorila Koniášu:

„Čestiti oče, našla sem sredstvo, kako se iznebimo tega moža, on mora iz tega kraja; dokler bode on s svojo hčerjo tu, ni se nadejati ugodne rešitve. Tega človeka mora duhovna in posvetna oblast postaviti pred sodišče; on je iz rodu, na večne čase pregnanega iz te dežele ter ne sme, ne more ostati tukaj, da le uradi pozvedó o njem. Glavar okraja prachenskega, gospod od Gamsen-

berka, je prijatelj naše rodovine, drug mojega ranjkega moža iz mlajših let. S pomočjo svojega urada bode poskrbel, da se ta mož vrne, odkoder je prišel.“

Ta načrt obečal je popoln uspeh, kajti v teh rečeh je bil Gamsenberk mož, kateri je s svojo oblastjo kot okrajni glavar mogel marsikaj storiti, kar bi bil gotovo že zato storil, ker je imel hčer, a gospa Poliksena ni tajila glavarjeve želje, da bi bila njiju otroka jedenkrat združena z zakonsko vezjó.

A Koniáš je dejal:

„Milostiva gospa, sedanje vojne dogodke pripisovati je nemalo delovanju glavarja okraja prachenskega, čegar središče, Pisek, se nahaja v rokah sovražne posadke, a ne samo Pisek, marveč skoro vsa mesta v okraji. Glavarjeva moč nam sedaj nič ne pomaga; gospodar v Pisku je francoski maršal Broglie. Poleg tega —“ nadaljuje Koniáš z mračnim glasom, — „ne živimo več pod vlado in zakoni milostive cesarice naše Marije Terezije . . . to žalostno novost prihranil sem za na zadnje.“

„Za Boga, čestiti gospod, razjasnite mi, kaj se je zgodilo?“ vpraša gospa Poliksena, prestrašena od Koniáševih besed.

„Šestindvajsetega dné minolega meseca dobila je vojska bavarska in francoska Prago in sedmega dné tega meseca dal se je Karel Albert, volilni knez bavarski, javno oklicati za kralja češkega. Stanovi so se tako daleč spozabili, da so se mu poklonili ter roko mu poljubujoč radovali se, da imajo Čehi zopet svojega kralja.“

„Večni Bog, ti izdajalci!“ grozi se gospa Poliksena.

„Dà, tako se je zgodilo. A bogaboječa naša cesarica dobila bode zopet nazaj svoja prava in takrat nastopi čas sodbe. Zopet bodo padale glave izdajskih gospodov in meščanov pod roko krvnikovo, kakor so pred sto in dvajsetimi leti padale glave njih prednikov upornikov, ki so prisegli Frideriku Falckemu.“

„Saj to zaslužijo ti izdajniki,“ pritrdi gospa Poliksena, razvnetá od besed, katere je bil Koniáš govoril s tako strastjo.

„Milostiva gospa,“ nadaljuje Koniáš, „usiljuje se mi misel, da bi Dobran utegnil biti jeden izmed mnogobrojnih ogleduhov, s katerimi je Karel Albert poplaval češko deželo . . .“

„Sveta devica!“ seže gospa Poliksena Koniášu v besedo, „čestiti oče, iz vas govori sveti duh. Prav taka je ta reč; odtod njegov tajni prihod mej Čehe, odtod vsaka tista opreznost . . .“

„Kakor sem zvedel, je potomec čeških upornikov, tedaj velik sovražnik jasnega rodu Habsburškega; zato mora služiti bavarskemu ali pa saskemu. Poslednji trpi v svoji deželi potomce čeških krivovercev, dà, je celó dovolil, da grof Zinzendorf na svojem posestvu v Lužici ustanovi posebno naselbino zanje. Ta človek je v istini nevaren deželi in cerkvi.“

„Zategadel moramo skrbeti zato, da se izročí pravici,“ pravi gospa Poliksena; „damo dobro paziti nanj, da dobimo dokazov, in kadar pride ugodni čas, pošljemo poročilo glavarju. Zato, čestiti oče, si prizadevajte, da uverite mojega sina, da hodi po krivih potih.“

„Storil bodem tako, milostiva gospa, in na-dejam se, da moje delo ne bode brezuspešno,“ odgovori Koniáš.

Obljuba tega svetega moža umiri gospo Polikseno. „Povejte mi, čestiti oče,“ pravi veselo, „s čim naj vam to povrnem?“

A Koniáš važno odgovori:

„Ne zahtevam povračila, milostiva gospa; povrnilo mi bode delo samo. Jedino povračilo mi bode, ako mi bode mogoče sežgati knjige tega potomca čeških krivovercev v večjo čast in slavo božjo.“ —

O mnogih rečeh govorila je še gospa Poliksena s Koniášem, mej tem pa je Krištof šel proti hiši Dobranovi, kamor je bil tudi že poslal skrinjico s knjigami.

Sklenil je bil, da ima biti ta denašnji njegov pohod v ti hiši za sedaj poslednji; ni hotel še delj vzbujati žalosti in jeze materine.

Dobran ga radostno vsprejme, Jitka pa z navadno svojo spoštljivostjo.

Dolgo so se družno razgovarjali. Krištof pa Dobranu ni hotel delati skrbij ter niti z besedico ni omenil svojega razpora z materjo, niti tega, da njih razgovor ni več tajnost. Rekel je samo:

„Mojim pohodom v vaši hiši dajo ljudje razne uzroke; da jim ne bodem dajal prilike k novim domnevanjem, ne bode me nekaj časa.“

Dobran videl je v tem sklepu samo previdnost mladega moža zastran matere ter ga je pohvalil.

Krištof je odšel domov.

Jitka je plaho gledala za njim.

Nekoliko dnij mudil se je Koniáš v gradu ter se nekaterikrat lotil Krištofa s svojo zgovornostjo, češ, da naj posluša besede materine ter gre v zavod, a vse zaman.

Sklenil je tudi, poskusiti pri Dobranu, toda vsled razgovora z gospo Polikseno pustil je to misel. Dobrana imel je spraviti stotnik Gamsenberk, kadar bi kraj prachenski ostavilo vojaštvo, kar so vspomladi za gotovo pričakovali. Koniáš je torej odšel za svojim poklicem, ne zmeneč se za svarilo, da ni mogoče v taki hudi zimi misliti na daljše potovanje.

V najhujši zimi potoval je od vasi do vasi, od mesteca do mesteca, ne boječ se sovražnih posadk, povsod kažoč s silno gorečnostjo, čemu je posvetil celo življenje svoje.

V gradu pa je nastalo tiho življenje. Gospa Poliksena, katere ni več strašila in razvnela zgovornost fanatičnega duhovnika, se je močno umirila, ni več silila v Krištofa in zdelo se je, da se bode v gradu zopet udomačil ljubi mir.

Krištof, ki je o vsaki priliki kazal spoštovanje do matere svoje, ni zahajal več v Dobranovo hišo, zvest svoji obljubi, toda ljubezen do zale hčere potomca češkega pregnanca vzrastla je v srcu njegovem v mogočno čuvstvo.

Tudi Jitka je večkrat turobno gledala skozi okno preko snežene plasti proti hribu, na kojega temenu je črnel stari grad.

V.

Prišla je vspomlad.

Sneg, od solnčnih žarkov izpremenjen v vodne toke, zginil je s pobočij, z gozdov in gajev, in ko se je april umaknil mesecu majniku, nastalo je živahno življenje v vsi prirodi.

A to krasno vspomladno odejo, s katero so se odele češke pokrajine, imela je večkrat raztrgati vojna. Kajti ko so reke pričele upadati, ganila se

je zopet vojska Bavarcev in Francozov ter se večkrat v manjših praskah srečevala z Avstrijci.

Celo minolo leto prizanašala je vojna krajem okrog trdnjave z opustošenjem, le sedaj imelo je biti drugače.

Nekega dne v prvi polovici maja meseca leta 1742. šla je po cesti, vijoči se kake pol ure od trdnjave proti vzhodu, četa nekoliko stotin mož, deloma Bavarcev, deloma Francozov, naravnost proti bližnji vasi. Četi ukazoval je višji francoski častnik.

Četa je imela nalogo dobiti hrane vojski in konjem na najlažji način, namreč s plenjenjem.

A četa postopala je jako oprezno, kajti avstrijska vojska je znova udrla v prachenski okraj ter v manjših oddelkih napadala sovražnika. Iz tega uzroka so prednje straže zaveznikov poprej ogledale okolico. Korist te naredbe se je kmalu pokazala: prednje straže ugledale so četo Avstrijcev, in sicer ogerske jezdece, huzarje.

Francozi in Bavarci zavzeli so na mali višavi ugodno stališče in poveljnik je sklenil, da počakajo napada huzarjev.

Neso čakali dolgo.

Tudi huzarji so dobro pazili na Francoze in Bavarce ter se za časa pripravili za boj. Ustopivši se v polukrog, pognali so konje ter se zagnali na Francoze, ki so sprožili puške, in sicer ne brez učinka.

Na to ustrelé huzarji s samokresi, potegnejo sablje ter se zaženó na sovražnika.

Kruto se spopadejo, mož proti možu. Strašno so delale sablje razkačenih Ogrov v vrstah zaveznikov . . . že so prodrli njih sredo. V prihodnjem trenutji prisiljeni so bili Bavarci bežati; a Francozi neso mogli sami biti kos navalu konjice ter so kakor oni rešitve iskali v begu.

Avstrijci so premagali.

Čez nekaj časa so se huzarji spustili za sovražnikom, zajemši nekoliko mož, a daleč za njim se neso upali, ker si neso bili svesti, ni li kje v obližji druga četa sovražnikov, kateri bi utegnili priti v roke. Vrnili so se torej na mesto, kjer so se bíli.

Francoze in Bavarce pa je poleg poraza zadela še druga neprilika; izgubili so poveljnika.

Nekateri so sicer videli, kako je ranjen od krogelje iz samokresa zvrnil se s konja, toda pre-

ganjani od razbesnelih huzarjev neso mogli misliti na njegovo rešitev.

Dobran opazoval je boj, stoječ ne daleč od hiše, kajti prvi spopad vršil se je jedva četrte ure na vzhodu od njegovega bivališča. Da se je bal vojakov, bodi si teh ali onih, to ni nič čudnega; v tistem času bil je prijatelj in sovražnik isti surovi plenitelj. A v srci se je razveselil, ko je videl, da se huzarji vračajo na bojišče, ne da bi pazili na hišo.

Huzarji so pobrali ranjence ter odjezdili v bližnjo vas, kjer je njih poveljnik ukazal ljudem, naj pokopljejo mrtve vojake. V vasi pustil je nekaj mož, katerim je zapovedal, naj gledajo, da se ta ukaz zvrši.

Solnce se je že nagibalo k zapadu, ko se je podala na bojišče tolpa vaščanov z lopatami in motikami.

Tudi Dobran pripeljal je svoje ljudi na pomoč, pustivši doma samo dva posla z Jitko.

Pridružil se je tudi Krištof s posli z gradu, in tukaj na bojišči mej mrtveci se je še le čez dolgo časa zopet sešel z Dobranom.

A čas ni bil prikladen za razgovor. —

Mej mrtveci nahajalo se je tudi nekaj ranjen-
cev; katerim so preskrbeli olajšave ter jih potem
odveli v grad. Tudi nekoliko Francozov je bilo
vmes, a te so avstrijski vojaki, ki so ostali kot
nadzorniki, takoj proglasili za ujetnike. Vseh skupaj
jih je bilo dvanajst.

Na to so pridno pričeli kopati jamo.

Okrog desete ure zvečer prenehali so vaščani
delati.

Mrtveci so bili skupaj znešeni, in drugi dan
so jih imeli položiti v zemljo; jedna sama gomila
imela je kazati mesto, kjer počiva prijatelj in so-
vražnik.

Nekoliko husarjev ostalo je na straži pri
mrtvih bojovníkih, drugi pa, kakor tudi vaščani,
Krištof in Dobran, podali so se domov. —

Dobrana pa je čakalo doma nenavadno iz-
nenadenje.

Jitki, gledajoči okrog devete ure zvečer skozi
okno preko pokrajine, katero je slabo razsvetjevala
luna, zdelo se je, da vidi na travniku kakih dve
sto korakov od hiše neko senco. Videlo se ji je,
kakor bi se ta senca počasi bližala hiši ter večkrat,

skoro na vsak korak padla ter čez nekaj čas ustavši šla dalje.

Jitka, ki nikakor ni bila bojazljiva, gledala je precèj časa skozi okno, naposled pa se je odločila, da se uveri, kaj je to.

Stopi iz hiše.

Takoj spozná, da je to človeška postava.

Sedaj napravi zopet nekaj korakov naprej. Bil je moški; devojka je videla njegovo vojaško opravo, ki pa ni bila preprosta: njegova suknja je bila z zlatom okrašena in v mesečini lesketal se je zlati držaj njegove sable.

Opotekaje se bližal se je hiši; obličje mu je bilo okrvavljeno. Levo roko je krčevito pritiskal na desno stran. Tudi roka mu je bila krvava.

„Ranjen je,“ pravi Jitka sama pri sebi.

Kar se vojak onemogel zgrudi na zemljo.

Sedaj se Jitka ne pomišlja več dalje. K vojaku steče, vzdigne ga ter ga pelje proti hiši, podpirajoč ga v hoji.

Vojak se zahvaljuje s slabim glasom.

Jitka ga odpelje v sobo, kjer se usede na stol.

Ponudi mu najprej vode. Vojak se napije, otrè si kri z obraza ter se ozre v Jitko. Iz očíj se mu je brala hvaležnost.

V tem stopi Dobran v hišo.

Prvi hip je bil osupel; a videč Jitko, hitečo mu nasproti, sodil je takoj, da ranjeni vojak v hiši išče pomoči.

Nekoliko besed, s katerimi mu je Jitka vse razjasnila, uverilo ga je, da se ni varal.

K vojaku stopi ter ga nagovorí nemški:

„Gospod, vi ste Francoz, sovražnik v tej deželi, a moji hiši ste človek, katerega je zadela nesreča in potrebuje pomoči. Moja dolžnost je ponuditi vam jo . . .“

Častnik se zahvaljuje s težkimi besedami. Zelo so ga osupnile besede plemenitega Dobrana, ki ga takoj odvede v malo sobico, ker mu obveže rano.

Kroglja je namreč častnika zadela v desno stran, rana sicer ni bila nevarna življenju, ali izguba krvi je mnogo pripomogla k shujšanju ranjenčevega počutja.

Ko se je bil častnik okrepčal s pijačo in jedjó, pričel je pripovedovati:

„Poraza našega krivi so Bavarci, ki so se strahopetno umaknili, ostavivši nas proti presilju. In mi se vender bojujemo samo za njih prospeh! Tudi mi smo se morali umakniti . . . dà, bežati. Jaz sem ranjen pal s konja. Vlekel sem se v stran k gozdu, da bi vsaj zajet ne bil. Za gostim grmovjem ostal sem skrit, a kmalu sem omedlel, in zavedel sem se še le od hlada večernega zraka. Ustanem, ogledam se ter uzrem luč . . . krenem proti njej. In na tej poti prikazal se mi je angelj, deva, kateri sem celo življenje svoje dolžan biti hvaležen.“

Končavši prosil je častnik, da bi skrit in neopažen smel toliko časa ostati v hiši, da bi dobil novih močij, kajti nameraval se je znova pridružiti četi francoski, ki se je tu najbliže nahajala.

Dobran, ki je visoko cenil gostoljubnost, zavrnil je častniku, naj ne skrbi, da bi ga zasledili.

Na to je ostavil ranjenca, ki je bil miru in počitka potreben.

* *

Druzega dné po tem dogodku sešli so se ljudje iz bližnjih vasij v velikem številu na bojišči ter pokopali trupla vojakov.

Prišla je tudi gospa Poliksena in ž njo Koniáš, ki je bil prejšnji dan pozno v noč prišel v grad.

Duhovnik iz bližnje duhovnije blagoslovil je skupni grob bojevnikov, in ko je bila jama zasuta, nagovoril je Koniáš narod, potrjujoč ga v veri.

Vaščani pa so navrhovabili gomilo, ki odslej kaže skupni grob prijateljev in sovražnikov, ter se razšli. Nekoliko vojakov, ki so ostali tukaj, odšlo je v grad, odkoder so ranjene Francoze, kadar bi si opomogli, nameravali spraviti v avstrijski tabor.

Tisti popoldan podal se je Krištof čez dolgo časa prvič zopet h koči. Ni mogel premagati hrepenenja po Jitki, katero je dobil v vrtu za kočo.

Deklica je bila veselo iznenadejana. Svojega veselja ni prikrivala. Tudi ona je vedno hrepenela po njem. Prisrčno ga je vsprejela ter ga povabila, naj sede na klop, kar je mladeniča zelo oveselilo. Dolgo časa sta se razgovarjala, konečno pa je Krištof deklico prijel za roko ter dejal:

„Kakó sem srečen, da Vas zopet vidim, da se morem z vami tolažiti. Jitka, vi ste vzbudili v srci mojem čuvstvo, ki je nam vsaja Bog, ljubezen.“

Jitka zarudí kakor roža ter šepetá:

„Ne pozabite, gospod vitez, da sem le preprosto deklè.“

„Jaz ne poznam razločka mej ljudmi, slehernega človeka čislam po njegovem značaji, po tem, kakeršen je v resnici . . . Kaj družega loči ljudi mej seboj? — Vi ste vzbudili v mojem srci ljubezen, in čutil sem se srečnega: prvič sem spoznal življenje v vsi krasoti njegovi. A sedaj vas prosim, goreče vas prosim, vračajte mi mojo ljubezen.“

Močno so se dvigale devojki prsi, srce ji je bilo napolnjeno s slastjo; molčé, a goreče pogledala je za hip mladeniču v oči, potem pa se ji je povsila glava, kakor pod težo veselja in na zadnje počivala je na njegovih prsih.

Ljubim te — ljubim“, šepetala je goreče.

Strastno pritisnil si jo je Krištof na srce. In hči potomca češkega pregnanca čutila se je blaženo v naročji potomca Španjca, ki je svoje dni njene prednike preganjal, ker neso hoteli zatajiti svoje vere.

Ljubezen je tu zopet pokazala vsemogočnost svojo. —

Dobran pride na vrt ter ugleda Jitko Krištofu v naročji.

To ga ni osupnilo. Obraz mu ni potemnel in nekaj trenotij je stal nepremično, motreč Jitko in Krištofa.

Z veseljem? Ali z žalostjo? Kdo bi to uganil? Naposled sta ga opazila.

Dobran, hoteč pomiriti njiju zadrego, pa je rekel:

„Gospod vitez, o da bi le svet jedenkrat prišel do tega, da bi v ljubezni združil vsa nasprotstva in razpore, ki ga doslej uničujejo.“

„Da je to v moji moči,“ odgovori Krištof, ki se je bil mej tem umiril, „zgodilo bi se tako. — A dobro, da ste prišli; nimam uzroka, da bi tajil svoje početje, ali sramoval se ga; prosim Vas Jitkine roke.“

„Ni mi bila tajna ljubezen Vaša do Jitke niti njena za Vas; toda gospod vitez, deli nas globok prepad.“

„Zakaj?“ seže mu Krištof v besedo.

„Tako je v resnici“, ponavlja Dobran.

„Razjasnite mi torej, kakšna je ta ovira?“

„Gospod vitez, storil bodem to, počakajte trenotek.“

Dobran odide po teh besedah v kočo, kamor je bila Jitka že malo prej odšla.

Čez kratek čas se vrne. V roki je držal sešitek papirjev, ki so vidno v teku časa porumeneli.

Krištofu se je bila vzbudila silna radovednost.

„Nisem vam tajil svojega rodu,“ prične Dobran; „zvedite sedaj tudi ostalo. — Te zapiske pisala je roka mojega deda v poljskem mestu Lešni. Evo, kaj je zapisal šestnajsti dan meseca septembra leta šestnajststo jednoindvajsetega.“

Krištof s čudenjem pričakuje pojasnila.

Dobran pa prične čitati:

„Nekaj časa po groznem usmrtenji milega očeta mojega in drugih panov čeških na trgu Starega mesta Praškega prečital mi je v trdnjavi naši komisar Praškega sodnega tribunala to-le razsodbo: da moram z vso svojo rodbino v tridesetih dneh ostaviti češko zemljo in pod izgubo življenja ne več se vrniti, kakor tudi nihče izmej potomcev mojih. Potem pa mi je ta komisar, kateri je bil zajedna načelnik tisoču cesarskih arkebuzirov, še

povedal, da bodem pomiloščen, ako odprisežem utrakvizmu; jaz pa sem odrekel, ker nisem hotel zatajiti vere svojih očetov in vzbuditi jeze božje. Na to je komisar odšel ter še rekel, da mi bode še žal ta trdovratnost. — Čez trideset dnij pa je komisar zopet prišel k meni, v imenu cesarjevem mene, ves rod in potomce moje za večne čase pregnal iz dežele ter ukazal svojim biričem, takoj izgnati nas iz grada ter siloma ravnati z nami. Potomcem v spomin napisal sem ime tega komisarja . . .“

Dobran preneha čitati — za trenutje nastane mučna tišina.

„Le dalje čitajte,“ pravi Krištof čez nekaj časa.

Dobran čita :

„Bil je to kruti Španjol, kateri je s Huerto zlega spomina uganjal vsakovrstne grozovitosti; pravo njegovo ime je bilo : don Christoforo caballero de los Olivos . . .“

Krištof je povetil glavo in molčal. Stoprav čez delj časa vzdihnil je: „O Bog, zakaj še na potomcih kaznuješ grehe očetov!“

Obrnivši se k Dobranu, pristavi to z zamolklim glasom: „To je bil moj praded.“

„Žalibog, gospod vitez, da je bil,“ pritrdi Dobran.

„A zakaj pravite ž a l i b o g? Zakaj ste izrekli to besedo? Bi li bilo pravično, čez več sto let grehe prednikov nakladati na moje rame? Sem li jaz odgovoren za njih početje? To so trpke besede iz ust moža, ki si je želel, da bi se vsa nasprotstva ljudska spajala v ljubezni.“

Tako je govoril Krištof. Njegova beseda je bila očitajoča in ne brez učinka. Zadela je Dobrana. Braneč se je dejal:

„Spomini na grozno trpljenje mojih prednikov so se znova vzbudili v meni, gospod vitez.“

„A jaz Vam ne dajem pravice za tako trpka očitanja tem menj, ker Vam ni tajno, da moja vest ne odobrava početja mojega prednika, katerega nikakor ne morem popraviti.“

Dobran je hotel odgovoriti, a zabranil mu je to obupni krik nekoliko ljudij, ki so prepadeni in prestrašeni pribežali h koči. Zajedna začulo se je v daljavi nekoliko strellov.

Dobran in Krištof hitita gledat, kaj se je zgodilo.

Jedva sta bila pred kočo, odkoder je bil razgled po okolici, ugledata Koniaša, obkoljenega od tolpe ljudij, in mahajočega z rokama po zraku. Čula sta, kako je klical:

„O groza, groza! Bog kaznuje Sodomo in Gomo za njih grehe. Glejte vojsko tam, grešniki! Glejte, kako gredo proti gradu!“

„Vojaki v grad?“ ponavljata z jednim glasom Dobran in Krištof, kateri vpraša Koniaša, stopivši k njemu:

„Kje je moja mati, kje sestra?“ To je izgovoril v velikem strahu, kajti on in Dobran sta sedaj že dobro videla francosko četo, idočo po cesti proti gradu.

Koniaš, o čigar trdem značaji so se doslej razbijala vsa prizadevanja njegova, vsklikne strastno:

„Ti si tukaj? O zaslepljenec, glej, kako Gospod kaznuje tvoj dom, ker si ga zatajil!“

In pokazal je na francosko četo.

Krištof obrne se od Koniaša; nedostajalo mu je potrpljenja, da bi poslušal proklinjanje njegovo.

Sedaj opazi Dobran, da prihaja gospa Poliksena v spremstvu nekaterih žensk sèm od grada.

Izprehajala se je baš poleg grada, ki se je prikazala četa Francozov na cesti proti gradu.

Domov se ni mogla več vrniti. Hitela je torej proti koči, ker je videla, da tam že nekaj družih ljudij išče zavetja.

Krištof pohití materi nasproti.

„Vi ste tukaj, gospod? — In sedaj, ko se vaša sestra nahaja v največji nevarnosti?“

S tem očitkom ogovorila je gospa Poliksena svojega sina.

„Izabela je tedaj v gradu? A kdo se je mogel nadejati te nesreče, draga mati?“

Gospa Poliksena toži zvijajoč z rokama:|

„Ubogo dete! V plen bode surovim vojakom! . . . O Bog, ti me prehudo izkušaš!“

Padla je na kolena, dvignila roki k nebu ter prosila tugovaje:

„Usmiljeni Bog, in ti, mati milosti polna, tukaj, v prahu se ponižujem, vspomni se, pošlji angelja varuha otroku mojemu . . . čuvaj ga!“

Preplašeni ljudje obstopili so ubogo gospó ter jo tolažili.

Jitka je že delj časa gledala gospo Polikseno, koje žalost jej je segala v srce. V duši porodila se jej je neka misel. Spomnila se je, da je ranjeni Francoz, ki se nahaja v koči, višji častnik, njen oče nazival ga je podpolkovnika.

„Ta bi utegnil pomagati!“ dejala je sama pri sebi ter naglo odšla v kočo.

Kmalu na to se vrne, a ne sama; ob njeno roko opiral se je francoski častnik.

Vsi navzoči se nemalo začudijo, posebno Krištof si ne more razjasniti tega prizora.

Jitka je prosila častnika v nemškem jeziku, nadaljujoč razgovor, začet v koči.

„Zaklinjam vas, gospod, z vsem, kar Vam je na svetu najdražjega, rešite to deklico. Vas bodo gotovo ubogali . . . njena usoda je v Vaših rokah. Pogledjte gospo, ki tu kleči: to je njena mati. Boji se za svoje dete . . . straha gine. Storite teh par korakov in zapovejte vojakom, naj se umaknejo. Iz srca rada vas podpiram v hoji. Bodite plemeniti.“

„Res je, krasna deva,“ odgovori častnik, „to so moji vojaki, poznam jih po obleki . . . Dolžan sem vam hvaležnosti, povrnem vam, kar ste včeraj storili zame. Rekel jim bodem, naj se umaknejo. Idiva!“

In od Jitke podpiran odšel je častnik proti cesti, kjer se je francoska četa pomikala proti gradu.

„Umejem te, dobro dete,“ šepetal je Dobran, mirno gledajoč za njima.

Krištof pa je stopil k Dobranu ter ga vprašal, kaj pomeni vse to.

„Gospod vitez, Francozi bodo gradu prizanesli, to upam za trdno,“ odgovori Dobran.

Kar prične govoriti Koniáš, ki je doslej čudeč se gledal za Jitko in častnikom :

„To je bil francoski častnik ! In iz koč je prišel?“

Gospa Poliksena, dasiravno jo je lomil strah, ustane in kažoč za Jitko pravi Krištofu :

„Glej, tvoja ljubica !“

Krištof skloni glavo.

Mej tem se je bil častnik, spremljan od Jitke, približal francoski četi.

Vojaki so ga takoj spoznali ter ga obkolili. Kmalu na to oglasi se trobenta. To je bilo znamenje, da se umaknejo.

Četa je obstala. Vsi so radostno vsprejeli svojega vodnika. Povedali so mu, kar so zvedeli od oglednikov, da so ga namreč našli mej ranjenci ter odvedli v grad kot ujetnika. Načelnik četi je bil že sklenil grad vzeti ter ga osvoboditi.

„Umikajo se!“ vsklikne gospa Poliksena iznenadjena.

Kar izpregovori Koniáš:

„Milostiva gospa, vse to se mi jako čudno zdi. Kaj je ta častnik delal v koči?“

In pristopivši h gospe Polikseni se je na tihem razgovarjal ž njo. Živo pritrjujoč mu odgovorila je naposled gospa Poliksena:

„Vaše domnevanje se je potrdilo, čestiti oče; ta mož je zvezan s sovražniki milostive naše cesarice.“

Mej tem se je vračala Jitka; nekaj korakov za njo stopal je francoski podpolkovnik, spremljan od nekaterih častnikov, ki so ga sedaj podpirali v hoji.

Prišli so na mesto, kjer so čakali še vsi, ki so bili od kraja tukaj.

Zahvalivši se častniku pohiti Jitka k Dobranu ter ga vpraša:

„Ste li zadovoljni z mojim dejanjem, dragi oče?“

„Sem, milo dete.“

Jitki se lice radosti zažarí.

Gospa, Poliksena je uvidela, da ne more drugače, da se tudi ona zahvali častniku; on pa ponosno zavrne zahvalo rekoč:

„Gospa nemate uzroka zahvaljevati se — ne poznam vas. Kar sem storil, zgodilo se je v zahvalo tej deklici; gospa, njej se zahvalite.“

Krištof, kateremu je bil Dobran mej tem pojasnil, kako je častnik prišel v kočo, pravi materi:

„Draga mati, klicala si Boga, naj pošlje na pomoč angelja varuha . . . to je tisti angelj, ki je pomagal, ko se ti je človeška pomoč zdela nemogoča.“

In pokazal je na Jitko, ki je skromno stopila v stran.

Gospa Poliksena se ošabno vskloni, ponosno pomeri sina z očmi in preko rame pogledavši, pravi Jitki s preširnim glasom :

„Tej ženski naj bi bila dolžna zahvalo? Ne vem, zakaj! Morebiti zato, ker je spremljevala tega gospoda, s katerim je, kakor kaže, v jako zaupni zvezi? Kar je storila, bila je njena dolžnost do milostive gospôde, ki jo trpi na svojih tleh, in zahvaljevati se za izpolnjeno dolžno, ni moja navada.“

Koniašu pa pravi :

„Čestiti oče, žene me želja, da objamem svoje dete . . . Hitimo v grad.“ In ne ozrši se, odšla je spremljana od Koniaša.

Vsi svedoki tega dogodka bili so iznenadeni v dnu duše.

Gospa Poliksena je znova pokazala ošabnost svojo in sicer na grd način. Namesto hvaležnosti, katero je bila brez ugovora dolžna Jitki, je ubogo deklico boleстно razžalila.

A Jitka je pretrpela to razžalitev ter rekla mirno :

„Milostiva gospa je imela prav: to je bila moja dolžnost.“

A teh besed gospa Poliksena ni več slišala. Bila je že odšla.

Ljudje, ki so bili vse videli in slišali, razhajali so se, strogo obsojujoč ošabno gospo.

Dobran, Jitka in Krištof ostali so sami.

„O mati, kako moreš biti tako brezčutna!“ tugoval je Krištof. „Jitka, odpustite moji materi, jaz sam Vas prosim tega, in vsprejmite najpristržnejšo zahvalo za to plemenito delo.“

„Ne vem, kaj bi imela odpuščati milostivi gospe!“ odgovori devojka odkrito.

„Surovo je razžalila plemenito Vaše srce.“

„O nikakor ne,“ ugovarja Jitka; „milostiva gospa je res dobro sodila: to je bila moja dolžnost.“

„Jitka, zakaj mi srce žalite s takimi besedami . . .“

Krištof bi bil še dalje govoril, a bližal se je francoski podpolkovnik, ki se je bil doslej malo v strani razgovarjal s častniki.

„Odhajam,“ nagovoril je Dobrana, „s svojim polkom moram dalje. Zahvaljujem se Vam dobri

mož, za uslugo, katero ste mi tako plemenito izkazali, dasiravno sem sovražnik; zahvaljujem se Vam iz vsega srca. Ako se kedaj vrnem v svojo domovino, na krasno Francosko, pripovedoval bodem, da je na češki zemlji našel plemenito srce od vojskine usode zadét vojak.“

Stisnil je Dobranu roko, globoko se priklonil pred Jitko ter odšel v spremstvu svojih častnikov.

„Bog nas še dalje varuj vojskinjh nadlog!“ vzdihne Dobran, ko so se Francozi na trobentin klic pričeli udaljevati.

Čez nekaj časa izpregovori Krištof, ko je bil že sam z Dobranom:

„Ne pozabite, prosim, odločiti se na mojo prošnjo za Jitčino roko.“

„Gospod vitez, jedva trenotek je minil, ko ste se uverili, kako mati vaša sodi o Jitki.“

„Jaz sem samostojen, jedini gospod svojemu početju, nikomur odgovoren,“ veli Krištof.

„Res, da ste. Toda če bi proti volji materini svojo namero brez ozira izvedli, prišla bi njena kletev na Vašo glavo. In materina kletev, gospod vitez . . .“

„Resnico govorite, žalibog resnico . . . A kaj mi je poslej početi? . . . Jitko ljubim, naj li ljubezen zamorim v srci svojem? . . .“

„Gospod vitez, pustite, naj čas odloči v tej zadevi. Čakajte, kaj prinese bodočnost. Mogoče, da je že bliže srečna izpremembra, nego si mislimo — mogoče, da še daleč. Tem sijajnejša pa bode izkušnja, katero boste prestali.“

„Bog vé, vaš svèt je dober; vsprejemem ga.“

„Ne zgrešite prave poti, gospod vitez“, pristavi Dobran, in na to se razideta.

VI.

Da bi se laglje mogla braniti proti sovražnikom, od več strani zgrnivšim se, sklenila je cesarica Marija Terezija meseca junija 1742 mir s pruskim kraljem Friderikom Vélikim, kateri se je ž njeno stisko prekanjeno okoriščal. In posrečilo se mu je. Cena miru bila je velika, in morala jo je plačati — češka krona z grofovino Kladsko in z velikim delom Šlezke!

Vojna z Bavarci in Francozi pa se je ne-

prestano vlekla in sreča se je neodločno nagibala sedaj na to, sedaj na óno stran.

Stoprav meseca avgusta 1742 je bil prachenski okraj popolnoma prost sovražne vojske, katera je bila odšla proti Pragi in v druge češke kraje.

Gospôska kakor tudi okrajna oblastva so takoj zopet jela razvijati svojo od vojne razrušeno moč nad podložniki in na novo utrjevati organizacijo, dasiravno doslej še ni bilo gotovo, se li sovražnik zopet ne vrne v te kraje.

Ta čas se je naposled gospé Polikseni in Koniášu zdel ugoden za izvršitev skupnega naklepa, da bi s pomočjo glavarja prachenskega okraja, gospoda z Gamsenberka, znebila se Dobrana.

Za uzrok hoteli so navesti i lastno njegovo priznanje, da je potomec protestantovskega rodú, na večne čase pregnanega, i dogodek s francoskim podpolkovnikom, kateremu je Koniáš dajal veliko važnost, trdeč, da je dokaz zveze s sovražniki, katerim je baje Dobran služil. Kajti, ako bi temu ne bilo tako, bi bil gotovo častnika izdal avstrijskim vojakom, kateri so se, kakor je dobro vedel, nahajali v gradu; zraven bi tudi častnik ne bil uslišal

želje njegove hčere ter ustavil čete, idoče proti gradu.

Tako je poudarjal Koniáš.

Posvetovavši se naposled z gospó Polikseno podal se je meseca avgusta v Pisek, da bi pregovoril glavarja za postopanje proti Dobranu, o katerem mu je bila že gospa sama podala vestí.

Gospod z Gamsenberka, strog katoličan, kakor v tistem časi drugače niti biti ni moglo, poleg tega skrben čuvár zakonov, neprijatelj novotarij in človek strogo vladnega mišljenja, ni se mogel načuditi smelosti potomca čeških protestantov; a v njem tudi ni mogel videti upornika, nevarnega državnemu redu, proti kateremu treba strogo postopati. A nemalo važen, dà, odločilen zdel se mu je dogodek s francoskim podpolkovnikom, kateri mu je bil Koniáš po svoji navadi opisal.

Ni torej dolgo promišljeval ter se odločil v tej zadevi storiti svojo dolžnost.

In tako nahajamo glavarja okraja prachenskega nekega dné proti koncu meseca avgusta v sobi gospé Poliksene v gradu. Prišel je v spremstvu uradnika in nekoliko beričev, da bi preiskal

vse, kar bi utegnilo biti v zvezi s tako sumnjivo osobo. Razven njega bila je v sobi gospa Poliksena in neumorni Koniáš.

Posvetovali so se, kaj bi počeli.

Brez slutnje, da bi se utegnilo kaj snovati proti Dobranu, mudil se je Krištof v koči njegovi, kamor je sedaj zopet češče zahajal. A ožrši se na posled skozi okno, bil je jako osupel, kajti ugledal je glavarja okraja prachenskega, katerega je dobro poznal, dohajajočega v spremstvu Koniáša, uradnika in treh beričev. Naglo je ustal.

Dobran, kateri ni prezrl vzrujanosti mladega moža, je tudi pogledal skozi okno, a videl ni ničesar. A tisti hip so se odprla vrata in v stanico je ustopil gospod z Gamsenberka, katerega Dobran ni poznal, a ga je po njegovi vnanjosti takoj imel za uradno osobo. Za glavarjem ustopili so njega spremljevalci.

Krištof se je ves tresel; slutil je vzrok temu pohodu.

„Vaše ime?“ vprašal je glavar Dobrana brez vsakeršnega uvoda, niti ožrši se na Krištofa.

Zajedna je uradnik papirje razgrnil po mizi ter se pripravljaj k pisanju.

„S kako pravico bi radi vedeli moje ime?“ pravi Dobran mirno namesto odgovora.

„Vprašam Vas s pravico kraljevskega glavarja okraja prachenskega,“ odvrne gospod z Gamsenberka važno in strogo ter ponoví vprašanje.

„Dobrana me imenujejo že od mladih nog,“ bil je odgovor.

„A vaše pravo ime?“ vpraša glavar. Besedi „pravo ime“ izgovoril je s posebnim naglasom.

„Jurij Kochan s Prachova,“ odgovori Dobran.

Koniáš se strese ter razvname:

„O, torej se nesem motil! Grad gospé Poliksene de los Olivos bila je nekda j last tistega krivoverca, tistega izdajalca . . .“

„Moža poštenega, Valentina Kochana s Prachova, mojstra svobodnih umetnostij, svoje dni pisarja Novega mesta Praškega“, seže Dobran Koniášu v besedo. „Moža, kateri . . .“

„Kateri,“ vzruja se Koniáš, „je kot upornik,

sramotno svoje življenje končal na morišči pod roko rabeljnovu.“

„Kateri je kot častitljiv mož za svobodo domovine in vere dal življenje svoje,“ odvrne Dobran važno.

Koniáš bi se bil znova razvnel, da ni glavar pričel govoriti:

„Potomec rodu na večne čase pregnanega. Kako ste se mogli drzniti, vrniti se v to deželo?“

„Nesem se nadejal, da bi osveta mogla trajati stoletja“, odgovori Dobran.

„Pravičnost,“ pravi resno glavar, katerega je mirno in važno vedenje Dobranovo skoro jezilo.

In stavil je vprašanje, tikajoče se francoskega častnika.

Krištof in Dobran sta sedaj izprevidela, da je denašnji pohod glavarjev nasledek ovadbe. Nista več dvojila, da je vse to prouzročil Koniáš.

Dobran je brez vsega prikrivanja opisal, kako je Francoz prišel v hišo, in glavar je na to ukazal, naj uradnik z biriči preišče stanovanje.

Dobran je uvidel, da bi bilo zaman, upirati se temu povelju, zato je sam dal uradniku zveženj ključev.

V veliki skrinji dobili so nekoliko knjig, katerih se je Koniáš takoj polastil. Jedva je prečital naslove, že jih je s strastno gorečnostjo proglasil za krivoverske.

Kar Jitka, ki je bila doslej mirna, skoči h Koniášu ter mu iztrga jedno izmej knjig kličeč:

„Te knjige ne dobiš, menih! Iz te knjige učila sem se materine besede; vse, vse pograbi, menih, samo te knjige mi ne vzemi!“

„Blazna krivoverka!“ zasikal je Koniáš nanjo.

„Vzemite jej s silo knjigo!“ ukaže glavar.

„Sile ni treba, kraljevi glavar“, pravi Dobran ter namigne Jitki: „Daj jim knjigo.“

Jitka uboga.

Konečno so vse pregledali in razven knjig ničesa sumnjivega našli.

Izpovedi Dobranove so zapisali, najdene knjige, katere je Koniáš s privoljenjem glavarjevim dal znesti pred kočo, imele so biti sežgane na grmadi. In glavar je rekel Dobranu: „A sedaj poslušajte mojo razsodbo.“

„Aj, to je nagla sodba!“ opomni Dobran. „Znan mi je deželni red v tem kraljestvu in dvojim, da

bi bil kraljevi glavar na tem mestu upravičen sodnik.“

„V teh nevarnih časih sem tudi sodnik. Vlada je spoznala za dobro, izročiti mi naj obširnejše polnomočje, katero morem rabiti po svoji volji.“

Dobran ničesar ne odgovori.

Glavar pa je govoril dalje.

Ponovil je najprej vse, česar se dolži Dobran, nazadnje pa je vsled svoje službe odločil, da mora v petih dneh ostaviti tla kraljestva češkega. Da bi se v resnici tako zgodilo, za to so imeli skrbeti biriči, katerim je naložil, naj Dobrana in Jitko spremijo do meje kraljestva.

„Ako pa se vrneta, zapadeta najstrožjim kaznim.“

„In sedaj, čestiti oče“, obrne se glavar h Koniášu, „damo zažgati te knjige, kajti vse, kar jih je tu, zapisane so v kazalu prepovedanih.“

Na to je glavar šel iz stanice; za njim so odšli njegovi ljudje in Koniáš.

„Pregnani!“ zastoče Krištof.

„Dà, od tod pojdemo,“ pravi Dobran mirno, kot po navadi. „Bog odpusti tistim, ki so to prouzročili.“

„Se Vam li zdi, kdo bi to bil?“ vpraša Krištof.
 „Vsekako.“

„Moja mati?“ vpraša zopet mladenič.

„Mislim, da ne; a sodim, da je ravnala po navodu Koniáševem,“ odgovori Dobran.

Še le sedaj je razodel Krištof, da sta njiju razgovor v gradu takrat poslušala mati in Koniáš.

In Dobranu je bilo mahoma vse jasno.

Na to je dal Koniáš vpričo gospoda z Gamsenberka poleg koče naložiti grmado, da bi sežgal knjige.

Visoko je plapolal plamen, ko so stopili iz koče Dobran, Krištof in Jitka. Koniáš je baš prvo knjigo vrgel v plamen

„Gorite, dela duha krivoverskega,“ govoril je, „vi dela samega antikrista.“

A ko je naposled zagnal v plamen tudi tisto knjigo, katero mu je bila prej Jitka v koči iztrgala iz rok, priskočila je deva znova, in poskusila jo je še jedenkrat obraniti, a zopet zaman. Knjige se je bil že prijel plamen.

In tako so bili uničeni spisi, v katere so razsvetljeni možje položili misli svoje v proslavo svojega veka in naroda.

Grmada je pogorela, ogenj je končal uničujoče delo svoje.

Žalostno sta gledala Dobran in Jitka v kup pepela, v katerem je tu in tam še tlela iskra, da bi nazadnje ugasnila.

Glavar zopet izpregovori:

„Čez pet dnij, počenši z denašnjim dnem, ostavite ta kraj. Ti možje,“ pokaže na biriče, „ostanejo mej tem tukaj in Vas spremijo do mej dežele bavorske.“

Obrne se ter odide s Koniášem; samo biriči so ostali.

„Kam se boste obrnili?“ vpraša Krištof Dobrana.

„V Lužico, v Herrnhute, kjer je grof s Zinzendorfa, imeniten in plemenit mož, pripravil zavetje potomcem čeških in moravskih bratov. Nekateri izmej starejših tam bivajočih so moji prijatelji, znani mi še s Poljskega, z Lešna, odkoder sem se bil vrnil na Češko. Tja bodeva krenila in v sredi rodni bratov, v tistem občestvu Ochranovskem našla bodeva mir; to je mesto, kjer vlada duh prave pobožnosti in plemenite nravi.“

Dobran po teh besedah pogleda Jitko, kateri so solze zalile oči.

Z žalostjo premišljevala je deklica, da mora ostaviti mili kraj, da morda nikdar več ne bode videla Krištofa, katerega tako goreče ljubi.

Dobran je dobro vedel, kaka bolestna čuvstva prevevajo srce deve in srce mladeničevo.

„Draga Jitka,“ izpregovori Krištof, „Vaša ljubezen je vsikdar v mojem srci hranila nadejo v srečno bodočnost . . . sedaj se morava ločiti. Kruta usoda trga naju vsaksebi. A jedno prošnjo imam do Vas. Obljubite mi, da mi tudi v tujini ohranite svoje srce, kakor Vam i jaz to obljubujem . . .“

Jitka povesi oči.

Dobran jo vpraša nežno:

„No, kak odgovor bode dalo tvoje srce?“

„Obljubujem,“ šepne deklica in Krištof jo pritisne k sebi ter jo gorko poljubi na čelo. Na to pa naglo odide.

Mračilo se je.

V gradu je bilo mej tem bolj živo nego li navadno. Glavar z Gamsenberka mudil se je delj nego je bil sklenil. Pozno na večer ni hotel na-

stopiti poti proti Pisku in zato je ostal v gradu. Večerjali so skupno. Gospa Poliksena in Koniáš nesta tajila veselja nad pregнанjem Dobrana. Veselila se je sosebnó gospa Poliksena, da Krištof pozabi Jitke, in ker ga ne bode — kakor se je izrazila — zapeljeval Dobran, da se odvadi svoje-glavnosti.

S tem razgledom ujemalala se je tudi misel gospoda Gamsenberka, kateri je kot stari prijatelj rodbine vse vedel. Mogoče, da je njegova strogost pri obsodbi Dobrana imela še drug uzrok. Glavar je — namreč upal, da bode njegova hči jedenkrat gospa v gradu.

Ko se je Krištof vrnil in sédel za mizo, razgovarjali so se samo še o vsakdanjih rečeh; po deveti uri pa se je družba razšla.

Drugi dan za rana odšel je Gamsenberg proti Pisku in tudi Koniáš je ostavil grad zelo vesel, da je konečno zvršil svoje naklepe.

* *
*

Prišel je peti dan.

Zjutraj zgodaj, ko je vshajajoče solnce po-

krajino razsvetljevalo s prvimi žarki, stopil je iz kočee Dobran z Jitko. Biriči so ja spremljevali.

S praznima rokama je odhajal; vse, kar je imel pri hiši, je razdal.

Nedaleč od kočee pride jim nasproti Krištof.

„Žalosten ostavljam to drago zemljo,“ izpregovoril je Dobran, „in pretresa me velika izprememba, ki se je tu dogodila. Bridko je govoriti o tem. Praga, kjer sem se bil ustavil na svoji poti v ta kraj, zdi se mi pogreznena v poslednje spanje. Izginilo je junaško meščanstvo in ponosno dijaštvo, češkega plemstva ni več, katero je bilo vsikdar verni čuvar deželnih svoboščin. In napis na svetovalnici Starega mesta Praškega: „Praga, caput regni“ žalostno govori: kjer je slaba glava, tam so medli tudi udje. In to so potomci naroda, ki se je svoje dni zmagovito protivil malone celi Evropi!“

Po kratkem prenehljeju nadaljuje Dobran:

„A ne verjamem, da bi ta narod izmrl. Ni več daleč doba, ko se bode razkadir ta mrak. Prišli bodo zopet možje, kateri bodo s plamenečim mečem pravice neovrgljivo pripovedovali prednikov slavno minolost, ki bodo visoko dvignili

imena mož, katere sedaj proklinjajo. Narod pa se vzbudi iz spanja, oživi, poprime se dela v povišanje svoje . . . in večno pravični Gospod bode blagoslovil njih trud.“

Te besede je govoril Dobran naudušeno kakor s preroškim duhom.

Prišli so na višino, odkoder je bil krasen razgled po okolici.

Tukaj se je Krištof hotel ločiti od pregnancy. Obstanejo torej.

„Upam, da se bomo skoro zopet videli,“ izpregovori mladenič; „mej tem pa vaju zapuščam, draga prijatelja.“

Objel je Dobrana, objel Jitko ter jo iskreno uveraval o ljubezni in zvestobi svoji.

Dobranu so solze zalile oči.

„Le naglo, da pojdemo naprej“, pravijo biriči s surovim glasom.

„Torej z Bogom, gospod vitez . . . mož plemeniti . . . Z Bogom, dragi kraji — na veke!“

„Videli se bomo zopet,“ ponavlja Krištof, poslednjič objame Dobrana in Jitko, potem z naglimi koraki odide po cesti proti gradu.

Oče in hči počasi stopata z višine v dolino. Še jedenkrat se ozreta v sivi grad, okrog katerega se je vila rečica kakor srebern trak, in to je bil poslednji pogled na stan prednikov. Storila sta še par korakov, in že nesta več videla gradu; izginil jima je izpred očíj za hribom.

In kakor svoje dni sin nesrečnega Valentina Kochana s Prachova, tako je sedaj poslednji potomec njegov, Jurij Kochan s Prachova, po isti cesti pregnan odhajal v tujino.

Zamišljen vrnil se je Krištof v grad.

VII.

Pokoj in zložnost naselila sta se v gradu po odhodu Dobrana, o katerem se sploh ni več govorilo.

Krištof baval se je poleg oskrbovanja svojih posestev s študijami, sestra njegova Izabela pa se je pripravljala, da ustopi v samostan.

To deklico veselilo je le čitanje legend in življenja svetnikov, in jedina nje želja je bilo, da bi bila njim jednaka. Njen sklep, da pojde v samostan, utrjeval je Koniáš o vsaki ugodni priliki,

gospa Poliksena temu ni ugovorjala, dasi jo je večkrat obšla skrb, da se jej bode tožilo po hčeri.

Izabela pa se je kot otrok veselila življenja samostanskega.

Krištof ni odobral tega koraka, a očitno ni mogel ugovarjati, da bi ne prouzročil novih razporov.

In tako se je zgodilo, da se je neki dan Izabela poslovila od brata ter spremljana od matere odšla v Prago, kjer je ustopila v samostan Klarisinj pri sv. Frančišku, sploh imenovan pri sv. Neži.

Njena želja se je torej uresničila.

Gospa Poliksena se je z veliko žalostjo ločila od hčere, potem pa se je vrnila v grad. A kmalu je spoznala, kaj je izgubila. Pogrešala je hčere, tožilo se jej je po njej. Srce materino se je oglasilo ter se ni dalo lahko upokojiti. Zaman si je ponavljala, da je njena hči srečna. Kako otročja sreča je to, ako ne more mati ž njo zajedna biti srečna!

Gospa Poliksena se je pričela kesati, da je privolila v ta korak. Čutila je, da je njena hči zanjo skoro toliko kot mrtva. To jo je žalostilo, mučilo.

Krištof je vse to spoznal ter čestokrat tolažil mater. —

Prišla je zopet zima.

Na izhod ni bilo mogoče misliti; nastali so dolgočasni dnovi.

Brezdelno življenje bilo je Krištofu zoperno. Že dolgo baval se je z mislijo, da bi se podal na potovanje po Evropi ter z lastnimi očmi spoznaval svet. Zima mu je to sicer branila, a prihodnjo vspomlad nameraval je izvesti ta sklep, seveda le takrat, če bi do tistega časa vojna bila končana; kajti drugače bi ne mogel ostaviti matere same v gradu v tako nevarnih časih.

Sedaj pa je v samoti bival svoje dni.

* *

Marija Terezija iznebila se je v kralji pruskem močnega sovražnika ter ukazala z združenimi močmi udariti na Bavarce in Francoze.

Vsled požrtvovalnosti vseh narodov nabralo se je znatno število vojakov. Sreča je bila zbranim Avstrijcem mila; vojska avstrijska prodirala je zmagovito, kajti kmalu bili so se že na bavarskih tleh.

V tem času — bilo je jeseni leta 1742. — potoval je baš Dobran z Jitko po Bavarskem proti severu; sklenila sta namreč iti na Saksonsko.

Nekega večera prišla sta v bavarsko vas ob cesti iz Broda v Švandorf; tu sta hotela prenočiti. Utrujena od pota podala sta se takoj počivat. Okrog desete ure pa ja vzbudi silno kričanje in divji hrup, ki se je razlegal po vasi.

Dobran ustane, da bi se uveril, kaj se godi. Stopi v veliko sobo, kjer dobi tolpo ljudij v največjem strahu. Takoj je zvedel, kaj je temu vzrok.

V vas je nenadno pridrla četa bavarskih vojakov, naglo umikajoč se pred Avstrijci, ter se hotela tukaj sovražniku postaviti v bran in čakati pomoči.

Vaščani so takoj izprevideli, da bode vse njih imetje vojski plen.

Jeli so si iskati skrivališč, sosebno žene in otroci poskrili so se v kletí. Drugi so hoteli ostaviti vas, a bilo je že prepozno.

Avstrijci so od dveh stranij udarili na vas ter naglo prodirali. Strel je zagrmel po zraku.

Nastal je požar.

S slamo krita poslopja in skednji, polni pridelkov, dajali so obilne brane ognju katerega je hud veter razpihaval na vse strani.

Bil je to žalosten pogled.

Ljudje so prestrašeni in v smrtnih težavah skušali zbežati iz vasi v tisto stran, katere vojska še ni posedla; njim se je pridružil tudi Dobran z Jitko.

A beg nikakor ni bil varen, kajti nekaj krogel priletelo je noter do sem in marsikdo, ki je v begu iskal rešitve, zvalil se je mrtev, nedolžna žrtev vojne.

Jitka se je skrbno držala Dobrana. Šla sta za vaščani, ki so okolico dobro poznali ter zato najbolje mogli vedeti, kje se pride na široko polje.

Mej tem je streljanje nastalo še pogostneje, bojni hrum priganjal je bežeče še v hritrejši beg... Zavili so okrog nekaterih poslopij ter prišli na vrt, odkoder je bilo do polja le še nekaj korakov.

Kar začuti Dobran, da ga je potegnila za sabo Jitkina roka, za katero jo je držal, in predno je mogel razvideti uzrok, zgrudila so je deklica, z zamolklim glasom zakričavši: „Ranjena sem...“

Njen tresoči se glas presunil je kot meč Dobranovo srce. A ubogi oče tudi sedaj ni izgubil zavednosti; vzel je Jitko v naročje ter jo nesel naprej. Obupnost dala mu je silno moč.

Tisti, ki so speli naprej, podrli so slabi vrtni plot in pot na prosto polje je bila odprta.

Slednjič je nek dober mož, videč Dobrana, ki je pod svojim bremenom že pričel omagovati, pomagal mu dalje nesti ubogo deklico. Sedaj še neso bili na tako varnem mestu, da bi mogli preiskati, kje je ranjena. Še le čez delj časa prenehali so bežati. Bili so na prostem polji.

Položila sta Jitko na tla. Uboga deklica je bila bleda ter je tožila o hudih bolečinah. Krogla jo je zadela v levo ramo ter težko ranila kost. Rana njenemu življenju ni bila nevarna, a delala ji je grozne bolečine.

Čudo, da siromak Dobran ni obupal, videč tako trpeti svoje dete, katero je bilo jedina sreča njegova.

A kako naj jej sedaj preskrbi hladila in pomoči!

Bili so na širnem polji in skoro v temi, kajti mesec se je le časih pokazal izza oblakov, ter za trenutje slabo razvetlil pokrajino.

Možu, ki je bil pomagal Dobranu nesti Jitko, bil je kraj znan. Poiskal je studenec, namočil nekoliko robcev, katere so mu dale žene, bežeče ž njimi vred, če prav same neso imele obleke na prebitek, in prinesel jih Dobranu, ki jih je polagal na rano uboge deklice.

Mej tem je v vasi polegel bojni hrup in polagoma je ugašal požar, ki je uničil skoro vsa poslopja.

Bavarci imeli so v vasi ugodno stališče; nasleddek tega je bil ta, da so porazili Avstrijce ter jih zasledovali.

Vas je ostala zapuščena. Le tu in tam prišel je na dan kak vaščan ter tožil nad opustošenjem, katero je videl okrog in okrog.

Tudi naši beguni vračali so se v vas, ki je bila podobna jednemu samemu pogorišču. In nastalo je srce pretresajoče tugovanje.

Dobranu se je naposled posrečilo dobiti Jitki pribežališče malo v stran od vasi v koči, kateri je bil požar prizanesel, ker jo je čuvalo drevje. Tukaj sta prebila noč.

Z velikim trudom dobil je Dobran družega dné voz, ki je njega in Jitko odpeljal proti Švandorfu.

Tukaj je dobila Jitka skrbne zdravniške pomoči; kroglo, ki je bila ostala v rani, so jej vzeli ven, če tudi mej groznimi bolečinami, in rana se je kmalu lepo zacelila.

Ko se je Jitka nekoliko popravila, šla sta na daljno potovanje; prizadevala sta si, da bi prej, nego pride zima, prišla do Ochranova.

VIII.

Leta 1722 preselilo se je z Morave v Lužico nekoliko rodbin, katere so bile preganjane, ker so se priznavale k redu družbe čeških bratov.

Ne hoteč se odreči veri svojih očetov, poiskali so si zemlje, kjer so prosto mogli živeti po tej veri; a preveč se neso hoteli udaljiti od domovine, ker so upali, da se nekoč zopet vrnejo tja in zato so hvaležno vsprejeli gostoljubnost in obrambo moža plemenitega, kateri se jih je laskavo usmilil, imajoč moči in dobre volje v izobilji. Ta mož je bil grof Nikolaj Ljudevit s Zinzendorfa in Pottendorfa. Ta-

krat je bil sicer mladenič, stoprav dvaindvajset let star, a plemenitega značaja in dobrega srca.

Grof s Zinzendorfa našel je nekoč v žitavski knjižnici izvrstno knjigo Amosa Komenskega, obsegajočo pravila ali red družbe čeških bratov. Iz tega spisa spoznal je plemeniti namen te družbe, namreč namen, vzgojevati človeka tako, da bi samo dobro delal iz ljubezni k dobremu, iz prepričanja, da je njegova dolžnost, dobro delati. Mladi grof se je pridno bavil s tem spisom, čegar pomen mu je prirastel v dnu duše. Zato je od srca rad dajal bratskim rodbinam pribežališča na svojem posestvu v Berthelsdorfu. Ko pa se je kmalu uveril o njih pobožnem in tihem življenji, kakor tudi o nenavadni delavnosti, sklenil je, da jim ustanovi lastno naselbino.

Izbral je za to mesto pri holmu imenovanem Hutberg, kjer je ukazal bratom pripravljati bivališča. Bratje pa so iz hvaležnosti nazvali novo naselbino Ochronov ali po nemški „des Herrn Hut“. Naselbina Herrnhutska je naglo proslula, po njej zovó se tudi bratje Herrnhutski. In Herrnhutci, lotivši

se dela, so kmalu zasluli kot dobri obrtniki in vrli, uzorni podložniki.

Grof s Zinzendorfa se je zelo veselil nove naselbine, ki je naglo procvitala razmnoževana od novih priselnicov iz Češke in Moravske, ki so bili na skrivnem dosedaj zvesti družbi ter se radi zatekali tja, kjer so mogli ne samo svojo vero očitno kazati, ampak poleg tega tudi jezik svoj ohraniti.

In ko je občina postala tako velika, da je tudi vlada jela svojo pozornost obračati nanjo, pričel je grof Zinzendorf skrbeti za to, da bi jej v saski deželi pred zakonom dobil pravic, kar se mu je sicer posrečilo, a še le leta 1749., ko je po preiskavi družbinih pravil saska vlada privolila, da morejo Herrnhutci ne samo svoje veroizpovedanje javno kazati, marveč tudi razširjevati je z ustanovitvami novih naselbin.

Vlada pri tem ni prezrla, da si pridobi s Herrnhutci pridnih, vrlih in deželi koristnih občanov.

Ko pa je grof s Zinzendorfa vzel za ženo grofinjo Dorotejo Edelmuth z Reussa, pridobili so

si bratje v njej dobro prijateljico, katera je o vsaki priliki skrbela za njih prospeh in blaginjo.

Naposled je bil Dobran na koncu svojega potovanja — v Ochranovu, kjer je mej starejšimi naselbinami našel marsikaterega znanca in druga iz časov, ko je še bival v poljski Lešni. Vsi ti so ga z veseljem vsprejeli. Pri njih je bilo še sedaj v dobrem spominu ime Dobranovega prednika, nesrečnega Valentina Kochana s Prachova. Plemeniti značaj Dobranov pa so tudi dobro poznali. Radovali so se, da si pridobi občina v njem vrlo moč, kajti ni jim bilo skrito, da se Dobran odlikuje tudi po olikanosti svoji.

In naša popotnika sta se oddahnili mej prijaznimi ljudmi, katere sta dobila v Ochranovu. Dobran bi se bil v istini v kratkem času upokojil, a vznemirjala ga je skrb, ki je bila vzrok marsikaki bojazni. Bila je to skrb za Jitko. Dasiravno se jej je rana popolnoma zacelila, prejšnje zdravje se vender ni hotelo povrniti. Jitka je bila zelo slaba.

Dobran se je veselil, da jej bode koristilo mirno življenje v naselbini; a ni si tajil, da trpi

Jitka za duševno boleznijo, poleg tega pa še za plučnico, h kateri je kal položil beg iz bavarske vasi.

Jitka je neprestano premišljevala o Krištofu. Časih vzbudila se je v njej slutnja, da ga nikdar več ne bode videla, in o takih trenutkih se je je navadno polastila otožnost. Drugi pot pa je zopet upala, da jej Krištof ostane zvest, in s to nadejo se je vselej tolažila nekaj časa.

Kakor predpisujejo pravila Herrnhutcev, uvrstili so takoj tudi Jitko v zbor svobodnih sester, in naložili jej primerno delo, katero je skupno z ostalimi sestrami opravljala v za to odločeni hiši.

V občini Herrnhutski sploh nikdo ne pase lenobe in poleg vzornih нравij je pridnost največja krepost, s katero se odlikujejo Herrnhutci.

Sicer pa uredba občine ne obstoji v nikakih novotarijah, niti se bratje bavijo z malostnimi verskimi prepiri: prva in glavna skrb jim je vzgojevanje otrok, katerim cepijo v srca načela nravnosti, poštenega značaja in ljubezni k bližnjemu.

Občina je razdeljena v zbore in sicer po starosti. Jeden zbor sestoji iz otrok, drugi iz mlade-

ničev, tretji iz deklic, četrti iz svobodnih bratov, svobodnih sester in končno iz udov

Vsak zbor ima svojega predstojnika, kateri opravlja vse, kar je treba; zbori otrok pa imajo še posebne varuhe, kojih naloga je vzgojevanje v izbornu urejenih učilnicah in dušno skrbništvo.

Na upravo zborov pazi ravnateljstvo ali mestni zbor, kateremu prisedujejo tudi duhovniki.

Družbo samo kot celoto oskrbuje zbor starejšin, kateri ima svoj sedež v Berthelsdorfu in Herrnhutu; cerkvena uprava pripada vladikam od sinode voljenim, ki imajo tudi nalogo posvečevati duhovnike ali propovednike in razpošiljati misijonarje.

Cerkve Herrnhutci nimajo.

Da molijo in opravljajo pobožnosti, shajajo se v posebni priprosti dvorani, kjer miza, pokrita z zelenim suknom, zavzema mesto žrtvenika. Tukaj molijo ter poslušajo propovednike.

V taki družbi sta se kmalu udomačila Dobran in Jitka, kajti vsled preudarnega oskrbovanja starejšin je v občini vladala blaga sloga in mir, ki priča o ljudeh, ki so v svojem življenji že mnogo pretrpeli.

Ako pa bi se v občini Herrnhutski kdo s čim pregrešil, kar bi nasprotovalo redu ali nramnosti, ne kaznujejo ga precej, marveč ga lepo opominjajo ; ako se znova pregreši, izobčijo ga od prejemanja telesa Kristovega, a stoprav po tretjem prestopku iz občine.

Dobran in Jitka prebila sta v Herrnhutu prvo zimo, vspomladi leta 1743. pa sta dočakala veselo slavnost obletnice ustanovitve stare družbe bratovske na Češkem leta 1456. Nič menj pa ni bil slavljen dan 17. junija, kajti ta dan vložil se je temelj prve hiše v Herrnhutu leta 1722.

Te dni radovala se je vsa občina in igrale so se tudi mnoge priproste igre, kajti hrupne zabave, kakor tudi igranje s kartami in kockami je neznano kratkočasenje v naseibini.

Grof s Zinzendorfa, kateri je že od leta 1737. opravljal vladiški posel v naseibini, počastil je slavnost s svojo soprogo, in bratje so mu izkazovali svojo hvaležnost za ohrano, katero jim je naklonil.

Po končani slavnosti vrnili so se zopet vsi k svojim opravkom.

IX.

Vojska avstrijska osvojila je mej tem malone celo Bavarsko in zajedna nameravali so na Dunaji vojno prenesti v Francijo, kar pa je stari zavistnik in sovražnik Avstrije, pruski kralj Friderik, preprečil s tem, da je rušil mir ter vnovič udrl na Češko. Friderik je ta pot gotovo mislil polastiti se nekaterih čeških krajev ali pa celo vse kraljevine. K tej nameri izpodbadalo ga je posrečeno zavratno ugrabljenje Šlezije.

Zopet je dve leti trajala vojna na Češkem. A Frideriku se nakana ni posrečila; kajti l. 1745. prisiljen je bil k pogodbi o miru, kateri je bil v Draždanah podpisan. S to pogodbo si Avstrija ni pridobila ničesar, le prejšnja pogodba jej je bila potrjena in Šlezija je ostala Frideriku. Vojna z Bavarsko bila je mej tem že prej končana in sicer takoj po smrti Karla Alberta. Njegov sin se ni hotel dalje vojskovati ter je s cesarico Marijo Terezijo sklenil pomirje v Füssenu.

Slednjič je tedaj v ubogi deželi češki nastal mir in pokoj, po katerem so zemljani tako dolgo

hrepneli; sedaj se je s Francozi in njih zavezniki bojevalo samo še na Nizozemskem in v Italiji. Ta vojska končala se je še leta 1748. z mirom v Ahenu in izgubo Parme, katero je morala Marija Terezija odstopiti Španjski, dobivši v povračilo Nizozemsko od Francozov.

In s to vojsko bilo je izvedeno in obvarovano jedinstvo dežel avstrijskih, označeno s pragmatiško sankcijo.

Svoje namere, podati se na potovanje, Krištof ni opustil, a vojska ga je zadrževala in vezala na dom. Svoje matere ni mogel ostavljati v nevarnih časih.

Naposled se je razveselil, ko je glavar Gamsenberk o enem svojih pohodov v grad prinesel novico, da se je z mirom, sklenenim v Füssenu, končala vojska.

A bilo je že pozno jeseni

Prihodnjo pomlad se je torej Krištof hotel podati na pot; najprej je na vsak način hotel pohoditi Ochronov.

Veselil se je neizrečeno, da zopet vidi Jitko, kajti ljubezen do nje v njegovem srci nikdar ni ugasnila.

Ves ta čas ni dobil o Dobranu nikakih poročil, kajti pošte, tisti čas še jako slabo urejene, propale so vsled vojske skoro popolnoma.

Često je premišljeval Krištof, mu je li Jitka ostala zvesta, in kako misli o njem, ne domneva li, da je popolnoma pozabil nanjo. Vse to imel je zvedeti prihodnjo spomlad.

Jednolično potekal je zimski čas in jednolično življenje v gradu moteno je bilo le takrat, kadar se je Koniáš na svojem potovanji ustavil pri gospé Polikseni.

Duhovnik se je sedaj uljudno vedel nasproti Krištofu, ker ga je bila gospa Poliksena poučila, da je s svojim sinom zadovoljna od onega dné, ko je Dobran s svojo hčerjo ostavil ta kraj.

O trajni gorečnosti, s katero je mladenič ljubil Jitko, se gospé Polikseni še sanjalo ni.

Koniáš je zadovoljen ostavil grad ter šel po čeških krajih goreče propovedovat in sežigat poslednje ostanke čeških knjig.

Naposled je prišla pomlad, katere je Krištof tako željno pričakoval. Začetkom meseca majnika 1746 podá se na potovanje, in sicer preko Prage

naravnost v Lužico. In nekega večera v polovici meseca majnika korakal je že po cesti od Berthelsdorfa proti Ochronovu.

Razna čuvstva prevévala so mu srce, ko je zvečer stopal v naseibino bratovsko. Prijetno ga je iznenadila uglednost in čistota, katero so kazale vse hiše, in nič menj red v vsem, kar je k njim spadalo.

Že na kraji naselbine vprašal je Krištof malega, lepo oblečenega dečka, bi li dobil tukaj Dobrana in kje. A dečku je bilo to ime neznano. Krištofa je to prvi hip osupnilo, a prišlo mu je na misel, da je bržkone Dobran tu znan pod svojim pravim imenom. Uganil je. Kajti ko je izrekel ime Jurij Kochan s Prachova, odgovoril je deček spoštljivo: „To je naš starejšina, tam le na desni strani naselbine stanuje. Popeljem Vas k njemu, čestiti gospod.“

Krištof gre z dečkom. Precej na to stopi iz jedne bližnjih hiš nekoliko mož in deček takoj opozorí Krištofa, da je mej njimi tudi tisti, katerega išče.

Z jednim samim pogledom pregledal je Krištof

skupino mož in že je spoznal Dobrana, ali — prestrašil se ga je.

V teh par letih so je Dobran zelo postaral. Postava njegova ni bila več ravna, glavo je povešal na prsi, lasje in brada mu je popolnoma osivela.

Solza je zalila oko mladeniču. Globoko ga je ganil pogled na moža, katerega je tolikanj spoštoval.

In pristopivši pozdravil je može, podal Dobranu roko ter dejal: „Držal sem besedo.“

Dobran je bil sila iznenadejan.

„Gospod vitez!“ vskliknil je radostno. Solze so mu lile iz očíj — tako ga je nepričakovani prihod mladeničev osupnil in razveselil.

„In Jitka?“ vpraša Krištof.

Dobran trenutje pomolčí.

„Za Boga, kaj se je zgodilo, govorite!“

„Kdo ve, se bode li dolgo veselila vašega pohoda,“ odgovori Dobran z vzdihom in glas se mu je tresel.

„Ali je bolna?“

„Dà.“

„Ali ni več upanja?“

„To je težko soditi. Toda, idimo dalje . . . Sicer pa vas pričakuje, gospod vitez.“

„Mene? O, torej ni pozabila?“

„Nikoli; večkrat ponavlja: držal bode besedo.“

Po tem kratkem razgovoru odideta moža proti domu, v katerem je bival Dobran.

Spotoma pripoveduje Krištof, zakaj se ni prej podal na potovanje v Ochronov. Dobran pa mladeniču pové, kaka nesreča je zadela Jitko na poti po Bavarskem, in da od tistiga časa ni več trdnega zdravja.

„Sušila se je in slabela; a to ni bila samo telesna bolezen, tudi njen duh je bolehal. Žalost in skrb, katero je skušala meni prikriti, glodala sta globoko v njeni notranjosti. Domnevala je, da je prevarjena, kajti minula so štiri leta in o Vas ni bilo ni duha ni sluha . . .“

„O Bog, tedaj sem jaz, jaz uzrok njene bede! . . . O verujte mi, da sem tudi jaz ta čas prestal krut boj . . .! Stal sem mej materjo in Jitko . . . tako kot doslej . . . in imel sem voliti. Volitev morala je izpasti na rovaš jedne stranke . . . Sem li mogel ostaviti mater, ko je okrog in okrog

divjala vojska? Pustiti jo v samoti v tako nevarnih časih? Tega nesem mogel storiti . . . In sedaj, ko je mir prišel v deželo, hitim, da izpolnim svojo obljubo, a kaj sem našel . . . O Bog, ta izkušnjava je prehuda!“

Tako je govoril ubogi mladenič.

Dospela sta do hiše.

Dobran pelje Krištofa v priprosto opravljeno sobo ter ga poprosi, da bi za hip tukaj ostal.

Na to sam stopi v sosednjo sobo.

Krištof je ostal sam . . .

Mračilo se je.

Dobran Jitke ni dobil same.

Mimo dveh sester, kateri sta jo časih obiskali ter jej stregli, bil je v izbi prijatelj Dobranov, zdravnik, tudi Čeh po rojstvu in potomec pregnanca Andreja s Habernfelda, za njega dni slavnega zdravnika in iskrenega prijatelja bivšega kralja Friderika Falckega. Po nesrečni bitki na Beli gori podal se je Friderik na Holandsko, in Habernfeld je zvesto šel ž njim. Tudi njegov sin in vnuk posvetila sta se umetnosti zdravniški. Vnuk pa je, slišavši o ustanovitvi nasebine bratovske v Lužici, ostavil

Holandsko ter se podal v Očranov, kjer si je kmalu pridobil splošno veljavo ter s svojo vednostjo koristno deloval.

Ivanu s Habernfelda znano je bilo popolnoma celo minolo življenje Dobrana in Jitke, znan mu je bil tudi pravi vzrok njene otožnosti.

Ko je Dobran stopil v sobo, govoril je Habernfeld ravno z Jitko, ki je sedela v naslonjači in gledala skozi okno.

Jitka se je bila zelo izpremenila. Bila je blede, in njen obraz, poprej jasen, kazal je otožnost in hiranje, če tudi ni izgubil prejšnjega nežnega izraza.

Trenotje je govoril Dobran s hčerjo, po tem pa je namignil Habernfeldu, naj gre za njim. Nemudoma ga uboga zdravnik. Ustopil je z Dobranom v sprednjo sobo, kjer je čakal Krištof. Dobran je predstavil Habernfelda mladeniču, ki je izrekel željo, videti Jitko.

Habernfeld resno zmaje z glavo ter pravi:

„Bojim se, da bi jej to nenadno snidenje utegnilo škodovati; treba jej polagoma povedati, da je čaka prijetno iznenadenje.“

„Storimo tako“, pritrди Dobran, in oba se vrneta k Jitki, spustita se ž njo v razgovor, dokler ni Dobran kakor po nameri jel naštevati tistih, ki navadno pohajajo njegovo hišo, ter pristavil:

„Še nekdo je tukaj, ki bi rad govoril s tabo . . .“

To je Jitko živo dirnilo; že prej se jej je zdelo čudno, da je oče zdravnika odvedel v sprednjo sobo.

„Je li ta gost od daleč?“ vpraša Jitka s tihim glasom.

„Dà, od daleč,“ pritrди Dobran.

Jitka se zamisli; čez trenutje srpo pogleda očeta ter vpraša na pol šepetaje:

„Jeli Krištof?“

„Drago dete . . . dà . . . on je prišel.“

Jitka se radostno vzgane ter prosi:

„O, privedi ga sém, dragi oče . . . On je prišel! Vedno sem upala, da pride . . .“

Oči so se jej zaiskrile; tresla se je po vsem životu, skoro mrzlično vzburljena.

Z nežnim prigovarjanjem miril je zdravnik njenega vzrujanega duhá; skrb brati mu je bila z obraza.

„O, ne skrbite zame, sedaj bodem zdrava, srečna, vesela, boste videli,“ odgovori devojka, a s slabim glasom, ki ni pričal, da se uresniči nje trditev.

Dobran je mislil, da bi ne bilo pametno, še delj napenjati dekletovega duhá, in ker je iz Habernfeldovega vedenja uvideval, da tudi on tako misli, sklenil je, da pokliče Krištofa. To je tudi storil.

Mladenič stopi v sobo; videč Jitko blede, slabotno, bil je tako zadet, da niti besedice ni mogel izpregovoriti.

Jitka pa se vskloni ter ga vsprejme z neizrečenim veseljem.

„Pričakovala sem te, dragec . . . prišel si . . . Kako si dober!“

Krištof razpne roki ter jej hití nasproti:

Tudi ona se nekolikokrat naglo prestopi, a namah se ustavi. Ni mogla več dalje . . . pričela se je opotekati.

Vsi navzoči prestrašili so se tega ter hiteli deklici na pomoč.

Krištof jo prvi prestreže v naročje.

„Za Boga, Jitka, kaj ti je?“ vsklikne Dobran strahoma.

„Nič hudega, mala vrtoglavica“, šepetá deklica ter nadaljuje, obrnivši se h Krištofu:

„Kaj, ne, da me ne ostaviš?“

„Ne ostavim te,“ pritrdi mladenič ter jej vroče poljubljuje desnico.

Za drugo roko držal jo je Habernfeld ter skrbno pazil, kako jej bíje žila; a obraz se mu je čimdalje bolj mračil. Jitka se je tresla. Zdravnik je slutil, da je nastopilo važno trenotje.

Čez malo časa šepetala je deklica, kateri je obličje tako pobledelo, da je bilo skoro kakor marmorno: „Oče . . . Krištof, ali vidita tisti žar tam-le? Solnce vzhaja . . . krasno je. O Bog, kako je krasno . . . in ta pokrajina . . . A kaj je to? Naglo se temni . . . vse, vse je izginilo . . . ničesar ne vidim več . . . že . . .“

Poslednje besede šepetala je tiheje, potem pa je počasi zaprla oči; glava se jej je nagnila, teló je vstrepetalo in Jitke ni bilo več mej živimi.

„Mrtva je!“ izpregovori Habernfeld z mračnim glasom.

Dobrana so ostavile moči, omedlel je.

Habernfeld položi Jitkino truplo na posteljo, potem pa vso svojo skrb obrne na Dobrana, da bi se zopet zavedel.

In Krištof, kateremu je srcé trgala kruta boleost, zakril si je obraz ter bridko plakal. Jedina nada, ki je doslej živela v njegovem srci, bila je uničena . . . Bodočnost zdela se mu je sedaj pustinja, po kateri mora iti dalje navzlic upehanosti.

Vest o Jitkini smrti raznesla se je naglo po naselbini. Nekateri bratje so hiteli, da prinesó Dobranu v njegovi bēdi tolažbe s prijaznimi besedami ter tolažijo tudi Krištofa; čez nekaj časa pa so oba odvedli iz sobe, kjer je ležala Jitka.

„Kaj bi bilo vzrok tako nenadne smrti?“ povpraševali so nekateri bratje Habernfelda.

„To ni nepričakovana smrt . . . slutil sem, da Jitka kmalu ostavi ta svet. Njeno zdravje zadnja leta ni bilo trdno, slabela je, pljučna bolezen jo je izjedala, žalost jo je mučila . . . Nenadno veselje nad prihodom moža, katerega je vroče ljubila, uplivalo je tako močno nanjo, da je porušilo slabi ustroj telesa, in dasiravno smo jo počasi pripravili

na iznenadenje, zgodilo se je vender, česar sem se zmirom bal . . . velika, nagla vzburjenost prinesla jej je smrt.“

„A tistemu mlademu možu zamolčite to okolnost, ker to bi njegovo boleost silno povečalo,“ svetuje jeden izmej bratov.

„To sem tudi storil in o tej stvari ne bodem govoril tudi pozneje“, pritrди Habernfeld.

Po tem razgovoru so tudi ti ostavili sobo.

In ko se je nočni plašč razgrnil čez Ochranov, molil je zbor bratov in sester pri mrtvem truplu uboge Jitke.

Tretji dan je cela občina devojko spremila do groba. Položili so jo v blagoslovljeno zemljo, da se tam odpočije v večnem spanji. Krištof se je še nekoliko dnij mudil v Ochranovu ter tolažil Dobrana, potrtega vsled hčerine izgube, čeprav je sam potreboval tolažbe.

Nazadnje podal se je na pot. Nameraval je celo leto bivati v tujih deželah, nadejaje se, da z raznimi dojmi nekoliko uduší svojo zalost. Da prijatelja svojega ostavi v dobrih rokah, o tem ni

dvojil, kajti bratje ochranovski so si zelo prizadevali, da bi potolažili njegovo tugo.

Zaplakala sta oba, ko sta se ločila.

„Vem, da sem prišel Jitki na nesrečo, to dobro vem,“ tožil je Krištof. A Dobran je odgovoril:

„V vsem zgodila se je volja Gospodova.“

Z obljubo, da prihodnjo spomlad zopet pride v Ochronov, objel je mladenič Dobrana, kateri ga je srčno poljubil, na to pa se mu je iztrgal iz naročja ter odhitel po poti proti Berthelsdorfu.

Dobran je gledal za njim, dokler mu ni izginil izpred oči; potem pa je odšel na pokopališče ter molil na grobu Jitkinem.

* * *

Še le v pozni jeseni vrnil se je Krištof v grad. Ves ta čas preživel je na potovanji.

Z veseljem vsprejela ga je mati, a kmalu je opazila veliko izpremembo v sinovem značaji. Prej je malo govoril, sedaj pa je bil še bolj molčeč. Ko je nekoč gospa Poliksena omenila, kako bi jej bilo drago, ko bi se bolj zanimal za hčer glavarja Gam-

senberka, prosil jo je Krištof, da bi o tej reči nikdar več ne govorila.

Sicer pa se je tudi gospa Poliksena zelo izpremenila, kajti materno čuvstvo ne da se izruvat iz srca. Čutila se je nesrečno. Pogrešala je svojih otrok. Izabela je bila zanjo kot mrtva, sin pa je bil proti njej kaj malo zaupljiv. Ko ga je nekda vprašala, kaj je vzrok njegovi otožnosti, ni dobila določnega odgovora. To jo je navdalo z novo bolestjo. Tudi pohôdi Koniáševi je niso potolažili.

Hladno je vsprejemala meniha, kajti sedaj je izprevidela, da se je preveč pokorila njegovemu uplivu. Njegovo prijateljstvo jej nikakor ni moglo nadomeščati ljubezni sinove in izgube hčerine.

Hladno vsprejemanje ni ušlo Koniáševemu pogledu; mudil se je le po jeden dan v gradu potem pa je zopet potoval dalje.

Krištof je samo čez zimo ostal v gradu; na spomlad pa se je znova podal na potovanje in zopet najprej v Ochronov. Ko pa je vprašal po Dobranu, peljali so ga na groblje. Dobrana ni bilo več mej živimi.

Ločil se je od tega sveta in njegovo telo je počivalo poleg groba Jitkinega.

Tisoč spominov vzbudilo se je v srci ubozega Krištofa, ko je čital na pokopališči Ochranskem na priprostem križu napis :

„Jitka Kochanova s Prachova
in

Jurij Kochan s Prachova.“

Dobranova želja se ni izpolnila. Ni počival v zemlji češki. Na pokopališči v Ochranovu v Lužici, nekdanjem delu češke krone, našel je grob poslednji potomec češkega mučenika, Valentina Kochana s Prachova, moža, ki je leta 1621. na trgu Starega mesta Praškega pod roko krvnikovo končal svoje življenje.

In na njegovem grobu je gorke solze prelival poslednji potomec Španjola in nekdanjega častnika Huerta, kateri je bil njegove prednike spodil iz rodne gradu.

Bratje Herrnhutei izročili so Krištofu list, katerega je bil zanj napisal Dobran pred svojo smrtjo.

Krištof ga je odprl ter čital :

„Moj prijatelj, moj sin, srce plemenito. Dan na dan je bolj bolno moje telo, bolna je že davno duša moja. Ko bodeš čital ta list, ne bode me več. Duša moja bivala bode tam, kamor je vzletela duša Jitkina. Ne verjamem, da bi umrle duše, ki so se ljubile na tem svetu. Živele bodo tam, kjer življenje traja večno, od ničesar kaljeno, od nikogar mučeno.

Čislal sem te, mladenič plemeniti, dobro srce . . . materi tvoji odpuščam iz vsega srca, s čimer se je pregrešila nad nami, ter prosim, da bi jej tudi Bog odpustil.

Ti in Jitka hranila sta nekdam v meni nadejo, da se umiré in združijo v blagi mir nasprotstva, ki se stoletja bojujejo mej seboj. A to se ni zgodilo . . . Ločila nas je usoda . . . Bogu bodi poženo . . . On bode do poslednjega trenutka tvoj varuh. Na potih svojega življenja spominjaj se Jitke, ki te je vroče ljubila, spominjaj se mene, ki te blagoslavljam.

Roka mi peša. — — Svetilnica dogoreva . . . Ostani z Bogom . . . Zate moli prijatelj tvoj

Dobran.“

Solze, ki so padale Krištofu iz očíj, škropile so pismo plemenitega Dobrana.

Mladenič se je gorko zahvalil bratom za ljubezen, katero so darovali Dobranu, potem pa je s srcem, polnim tuge, polnim bolesi in žalostnih spominov ostavil naselbino Bratov čeških, — mirni Očhranov.

Zopet je celo leto prebil v tujini, na jeseni pa je prišel v Prago, da pohodi svojo sestro v samostanu.

Vstopil je v hladno senčno dvorano samostansko ter poprosil, da bi mu bilo dovoljeno govoriti s sestro.

Pokličejo jo.

A brat je smel s sestro govoriti samo skozi železno omrežje.

Krištof se je prestrašil Izabele. Bila je to le senca dekličina.

Po razgovoru, tikajočem se matere, vpraša Krištof:

„Si li zadovoljna, srečna, draga sestra?“

Solze se ulijó deklici iz očíj.

„Prevarila sem se“, šepetala je; „dobila sem tukaj drugačno življenje, kakor sem je pričakovala. Tu ni zavetišče pobožnikov, tu ni dom odkritosrčnosti . . . Zavist, svetohlinstvo, obrekovanje, in vo-hunstvo, vse, o čemer v dragem našem kraji niti pojma nisem imela, šopiri se tukaj . . . O, dragi brat, nesrečna sem za celo svoje življenje, kajti s tega kraja ne pridem nikdar.“

Čudo da ni Krištofu srce počilo silne bolesti in žalosti . . . Tu je zopet videl uničeno življenje, kakor je bilo uničeno življenje njegovo.

„Poslednja sva svojega rodu in oba tako nesrečna“, dejal je in bolest mu je trgala srce.

„Pregrešila sem se, a uzrok tega nisem jaz . . . bila sem neizkušena . . . in nihče, nihče me ni svaril . . . Toda poslušajo naju . . . moram te ostaviti. Niti objeti te ne morem, brat moj, zjokati se v tvojem objetji in olajšati svoje gorjé. Poljubi mater namesto mene . . . ostani z Bogom morebiti za zmirom z Bogom . . . Se li kdaj zopet vidiva . . . to vé sam Bog . . .“

In kakor senca opotekala se je od okna ter odšla po mračnem hodniku samostanskem.

X.

Minilo je osem let.

Blodeč po svetu mudil se je Krištof v Rimu. Vsa minola leta prebil je daleč od doma.

Sredi meseca avgusta dobi nenadoma od matere pismo, v katerem ga prosi, naj se vrne brez odlašanja, ako jo hoče dobiti še živo, kajti zdravje jo naglo ostavlja.

Še tisti dan podá se Krištof na pot in dasitudi je hitel, kar se je dalo, matere vender že ni več dobil mej živimi. Ko je prišel v grad, povedali so mu žalostno novico, da že sedem dnij počiva gospa Poliksena de los Olivos na pokopališči na strani svojega moža.

In stari sluga, ki je že služil pri ranjkem gospodu de los Olivos, pripovedoval je Krištofu:

„Ko se je milostivi gospé bolezen shujšala, pisali smo gospodični Izabeli v samostan, naj pohodi mater. Toda neso jej dovolili. Samo pisala je ter od matere vzela slovó . . . Vsi smo se jokali, ko je duhovnik iz vasí na glas čital pismo gospé . . . Uboga deklica! Gotovo jej je pokalo srcé, ko je

pisala ta list . . . Milostiva gospa je mej svojo boleznijo neprestano in silno jadikovala, kako je zapuščena, a priznala je, da je vse to sama zakrivila. Večkrat je ponavljala: „Zakaj nesem dovolila Krištofu, da bi vzel za ženo deklè iz kočè, katero sem nekega dné v zaslepljenosti svoji kruto razžalila . . . Zakaj sem dovolila, da je moje dete sedaj zaprto v samostanu . . . Zakaj sem poslušala svèt Koniášev? . . . Bog mi odpusti, da sem se pregrešila nad svojima otrokoma, nad lastnim rodóm! Hudo si me kaznil za to, vsemogočni Bog: umiram ter ne vidim niti jednega izmej njiju pri svoji postelji v poslednji uri! Tuji ljudje zatisnejo mi oči ter me spremijo do groba . . . Uničila sem življenje svojih otrok, nikdar mi tega ne odpustita.“ — S takim govorjenjem končala je uboga gospa svoje življenje; grozno je bilo poslušati njeno tarnanje.“

To pripovedovanje starega moža pretrgale so večkrat solze, ki so mu lile iz očíj.

Drugi dan je Krištof znova ostavil grad ter odšel proti Pragi, da sestri svoji poročí o zadnjih trenutkih materinih.

Po smrti gospé Poliksene Koniáš ni več prišel v grad. A ni prenehal propovedovati in strastno sežigati ostankov čeških knjig. Naposled se je potrt od starosti podal v Prago v zavod jezuitski, kjer je jeseni leta 1760. končal svoje življenje.

A ime njegovo ni umrlo ž njim; ne vekov veke živelo boče v spominu naroda češkega in omenjalo se boče še v najpoznejših časih kot ime jednega največjih škodljivcev njegovi prosveti in jeziku njegovemu.

Zopet je minolo nekaj let.

Umrta je Marija Terezija in vlado je prevzel njen sin Jožef II., kojega mišljenje je bilo že prej, kar se tiče verskih zadev, polno svobodomiselnih nazorov, katere je takoj po nastopu vlade pričel dejanski izvajati. Konečno pa se je odločil, da razširjanju meništva napravi konec z odpravo velike večine samostanov v svojem cesarstvu.

V nekoliko dneh odpravil je sedemsto samostanov ter s tem znižal število menihov in nun s 63.000 na 27.000. Odpravljen je bil tudi samostan klarisinj v Pragi in tako je nenadno nesrečna Izbela bila osvobojena.

Jedva je Krištof zvedel o odpravi samostana, hitel je v Prago. Z neizrekljivim veseljem vrgla se mu je sestra v naročje, in čez malo časa sta se oba vrnila v grad.

Okrog šestdeset let stara sta se zopet videla.

Tiho sta živela v gradu. In če sta se ozrla nazaj v minola leta, ni se v njiju srcih oživel skoro niti jeden vesel spomin . . . pokazala se jima je vedno le podoba trpljenja, boja in žalosti. Še nekaj let preživela sta družno.

Najprej pa se je ločil od tega svetá Krištof, še poslednje trenutke spominjaje se Jitke, jedine ljubezni svoje in Dobrana. Ne dolgo po tem ostavila je tudi Izabela ta svet, ljubezni niti poznajoč.

Ž njima izmrl je rod de los Olivos.

Stari grad prišel je v last drugemu tujcu, ki nikdar ni bival v njem . . . Jel se je rušiti. Njegovi zidovi so se počasi sesipali s skal doli v reko in danes samo razvalina še kaže mesto, kjer je nekdam stal.

So. —

